

UNG IDAG 2017

En fördjupad studie av ungas levnadsvillkor

Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällesfrågor

Ung idag 2017

En fördjupad studie av ungas levnadsvillkor

Förord

Unga människor utgör en viktig grupp i samhället. De är dagens aktiva medborgare och morgondagens samhällsbärare. Ungdomspolitikens mål är att skapa förutsättningar för dessa ungdomar att ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har inom ramen för ungdomspolitikens i uppdrag att med stöd av indikatorer skapa en helhetsbild av utvecklingen för ungas levnadsvillkor samt att ta fram fördjupad kunskap om dessa.

Ung idag 2017 utgör ett led i detta arbete. Den visar att levnadsvillkoren för unga som helhet är goda, men att vissa ungdomsgrupper möter större utmaningar än andra. De löper därmed större risk att hamna i ett djupt och varaktigt utanförskap. Dessutom tyder resultaten på förekomsten av vissa systematiska ojämlikheter, inte minst i skillnader mellan tjejers och killars villkor. Samhället i stort och de berörda aktörerna i synnerhet har ett stort ansvar för att se till att *alla* unga har goda villkor.

Arbetet med denna rapport har genomförts inom avdelningen för utveckling och analys av Ali Abdelzadeh (projektledare) i samarbete med Fabian Sjö, Ulrika Hektor, Pontus Ekstedt och Tiina Ekman. Vi vill tacka Hillevi Busch från Folkhälsomyndigheten och Fredrik Wikström från Temagruppen Unga i arbetslivet för deras värdefulla synpunkter och kommentarer på delar av rapporten.

Lena Nyberg, generaldirektör,
Myndigheten för ungdoms-
och civilsamhällesfrågor

Innehåll

Sammanfattning	5
1 Inledning.....	7
2 Unga utan gymnasieutbildning	10
3 Unga som varken arbetar eller studerar	19
4 Mediantid i arbetslöshet	34
5 Ungas bostadssituation	40
6 Ungas allmänna hälsotillstånd	47
7 Avslutande diskussion	60
8 Referenser.....	71
Bilaga 1	76
Bilaga 2	77

Sammanfattning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) har inom ramen för ungdomspolitikerna i uppdrag att med stöd av indikatorer skapa en helhetsbild av utvecklingen för ungas levnadsvillkor samt att ta fram fördjupad kunskap om dessa. *Ung idag 2017* utgör ett led i detta uppdrag. Det övergripande syftet med årets rapport är att ge fördjupade kunskaper om ungas levnadsvillkor över tid, med särskilt fokus på olika indikatorer som belyser ungas etablering i arbets- och samhällslivet.

Studiens empiriska underlag bygger i huvudsak på det datamaterial som har lämnats till MUCF från olika myndigheter och som finns i den webbaserade databasen *ungidag.se*. Dessutom används kompletterande källor för att göra fördjupade statistiska analyser av möjliga förklaringar till variationen i de indikatorer som är av vikt för ungas etableringsmöjligheter i arbets- och samhällslivet.

Vid en granskning av indikatorerna ser vi följande tendenser inom olika områden:

- Inom området *utbildning och lärande* är andelen unga i åldern 16–24 år som inte studerar och som saknar gymnasieutbildning stabil kring 7 procent mellan 2011 och 2015. Andelen utan gymnasieutbildning är dock genomgående betydligt högre bland killar, unga födda i ett annat land än Sverige och de som har utländsk bakgrund än bland tjejer och inrikes födda.
- Inom området *arbete och boende* visar siffrorna, trots det förbättrade arbetsmarknadsläget de senaste åren, att andelen unga som varken arbetar eller studerar (uvas) är förhållandevis stabil över tid inom olika åldersgrupper. Andelen uvas ökar dock successivt med åldern. Dessutom visar resultaten att mediantiden för inskrivna arbetslösa ökar över tid. Mediantiden i arbetslöshet är ungefär densamma för både killar och tjejer, men den är längre bland utrikes födda än bland inrikes födda. Arbetslöshetstiden är särskilt lång bland unga i åldern 25–29 år, i genomsnitt 209 dagar under 2016.
- Statistiken för ungas boende visar att andelen unga som bor kvar i föräldrahemmet är förhållandevis stabil över tid, knappt 42 procent under 2015. En större andel killar och unga med utländsk bakgrund bor i kvar hos sina föräldrar än tjejer och unga med svensk bakgrund.
- Inom området *hälsa* ser vi slutligen att de allra flesta unga i olika åldersgrupper bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra. År 2016 var andelen unga som skattade sin hälsa som bra drygt 82 procent i åldern 16–19 år och 83 procent i åldern 25–29 år. En större andel killar än tjejer bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra. Våra egna analyser visar samtidigt att unga bi- och homosexuella och unga med funktionsnedsättning skattar sin hälsa som sämre än vad heterosexuella och unga utan funktionsnedsättning gör.

Sammantaget visar alltså resultaten att levnadsvillkoren för ungdomsgruppen som helhet överlag är positiva och stabila över tid. Däremot visar våra egna analyser och resultaten från andra studier att vissa ungdomsgrupper möter större utmaningar än andra, till exempel vid etableringen på arbetsmarknaden och i samhället i stort. De löper därmed större risk att hamna i ett djupt och varaktigt utanförskap. Det handlar bland annat om unga som saknar en fullföljd gymnasieutbildning, unga som är utrikes födda, unga med en funktionsnedsättning samt unga hbtq-personer. Samtidigt tyder resultaten på förekomsten av vissa systematiska ojämlikheter, inte minst i skillnader mellan tjejers och killars villkor. I detta avseende har samhället ett viktigt ansvar att med hjälp av genomtänkta åtgärder, på såväl individnivå som strukturell nivå, underlätta för dessa mer utsatta ungdomsgrupper att etablera sig i arbets- och samhällslivet på samma sätt som övriga unga.

Mot bakgrund av resultaten ovan bedömer MUCF att

- regeringen bör rikta särskild uppmärksamhet mot unga nyanländas situation och satsa på tidiga och förebyggande insatser för att minimera risken för deras framtida etableringssvårigheter på arbetsmarknaden och i samhällslivet.
- det finns ett fortsatt behov av åtgärder för att stärka samverkan mellan olika samhällsaktörer och av en mångfald tidiga insatser för att underlätta ungas etablering i samhället. Det behövs bland annat betydande satsningar över tid i skolan för att skapa en trygg skolmiljö och ge alla elever goda förutsättningar lyckas.
- det behövs fler studier med data på individnivå för att bättre kunna följa utvecklingen av ungas levnadsvillkor. Studier på individnivå kan ge fler aktörer bättre beslutsunderlag för utvecklingen av mer träffsäkra och tillgängliga insatser för unga att komma i arbete, studier eller annan meningsfull sysselsättning.
- åtgärder vidtas för att förenkla och undanröja hinder i det befintliga upphandlingsregelverket i syfte att stärka det civila samhällets möjligheter att delta i etableringsinsatser som riktar sig till unga.
- ytterligare åtgärder vidtas för att öka medvetenheten kring heterogeniteten i ungdomsgruppen och stärka de ungas inflytande på lokal nivå i såväl planering som genomförande av insatser som syftar till att underlätta deras etablering i arbets- och samhällslivet.

1 Inledning

Unga i åldern 13–25 år utgör drygt 16 procent av Sveriges totala befolkning, vilket motsvarar ungefär 1,6 miljoner personer. Denna grupp inbegrips av den svenska ungdomspolitiken som är sektorsövergripande och har som mål att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen (prop. 2013/14:191).

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har inom ramen för ungdomspolitiken i uppdrag att med stöd av indikatorer skapa en helhetsbild av utvecklingen för ungdomars levnadsvillkor samt att ta fram fördjupad kunskap om dessa. Detta uppdrag genomförs med hjälp av det ungdomspolitiska uppföljningssystemet som omfattar regelbunden insamling av indikatorer om ungas levnadsvillkor, årliga tematiska analyser inom olika sakområden samt återkommande studier om ungas attityder och värderingar.

Ung idag 2017 utgör ett led i detta uppdrag som myndigheten har inom ungdomspolitiken. Den fokuserar på att undersöka utvecklingen av och tendenserna i ett urval av indikatorer som belyser ungas levnadsvillkor inom olika områden som utbildning, arbete och hälsa.

Studiens empiriska underlag bygger huvudsakligen på det datamaterial som har lämnats till Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor från olika myndigheter och som återfinns på den webbaserade databasen ungidag.se. Webbportalen lanserades i december 2015 och uppdateras kontinuerligt när nya data från myndigheterna är tillgängliga.

Uppdrag och syfte

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ska enligt regeringens beslut den 12 mars 2015 under 2015–2017 redovisa en sammanställning och en kortare redogörelse för väsentliga förändringar i ungas levnadsvillkor utifrån de ungdomspolitiska indikatorerna (jfr regeringsbeslut 2015).

Med utgångspunkt i uppdraget ovan är det övergripande syftet med den här rapporten att ge fördjupade kunskaper om ungas levnadsvillkor över tid, med särskilt fokus på olika indikatorer som belyser ungas etablering i arbets- och samhällslivet. Rapporten kommer därför att lägga särskild vikt vid att beskriva tendenser i ungas utbildning, arbete, boende och hälsa utifrån ett urval av de ungdomspolitiska indikatorerna som nämns i budgetpropositionen för 2017 (prop. 2016/17:1). Dessa indikatorer är fem till antalet och beskriver

- andelen unga som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra.
- andelen unga som inte studerar och inte har fullföljt en utbildning motsvarande minst 2-årig gymnasieutbildning.
- andelen unga som varken arbetar eller studerar (uvas).
- mediantid i arbetslöshet.
- andelen unga som bor kvar i föräldrahemmet.

Redovisningen ska dessutom omfatta en fördjupad beskrivning och, om möjligt, en statistisk analys av möjliga förklaringar till tendenserna i de fem indikatorerna som är av betydelse för ungas etableringsmöjligheter i arbets- och samhällslivet. Mer specifikt ska rapporten sätta in de tendenser och skillnader som framträder inom respektive område i en större kontext för att därigenom få en ökad förståelse för och kunskap om ungas levnadsvillkor.

De ovan nämnda ungdomspolitiska indikatorerna kommer att analyseras och där det är möjligt redovisas med kön, ålder, inrikes eller utrikes född samt svensk eller utländsk bakgrund som övergripande indelningsgrunder. Där data finns tillgängliga beskrivs även skillnader mellan olika kommuner och län. Ambitionen är också att belysa situationen för unga med funktionsnedsättning, unga hbtq-personer och unga nyanlända, grupper som inte redovisas i myndigheternas indikatorrapporteringar. Även här ligger tonvikten på tydliga tendenser och skillnader i levnadsvillkor för olika undergrupper av unga.

Material, metod och tillvägagångssätt

Vi använder oss av olika källor och datamaterial för att ge en mer fördjupad bild av de ungas levnadsvillkor. För att beskriva utvecklingen av olika indikatorer med kön, ålder, inrikes eller utrikes född samt svensk eller utländsk bakgrund som övergripande indelningsgrunder, använder vi inrapporterade data från olika myndigheter som presenteras med kortare analystexter på myndighetens webbplats ungidag.se. Uppgifter kring det urval av indikatorer som omfattas av den här rapporten har rapporterats in från Arbetsförmedlingen, Statistiska centralbyrån, Folkhälsomyndigheten samt Temagruppen Unga i arbetslivet som drivs i samarbete med bland andra MUCF.

I vissa kapitel kommer vi dessutom att genomföra analyser baserade på datamaterial från den nationella *Ungdomsenkäten 2015* (Nationell uppföljning av ungdomspolitiken – Nupp) som genomförs vart tredje år av MUCF. Enkäten besvaras av ett representativt urval av landets 16–25-åringar och genomförs i syfte att samla kunskap om ungas levnadsvillkor inom olika områden som arbete, studier, hälsa, trygghet och inflytande. Ungdomsenkäten 2015, som analyserna i denna rapport bygger på, gick ut till drygt 5 000 slumpmässigt valda personer mellan 16 och 25 år ur befolkningsregistret. Av dessa besvarade 2 300 enkäten, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 46 procent. Undersökningen genomfördes mellan den 12 mars och 7 juli 2015 som en kombinerad postal- och webbenkät med telefonuppföljning.

Därutöver kommer vi att använda oss av datamaterial och uppgifter från andra myndigheter och källor för att ge en fördjupad bild av ungas levnadsvillkor. Vi kommer exempelvis att använda oss av data från kommun- och landstingsdatabasen (Kolada) för att åskådliggöra skillnader mellan olika kommuner och anlägga ett lokalt perspektiv på olika faktorer som kan tänkas påverka ungas levnadsvillkor.

Det empiriska underlaget i rapporten har analyserats med hjälp av olika statistiska analysmetoder. Utöver deskriptiva frekvensanalyser har vi till exempel använt olika sambandsanalyser, som korrelations- och regressionsanalyser, för att beskriva hur de valda indikatorerna samvarierar med olika förklaringsfaktorer. Mer information om de olika analysmetoderna finns i respektive kapitel.

Avgränsningar

Det är viktigt att betona att de indikatorer som redovisas i den här rapporten inte ger en heltäckande bild av ungas levnadsvillkor. Ambitionen har varit att fokusera på ett urval av indikatorer som av regeringen har bedömts vara viktiga för såväl unga kvinnors som unga mäns etablering i arbets- och samhällslivet, men också för uppföljningen av det ungdomspolitiska målet (prop. 2016/17:1). Samtidigt är det viktigt att nämna att brister i datatillgången ofta har begränsat både möjligheterna att göra heltäckande jämförelser mellan olika delar av ungdomsgruppen och att genomföra fördjupade analyser.

Rapportens struktur

I *kapitel 2* redogör vi för utvecklingen av andelen unga i åldern 16–24 år som inte studerade och inte hade fullföljt en utbildning motsvarande minst 2-årig gymnasieutbildning. Vi beskriver också en rad olika faktorer som påverkar ungas val att avbryta sina studier och lämna gymnasieskolan.

I *kapitel 3* beskriver vi utvecklingen av andelen unga som varken arbetar eller studerar. Vi belyser även olika underkategorier av gruppen unga som varken arbetar eller studerar och redogör för ett urval av faktorer, på såväl individnivå som kommunnivå, som anses påverka ungas förutsättningar att arbeta eller studera.

I *kapitel 4* belyser vi utvecklingen av mediantiden i arbetslöshet bland unga. Här beskriver vi även utvecklingen av såväl ungas arbetslöshet som deras arbetslöshetstider.

I *kapitel 5* redovisar vi utvecklingen av ungas bostadssituation. Fokus ligger i detta kapitel huvudsakligen på att redovisa utvecklingen av andelen unga personer som bor kvar hos sina föräldrar. Här analyserar vi också olika faktorer som inverkar på benägenheten att bo kvar i föräldrahemmet.

Kapitel 6 innefattar en resultatredovisning av ungas självskattade allmänna hälsotillstånd. I detta kapitel analyserar vi också olika faktorer som har betydelse för ungas hälsa.

I *kapitel 7* för vi en diskussion om ungas levnadsvillkor, reflekterar kring rapportens resultat samt ger förslag till förbättringar.

2 Unga utan gymnasieutbildning

Alla unga i Sverige har rätt till utbildning i gymnasieskola efter avslutade grundskolestudier. Nästan alla grundskoleelever väljer att utnyttja denna rätt och fortsätter till gymnasieskolan. Till exempel visar siffrorna över elever som gick ut grundskolan 2011, 2012 och 2013 att enbart mellan 0,51 och 0,73 procent av respektive årskull valde att inte påbörja en gymnasieutbildning inom två år efter avslutad grundskola. Dessa siffror motsvarar cirka 500–700 elever (SOU 2016:77) per år.

Att påbörja en gymnasieutbildning är emellertid inte detsamma som att fullfölja hela utbildningen. Uppgifter från Skolverket visar att en relativt stor andel av de unga som påbörjat en gymnasieutbildning inte har ett slutbetyg flera år senare. Bland de som var nybörjare i gymnasieskolan hösten 2011 hade 19,6 procent av tjejerna och 24,3 procent av killarna inte fullföljt studierna fyra år senare.

Att unga påbörjar och fullföljer en gymnasieutbildning är enligt regeringen den viktigaste faktorn för ungas etablering, inte minst på arbetsmarknaden. Arbetslösheten bland unga utan avslutad gymnasieutbildning är ungefär dubbelt så hög som bland dem som har avslutat en sådan utbildning (Utbildningsdepartementet 2014). Av bland annat detta skäl beslutade regeringen i mars 2015 att ge en särskild utredare i uppdrag att analysera och föreslå åtgärder med utgångspunkt i regeringens mål att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning (jfr dir. 2015:31, 2015:82, 2015:141).

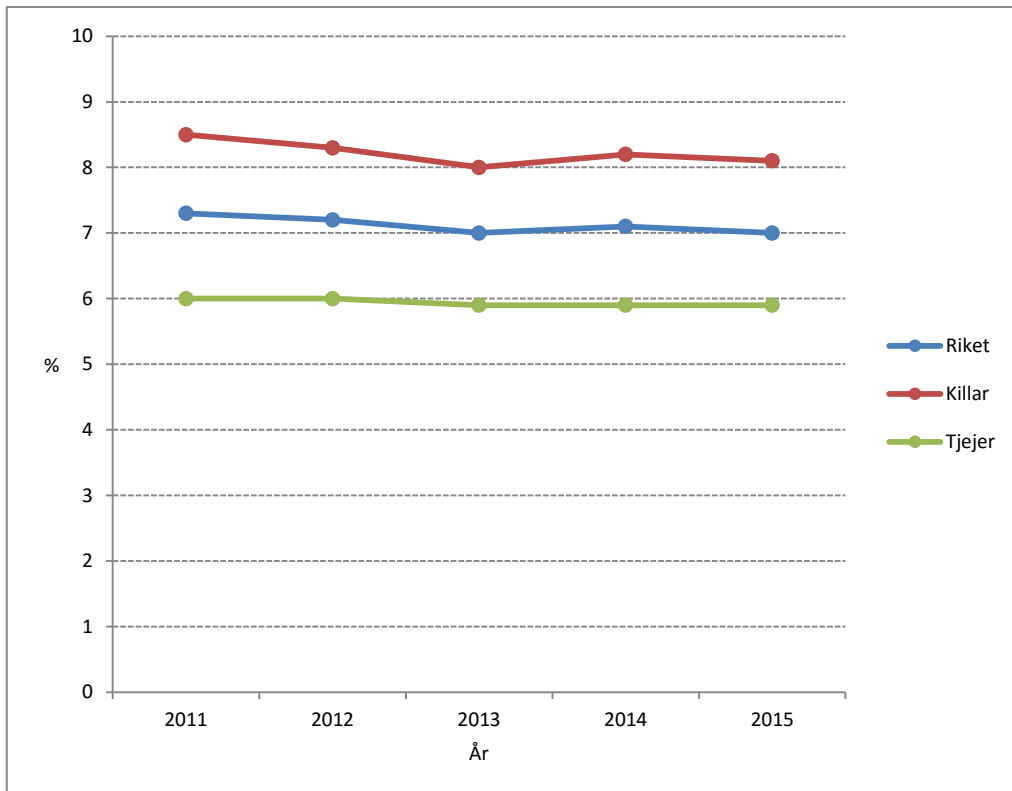
Utredningen som blev klar 2016 förslår många och varierande åtgärder, bland annat att gymnasieskolan ska ges nya uppgifter som ska främja att unga deltar i gymnasieutbildning, att introduktionsprogrammen utvecklas för att förbättra övergångar till nationella program, att ungdomar som inte når målen ges bättre möjligheter att fullfölja sin utbildning samt att antalet inriktningar på nationella program minskas.

Att reducera antalet elever som avbryter sina studier är också ett prioriterat område inom EU:s tioåriga strategi för tillväxt (KOM 2010). Det gemensamma målet för EU-länderna är att minska de tidiga studieavbrotten till under 10 procent fram till 2020. Eftersom Sverige, enligt EU:s definition av tidiga studieavbrott, bedöms ha uppnått denna gemensamma målsättning redan har regeringen ställt upp ett nationellt mål för Sverige som innebär att andelen unga i åldern 18–24 år som inte avslutat gymnasiestudier och som inte studerar ska understiga 7 procent 2020.

I detta kapitel kommer vi att redogöra för hur utvecklingen ser ut bland unga i åldern 16–24 år som inte studerar och inte har fullföljt en utbildning motsvarande minst 2-årig gymnasieutbildning. Vidare kommer vi att beskriva skillnaderna i denna grupp utifrån olika bakgrundsfaktorer som kön och födelse-land. Kapitlet omfattar också ett avsnitt om olika förklaringsfaktorer som anses ligga till grund för varför vissa unga väljer att avbryta sin gymnasieutbildning.

Unga utan gymnasieutbildning – tendenser och skillnader över tid

I detta kapitel beskriver vi utvecklingen av unga som saknar gymnasieutbildning. Figur 2.1 visar att andelen unga i åldern 16–24 år som inte studerade och inte hade fullföljt en utbildning motsvarande minst 2-årig gymnasieutbildning är relativt stabil under perioden 2011–2015, bland såväl killar som tjejer. Den totala andelen utan en sådan utbildning var 7,0 procent 2014 jämfört med 7,3 procent 2011. Inga större förändringar ägde således rum under den studerade perioden.

Figur 2.1 Andel unga som inte studerar och inte har fullföljt en utbildning motsvarande minst 2-årig gymnasieutbildning, totalt och efter kön, 16–24 år, 2011–2015. Procent.

Källa: Ungdag.se och SCB, Utbildningsregistret (UREG) och Registret personer i utbildning (RPU).

Kommentar: Gruppen unga som inte uppnått en 2-årig gymnasial utbildningsnivå och inte var i studier under höstterminen utgörs endast av dem som vi har en uppgift om högsta utbildning i Utbildningsregistret.

Personerna har utbildningsnivå 100–317, enligt Svensk Utbildningsnomenklatur, i Utbildningsregistret. Högsta utbildning i Utbildningsregistret klassificeras enligt SUN, <http://scb.se/sun/>.

Det är vanligare att killar än att tjejer saknar gymnasieutbildning

Det förekommer betydande skillnader bland unga som inte har fullföljt sin gymnasieutbildning när materialet analyseras utifrån olika bakgrundsvariabler. Andelen unga i åldern 16–24 år som inte studerade och som var utan gymnasieutbildning var 8,1 procent bland killarna och 5,9 procent bland tjejerna 2015.

Andelen bland killarna har minskat något, från 8,5 procent 2011 till 8,1 procent 2015. Bland tjejerna är andelen i princip oförändrad, 6,0 procent 2011 jämfört med 5,9 procent 2015 (figur 2.1).

Större svårigheter för utrikes födda och unga med utländsk bakgrund

Vidare visar siffrorna att en högre andel utrikes födda unga, 11,0 procent, än unga födda i Sverige, 6,3 procent, var utan gymnasieutbildning 2015 (tabell 2.1). I båda grupperna var andelen högre bland killarna jämfört med bland tjejerna. Skillnaden mellan utrikes födda killar och utrikes födda tjejer har minskat något de senaste åren, från 13,0 respektive 10,0 procent 2011 till 12,1 respektive 9,8 procent 2015. Bland inrikes födda har andelen utan gymnasieutbildning minskat i ungefär samma omfattning bland tjejer som bland killar.

Dessutom visar siffrorna att en högre andel unga med utländsk bakgrund var utan gymnasieutbildning 2015 jämfört med unga med svensk bakgrund, 9,8 respektive 6,2 procent. I båda grupperna var även här andelen högre bland killarna jämfört med bland tjejerna. Bland killar med utländsk bakgrund var andelen utan gymnasieutbildning 11,1 procent och bland tjejer med utländsk bakgrund 8,4 procent. Bland killar med svensk bakgrund var andelen utan gymnasieutbildning 7,1 procent och bland tjejer med svensk bakgrund 5,2 procent. Inga större ökning eller minskningar förekommer dock mellan tjejer och killar inom respektive grupp över tid.

Därtill kan vi också skönja vissa skillnader mellan unga i olika åldersgrupper. Under perioden 2011–2015 var det en större andel unga i åldern 20–24 år som inte studerade och som saknade gymnasieutbildning jämfört med andelen unga i åldern 16–19 år. Siffrorna från 2015 visar att andelen var 3,6 procent bland unga i åldern 16–19 år och 9,2 procent bland unga i åldern 20–24 år. En minskning av andelen unga utan gymnasieutbildning har skett från 2011 jämfört med 2015 i den äldre åldersgruppen, medan andelarna är förhållandevis stabila bland 16–19-åringar.

Även bland åldersgrupperna förekommer skillnader mellan könen avseende gymnasieutbildningen. I den yngre åldersgruppen saknade 3,4 procent av tjejerna och 3,8 procent av killarna gymnasieutbildning 2015. Motsvarande andel i den äldre åldersgruppen var 7,5 procent för tjejer och 10,8 procent för killar.

Tabell 2.1 Andel unga som inte studerar och inte har fullföljt en utbildning motsvarande minst 2-årig gymnasieutbildning, efter kön, 16–24 år, 2011–2015. Procent

		2011	2012	2013	2014	2015
Inrikes född	Tjejer	5,5	5,4	5,3	5,3	5,3
	Killar	7,9	7,6	7,4	7,4	7,3
	Samtliga	6,7	6,5	6,4	6,4	6,3
Utrikes född	Tjejer	10,0	10,2	9,7	10,0	9,8
	Killar	13,0	12,9	11,9	12,6	12,1
	Samtliga	11,5	11,6	10,8	11,4	11,0
Svensk bakgrund	Tjejer	5,4	5,3	5,2	5,2	5,2
	Killar	7,7	7,5	7,2	7,2	7,1
	Samtliga	6,6	6,4	6,3	6,2	6,2
Utländsk bakgrund	Tjejer	8,6	8,8	8,3	8,5	8,4
	Killar	11,9	11,6	10,9	11,4	11,1
	Samtliga	10,3	10,2	9,6	10	9,8
Åldersgrupper	16-19	3,4	3,3	3,6	3,8	3,6
	20-24	10,2	9,9	9,2	9,2	9,2

Källa: Ungdag.se och SCB, Utbildningsregistret (UREG) och Registret personer i utbildning (RPU).

Stora skillnader mellan landets kommuner

Det förekommer också en stor variation i andelen unga utan gymnasieutbildning bland landets olika kommuner. Skinnskattebergs kommun har den högsta andelen unga utan gymnasieutbildning med 15,3 procent och Lunds kommun, med 2,3 procent, har landets lägsta andel unga utan fullföljd gymnasieutbildning. Samtidigt visade våra analyser att andelen unga utan gymnasieutbildning hängde ihop med olika kommuntyper (till exempel storstadsregioner, större högskoleorter eller övriga större kommuner). De mindre kommunerna har en högre andel unga utan gymnasieutbildning jämfört med de större kommunerna och storstadsregionerna.

Sammantaget visar statistiken att andelen unga i åldern 16–24 år utan gymnasieutbildning är relativt stabil under perioden 2011–2015, också när siffrorna bryts ned på olika bakgrundsvariabler. Däremot ser vi att andelen killar utan gymnasieutbildning genomgående är högre jämfört med andelen tjejer. Vidare finns det ett samband mellan unga utan gymnasieutbildning och faktorer som ålder och om unga har svensk eller utländsk bakgrund.

Orsaker och förklaringar till gymnasieavhopp

Det finns ett stort antal olika förklaringar eller orsaker till varför vissa unga väljer att avbryta sina studier och lämna gymnasieskolan. Dessa förklaringar finns på olika nivåer. Mycket förenklat omfattar förklaringarna såväl övergripande strukturella faktorer och förändringar som individuella förutsättningar som härrör från gymnasieskolans arbetssätt och hemmiljön.

Detta avsnitt syftar till att beskriva och, där relevanta data finns tillgängliga, analysera olika faktorer på respektive förklaringsnivå. Med tanke på att många olika faktorer och förklaringar ligger bakom en ung persons beslut att avbryta sin gymnasieutbildning gör inte detta avsnitt på något sätt anspråk på att vara heltäckande och uttömmande. Ambitionen är snarare att få en översiktlig bild av samspelet mellan olika faktorer och ungas studieavbrott.

Strukturella förändringar spelar roll

Till de övergripande strukturella faktorer och förändringar som kan påverka om unga fortsätter att studera eller väljer att avbryta sina studier hör bland annat konjunkturläget, arbetsmarknadens utveckling samt reformer inom gymnasieskolan. Tidigare studier har till exempel visat att studieavbrotten ökade markant vid införandet av det målrelaterade betygssystemet och vid införandet av programgymnasiet. Orsaken till ökningen spårades bland annat till just det nya betygssystemet, krav på godkänt i alla kärnämnen från grundskolan samt betygsättning av varje genomförd kurs (jfr Murray 2007).

Även konjunkturläget har visat sig påverka ungas skolgång och etablering på arbetsmarknaden. I ett starkt konjunkturläge är unga oftast de som snabbast får ett arbete, vilket kan leda till gymnasieavhopp och studieuppehåll (jfr SOU 2016:77). Sammantaget har alltså det samhällsekonomiska läget och övergripande strukturella förändringar, inte minst inom skolväsendet, betydelse för i vilken utsträckning unga väljer att arbeta respektive studera.

Skolan är viktig

Ungas studieavbrott kan också förstås som en följd av brister och omständigheter i skolmiljön. Forskning och utredningar har genom åren visat att det finns ett flertal faktorer i skolmiljön som på olika sätt ökar risken för studieavbrott.

I en undersökning som genomfördes av dåvarande Ungdomsstyrelsen bland drygt 380 unga som inte fullföljt sina gymnasiestudier uppgav många att den upplevda *förekomsten av mobbning och kränkningar i skolan* varit en bidragande faktor till deras avhopp. För fler än hälften av de tillfrågade ungdomarna var mobbning den främsta orsaken till avhopp, för många började mobbningen redan i de övre åren i grundskolan. Vidare lyfter ungdomarna också bristande pedagogiskt stöd och vuxenstöd i skolan som en av de främsta faktorerna bakom sitt gymnasieavbrott. En dryg fjärdedel av ungdomarna uppgav att de saknade det stöd från lärarna som de ansåg sig behöva.

Dåligt bemötande från personalen på skolan och *stökig skolmiljö* är två andra återkommande förklaringar som framförs av de unga som ingick i undersökningen. Ungdomarna beskrev till exempel bemötandet från personalen på skolan som *”trött, respektlöst och oengagerat”* (Ungdomsstyrelsen 2013, s. 7).

Kommuner med lägre lärartäthet har en högre andel unga utan fullföljd gymnasieutbildning

Den bild som framtonar ovan i de ungas berättelser om orsakerna bakom studieavbrott, liksom befintlig statistik, visar att det finns ett tydligt samband mellan ungas upplevelser av bristande stöd och engagemang från lärare och övrig skolpersonal samt studieavbrott. Unga, i både grund- och gymnasieskolan, har rätt till särskilt stöd oavsett orsak. Av läroplanen för gymnasieskolan framgår bland annat att alla som arbetar i skolan ska ge stöd och stimulans till alla elever så att eleverna utvecklas så långt som möjligt samt uppmärksamma och stödja elever som är i behov av särskilt stöd (SKOLFS 2011:144). Skolan är alltså skyldig att stödja elever i behov av stöd.

För att alla elever ska uppleva att de får tillräckligt stöd från lärarna och skolan i stort och för att alla ska ges möjlighet att fullfölja en gymnasieutbildning, krävs resurser i form av bland annat lärarkompetens och tillräcklig tillgång på lärare. Enligt slutbetänkandet från gymnasieutredningen *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning* (SOU 2016:77), råder det för närvarande lärarbrist, och rekryteringsbehovet av lärare till gymnasiet och gymnasiesärskolan förväntas motsvara uppemot 12 000 heltidstjänster fram till 2019.

I syfte att få en fördjupad bild av skolans roll tog vi en närmare titt på relationen mellan andelen unga som gjort studieavbrott eller studieuppehåll i gymnasieutbildningen och antalet elever per lärare (lärartäthet), antalet elever per studie- och yrkesvägledare samt andel lärare med pedagogisk högskoleexamen.¹ Relationen eller korrelationen mellan dessa faktorer är undersökta på kommunal nivå.

Resultaten visar att det finns ett positivt, men svagt samband mellan andelen som avbrutit eller tagit studieuppehåll och antalet elever per lärare, omräknat till heltidstjänster ($r = 0,18$)². Detta samband indikerar alltså att kommuner med ett högre antal elever per lärare har också en högre andel unga utan fullföljd gymnasieutbildning. Eller annorlunda uttryckt, kommuner med en lägre lärartäthet har en högre andel som gör studieuppehåll eller avbryter sin gymnasieutbildning. Analyserna visade dock nästan obefintliga samband mellan andelen unga som gjort studieavbrott eller studieuppehåll och andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen samt antalet elever per studie- och yrkesvägledare.

Sammantaget visar alltså dessa analyser att antalet lärare och övrig skolpersonal har en viss betydelse för ungas studieavbrott, åtminstone på kommunal nivå. Det behövs dock mer systematiska studier, på såväl kommunal nivå som skolnivå, för att utvärdera hur effekterna av lärartäthet och tillgång till övrig skolpersonal påverkar elevernas studieavbrott och ofullständiga studier.

¹ Uppgifterna är hämtade 13 januari 2017 från Skolverkets databas Jämförelsetal (<http://www.jmfal.artisan.se/>) och avser 2014.

² Korrelationsmättet som vi har använt är *Pearsons r*, vilket kan variera mellan -1 (fullständig negativ korrelation) och +1 (fullständig positiv korrelation), 0 betyder att de olika indikatorerna inte relaterade till varandra alls.

Stress på grund av högt tempo och höga krav kan leda till avhopp

Stress på grund av högt tempo och höga krav i gymnasieskolan är exempel på ytterligare en viktig omständighet i skolmiljön som anses leda till studieavbrott på lång sikt. Enligt statistik från Statistiska centralbyrån upplever många gymnasieungdomar att de är stressade. Siffrorna från 2014–2015 visar till exempel att 59 procent av tjejerna och 25 procent av killarna ofta är stressade på grund av läxor eller prov.

En förklaring till stressen som många gymnasieungdomar känner, inte minst de som har avbrutit sina studier, handlar om den höga tröskeln som många upplever mellan grundskolan och gymnasieskolan (jfr SOU 2006:77). Många elever upplever till exempel att studietakten i gymnasieskolan är betydligt högre jämfört med i grundskolan, att det ställs högre krav på att en ska jobba mer självständigt med sina studier samt att en förväntas ta eget ansvar för skolgången. Dessa högre krav i gymnasieskolan, som skolverket beskrivit som *gymnasiechocken*, är något som många nybörjare på gymnasiet inte alls är förberedda på. Denna chock kan sätta igång en kris hos eleverna, något som i förlängningen kan leda till avhopp från gymnasieskolan.

Familjen har betydelse

Vid sidan av skolan har också olika omständigheter i hemmet och grannskapet visat sig spela en viktig roll i ungas skolgång. Orsakerna till ungas gymnasieavhopp kan till exempel förstås som en följd av ungas socioekonomiska förhållanden och bristande stödsystem hemifrån. Till exempel är elever med föräldrar som är arbetslösa, låginkomsttagare eller socialbidragsmottagare överrepresenterade bland elever som har avbrutit sina gymnasiestudier. Men också studietradition, eller rättare sagt avsaknaden av en sådan, påverkar hur framgångsrika eleverna blir i sin skolgång.

Dåliga hemförhållanden som skilsmässa mellan föräldrarna och missbruk i hemmet är ytterligare exempel på förklaringar till studieavbrott eller avhopp. Slutligen finns det också ett samband mellan ungas utländska bakgrund och skolgång och skolresultat. Sannolikheten att avbryta gymnasiestudierna eller sakna behörighet till gymnasieskolan är större bland unga med utländsk bakgrund jämfört med bland unga med svensk bakgrund.

I en nyligen publicerad forskningsstudie visas dessutom att *föräldrarnas och andra vuxnas ekonomiska situation* har betydelse för huruvida de unga kommer att slutföra sin gymnasieutbildning. Studien som omfattar drygt 30 000 ungdomar i Stockholm, Göteborg och Malmö visar bland annat att om någon av föräldrarna hade en eftergymnasial utbildning, men ändå inte kunde försörja sig, så innebar det en större risk för att deras barn inte skulle slutföra gymnasieskolan.

Studien visar vidare att sannolikheten för att den unge inte skulle avsluta gymnasiet ökade kraftigt med andelen vuxna personer med eftergymnasial utbildning som fick arbetslöshetsförmåner eller socialbidrag i grannskapet (Gustafsson, Katz & Österberg 2016). Studien visar alltså att när ungdomar ser vuxna som har förvärvat en lång utbildning, men som inte verkar dra någon väsentlig nytta av den, avskräcks de från att investera tid och kraft på att genomföra en lång utbildning själva.

Individuella förutsättningar påverkar

Utöver de övergripande strukturella förklaringarna och omständigheterna inom utbildningssystemet och hemmiljön visar undersökningar att det finns en rad individuella förutsättningar som leder till en ökad risk för studieavbrott bland vissa unga.

Valet till gymnasiet eller snarare den stora osäkerheten och villrådigheten som är förknippad med valet är en annan återkommande förklaring i ungas berättelser om varför de har avbrutit sina studier. Enligt uppgifter från Skolverket finns det i dag över 50 000 skolor, kurser och program att välja emellan. Denna stora mängd av valmöjligheter i kombination med ett allt större eget ansvar för utbildningsvalet medför ökade krav och mer press på vissa ungdomar (Angelin 2009).

Risken finns att valet av gymnasieprogram blir fel och att den unge vill byta program eller avbryta skolan helt. Statistiken från Skolverket visar till exempel att 7,5 procent av de som var nybörjare i gymnasieskolan 2014 hade bytt från ett nationellt program till ett annat nationellt program efter ett år. Oftast sker programbyten inom samma programtyp, det vill säga från ett yrkesprogram till ett annat yrkesprogram, eller från ett högskoleförberedande program till ett annat högskoleförberedande program (jfr SOU 2016:77).

Bristen på motivation eller studietrötthet är en annan återkommande förklaring till varför unga väljer att avbryta sin gymnasieutbildning. Enligt en enkätstudie av Statistiska centralbyrån är studietrötthet den vanligaste anledningen till att unga avbryter sina studier. Över 40 procent av dem som inte fullföljt gymnasiestudierna uppgav att de avbrutit gymnasiestudierna på grund av studietrötthet (Statistiska centralbyrån 2007).

Orsakerna till varför vissa unga saknar motivation är många. Valet av program, lärarnas stöd och bemötande, känslan av tillhörighet och sammanhang i skolan, det sociala samspelet mellan elever samt mellan elever och lärare samt huruvida utbildningen känns meningsfull är några av dessa orsaker (Andersson 2013, Skolverket 2007, 2012, SOU 2016:77, Ungdomsstyrelsen 2013).

Långvarig fysisk eller psykisk sjukdom tillhör de vanligaste anledningarna till att unga avbryter sina gymnasiestudier. Uppgifter från Statistiska centralbyrån visar till exempel att ungefär 13 procent av dem som inte fullföljt gymnasiestudierna avbröt på grund av de varit fysiskt eller psykiskt sjuka under en längre period (Statistiska centralbyrån 2007). Många av dessa ungdomar upplever att de inte har fått tillräckligt stöd från skolan under den tid som de har varit sjuka.

Utöver dessa faktorer finns ett antal ytterligare individuella förutsättningar som anses bidra till att unga avbryter sina studier. Till exempel löper unga med särskilda inlärningssvårigheter en större risk att inte nå kunskapsmålen och avbryta sina studier.

Resultaten i korthet

- Andelen unga i åldern 16–24 år som inte studerar och inte har fullföljt en utbildning motsvarande minst 2-årig gymnasieutbildning är relativt stabil under perioden 2011–2015, bland såväl killar som tjejer. Den totala andelen utan en sådan utbildning var 7,0 procent 2015, jämfört med 7,3 procent 2011.
- Det är vanligare bland killarna än bland tjejerna att inte ha studerat eller fullföljt en utbildning motsvarande minst 2-årig gymnasieutbildning (8,1 procent jämfört med 5,9 procent under 2015).
- Unga som är födda i ett annat land än i Sverige eller som har utländsk bakgrund har svårare i skolan än inrikes födda och unga med svensk bakgrund. Bland utrikes födda i åldern 16–24 år var 11,0 procent utan gymnasieutbildning jämfört med 6,3 procent bland unga födda i Sverige.
- Det förekommer stora skillnader mellan landets kommuner. Det skiljer till exempel drygt 11 procentenheter mellan kommunen med högst (Skinnskatteberg 15,3 procent) och kommunen med lägst (Lund 2,3 procent) andel unga utan fullföljd gymnasieutbildning.

Orsaker till studieavbrott

- Strukturella förändringar påverkar studieavbrotten. Tidigare studier har till exempel visat att i ett starkt konjunkturläge är unga oftast de som snabbast får ett arbete, vilket kan leda till gymnasieavhopp och studieuppehåll.
- Brister och olika omständigheter i skolmiljön kan leda till att unga inte fullföljer sina gymnasiestudier. Tidigare rapporter från MUCF visar att förekomsten av mobbning och kränkningar i skolan varit en bidragande faktor till deras avhopp. Dåligt bemötande från personalen på skolan och stökig skolmiljö är två andra återkommande förklaringar.
- Våra egna analyser visar också att en lägre lärartäthet i kommunerna är relaterad till en högre andel unga utan fullföljd gymnasieutbildning. Eller annorlunda uttryckt, kommuner med ett högre antal elever per lärare har också en högre andel unga utan fullföljd gymnasieutbildning.
- Olika omständigheter i hemmet och grannskapet har också visat sig spela en viktig roll i ungas skolgång. Unga med föräldrar som är arbetslösa, låginkomsttagare eller socialbidragsmottagare är överrepresenterade bland elever som har avbrutit sina gymnasiestudier.
- Också individuella förutsättningar har inverkan på risken för studieavbrott. Osäkerheten och villrådigheten som är förknippad med valet av gymnasieprogram har betydelse. Val av fel gymnasieprogram kan leda till att den unge vill byta program eller avbryta skolgången helt.
- Bristen på motivation eller studietrötthet är en ytterligare återkommande förklaring till varför unga väljer att avbryta sin gymnasieutbildning.
- Långvarig fysisk eller psykisk sjukdom tillhör en av de vanligaste anledningarna till att unga avbryter sina gymnasiestudier.

3 Unga som varken arbetar eller studerar

Många unga både i Sverige och i andra europeiska länder har i dag svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Situationen beskrivs vara särskilt utsatt för gruppen unga som varken arbetar eller studerar (uvas), det vill säga unga som står utanför både arbetsmarknaden och utbildningssystemet. Anledningen till detta är att möjligheten att etablera sig på arbetsmarknaden i regel inte enbart påverkar den unges ekonomiska situation och risken för att långvarigt hamna utanför arbetsmarknaden, utan också etablering i samhällslivet i stort.

Alla unga mellan 13 och 25 år ska enligt regeringens mål för ungdomspolitiken ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen (prop. 2013/14:191). Som ett led i arbetet att uppnå detta mål och i syfte att förbättra möjligheterna för unga som varken arbetar eller studerar att etablera sig på arbetsmarknaden och i samhällslivet tillsatte regeringen 2015 en nationell samordnare samt presenterade en treårig strategi.

I den nationella samordnarens uppdrag ingår å ena sidan att främja förbättrad samverkan mellan myndigheter, kommuner, landsting och organisationer på olika nivåer kring insatser för unga som varken arbetar eller studerar. Detta ska bland annat göras genom att vid behov utveckla former för ett samordnat stöd för uvas-gruppen, systematiskt samla och analysera kunskap om insatser till målgruppen samt vid behov lämna författningsförslag.

Den samlade strategin omfattar å andra sidan ett flertal olika åtgärder som huvudsakligen riktar sig till unga mellan 15 och 25 år som varken arbetar eller studerar (dir. 2015:70). Åtgärderna som redogörs för i strategin fokuserar på ökad samverkan mellan berörda aktörer, ökad kunskap om uvas-gruppen och insatser riktade direkt till målgruppen.

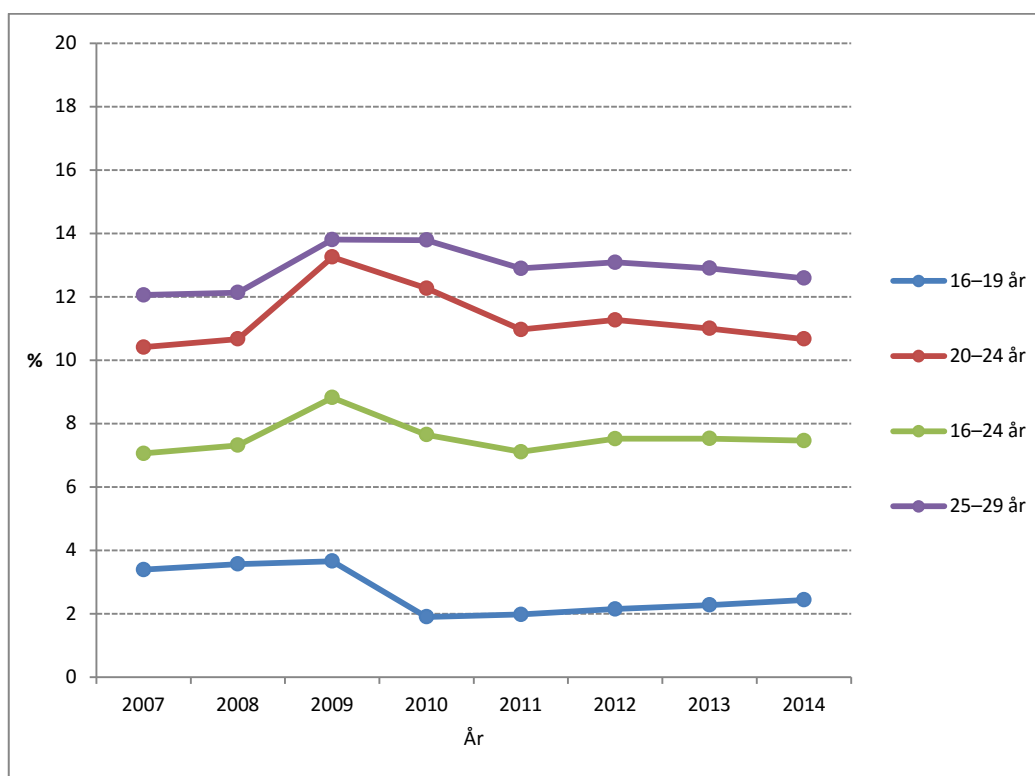
Det här kapitlet syftar till att ge en fördjupad bild av och kunskap om gruppen unga som varken arbetar eller studerar. I detta syfte kommer vi främst att använda oss av befintlig statistik som har utarbetats av *Temagruppen Unga i arbetslivet* som sedan 2011 sammanställt och publicerat statistik om unga som varken arbetar eller studerar.

Målgruppen unga som varken arbetar eller studerar har definierats på olika sätt. I detta kapitel använder vi oss av den definition som har utarbetats av *Temagruppen Unga i arbetslivet*. Enligt deras modell, som baseras på registerstudier, ska en individ räknas till gruppen unga som varken arbetar eller studerar när personen i fråga under ett helt kalenderår (1) inte haft inkomster över ett basbelopp, (2) inte haft studiemedel, varit utbildningsregistrerad eller studerat vid sfi mer än 60 timmar och (3) inte arbetspendlat till Norge eller Danmark (jfr SOU 2017:19).

Uvas – utveckling och tendenser över tid

Vi börjar detta kapitel med att redovisa utvecklingen av den totala andelen unga som varken arbetar eller studerar i olika åldersgrupper över tid. Som framgår av figur 3.1 finns tydliga skillnader mellan de olika åldersgrupperna. Andelen uvas är lägst i åldersgruppen 16–19 år och högst i åldersgruppen 25–29 år. Detta gäller under hela undersökningsperioden 2007–2014. År 2014 uppgick andelen uvas bland unga i åldern 16–19 år till 2,4 procent, att jämföra med 12,3 procent eller 82 500 individer bland unga i åldern 25–29 år.

Vidare visar figur 3.1 att andelen i åldern 16–24 år ligger mellan 7,1 och 8,8 procent över tid, vilket motsvarar mellan 75 000 och 99 000 ungdomar per år. En viktig anledning till att uvas-nivån är lägre bland unga i åldern 16–19 år är att unga i denna åldersgrupp i större utsträckning går i skolan jämfört med unga i de äldre kohorterna. Allt som allt visar alltså statistiken att andelen unga som varken arbetar eller studerar ökar med åldern.

Figur 3.1 Andel unga som varken arbetar eller studerar efter ålder, 2007–2014. Procent.

Källa: Ungidag.se och Temagruppen unga i arbetslivet.

Av figur 3.1 framgår också att förändringarna i andelen uvas inom respektive åldersgrupp är marginella över tid. Den stora förändringen sker under 2009, då andelen unga som varken arbetar eller studerar ökar i samtliga åldersgrupper, för att sedan avta. Skälet till detta anses vara den stora, globala finanskrisen som startade i början av 2007 i USA (jfr SOU 2017:9). Samtidigt konstaterar studier att ett förbättrat läge på arbetsmarknaden och mer gynnsamma ekonomiska villkor inte har samma positiva effekter på utflödet ur uvas-gruppen (Eurofound 2012). En förklaring till detta tycks vara att många i uvas-gruppen befinner sig längre bort från arbetsmarknaden jämfört med genomsnittet av dem

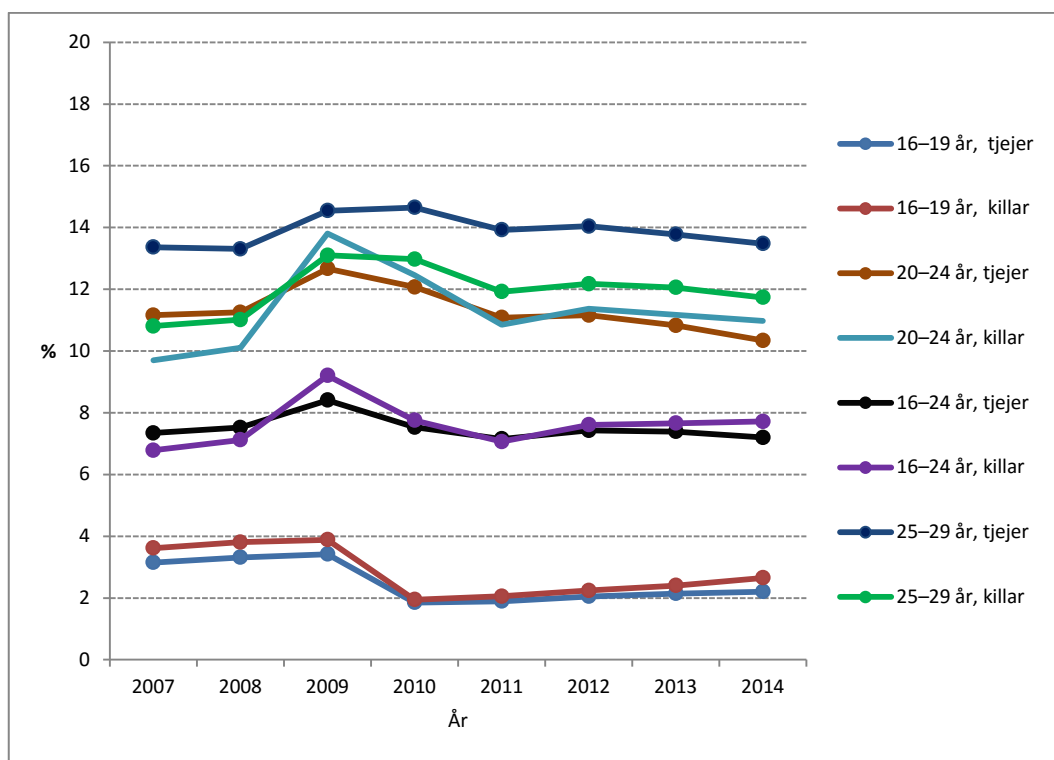
som enbart är registrerade som arbetslösa (jfr Olofsson 2014). Detta innebär att enbart en högkonjunktur inte är tillräcklig för att bryta utanförskapet. Dessa personer är oftast i behov av flera parallella insatser från olika aktörer för att lyckas lämna uvas-gruppen.

I övrigt visar figur 3.1 att bland unga i åldersgrupperna 20–24 år och 25–29 år minskar andelen uvas något från 2012 och framåt. Bland unga i åldern 16–19 år ökar däremot andelen något från 2010 och framåt. Sammantaget visar alltså uppgifterna från temagruppen att det förekommer en stor variation i andelen unga som varken arbetar eller studerar i olika åldersgrupper och att uvas-nivåerna överlag är relativt stabila under den studerade perioden.

Uvas – vilka är de?

I detta avsnitt kommer vi att använda oss av kön och födelsebakgrund som övergripande indelningsgrunder i syfte att ge en bild av skillnaderna mellan och inom olika uvas-undergrupper.

Vi börjar med att undersöka variationen mellan könen i olika åldersgrupper. Som framgår att figur 3.2 är det ungefär lika stor andel tjejer som killar i åldern 16–24 år som varken arbetar eller studerar, men med stigande ålder (25–29 år) ökar andelen tjejer. Detta gäller för hela undersökningsperioden. Figur 3.2 visar till exempel att över 13,5 procent av alla svenska tjejer i åldern 25–29 år varken arbetade eller studerade 2014, medan motsvarande siffra för killarna var 11,7 procent. Däremot är utvecklingstrenderna ungefär desamma för både tjejer och killar i olika åldersgrupper över tid.

Figur 3.2 Andel unga som varken arbetar eller studerar efter kön, 16–24 år, 2007–2014. Procent.

Källa: Ungidag.se och Temagruppen unga i arbetslivet.

I ett nästa steg undersökte vi skillnaden mellan de utrikes och de inrikes födda ungdomarna som varken arbetar eller studerar. Tabell 3.1 visar ett antal viktiga mönster och tendenser. Först och främst visar den att andelen uvas är högre bland utrikes födda ungdomar jämfört med bland inrikes födda ungdomar. Detta gäller över tid samt vid jämförelse mellan olika åldersgrupper och mellan könen. Av tabellen framgår till exempel att den totala andelen uvas bland inrikes födda ungdomar i åldern 16–24 år ligger på 6,2 procent 2014, medan motsvarande siffra för utrikes födda ungdomar är 15,2 procent. Vi ser samma mönster för tjejer som för killar under hela den studerade undersökningsperioden, oavsett åldersgrupp.

Ett annat mönster som framträder i tabell 3.1 gäller andelen unga som varken arbetar eller studerar under 2009. Under det året noteras de högsta uvas-nivåerna bland samtliga grupper, oavsett ålder, kön och födelseland. Detta mönster är, som tidigare nämnts, en effekt av den globala finanskrisen som började redan 2007. Från och med 2010 och framåt ser vi däremot positiva tendenser bland samtliga grupper och undergrupper, utom bland unga killar i åldern 16–19 år. Bland såväl inrikes som utrikes födda killar i åldern 16–19 år ökar uvas-nivåerna under samma period. Till exempel visar tabellen att andelen utrikes födda killar i åldern 16–19 år ökar från 6,7 procent 2010 till 8,1 procent 2014. I övrigt fluktuerar inte uvas-nivåerna så mycket över tid, under perioden 2007–2014.

Tabell 3.1 Andelen unga som varken arbetar eller studerar, efter ålder och födelseland, 2007–2014. Procent

	Ålder	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Inrikes född									
Samtliga	16-19	2,7	2,9	3,0	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5
	20-24	8,5	8,7	11,4	10,5	9,3	9,7	9,5	9,2
	16-24	5,6	5,9	7,3	6,3	5,8	6,2	6,3	6,2
	25-29	9,0	8,9	10,2	9,9	9,1	9,3	9,2	9,1
Tjejer	16-19	2,5	2,6	2,6	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3
	20-24	9,0	9,0	10,5	10,0	9,1	9,2	8,9	8,5
	16-24	5,8	5,9	6,7	5,9	5,6	5,8	5,9	5,7
	25-29	10,1	9,9	10,7	10,5	9,8	9,9	9,7	9,6
Killar	16-19	3,0	3,2	3,3	1,4	1,5	1,6	1,7	1,7
	20-24	8,0	8,5	12,2	11,0	9,5	10,1	10,0	9,8
	16-24	5,5	5,9	7,9	6,6	6,0	6,6	6,7	6,6
	25-29	7,9	8,0	9,6	9,3	8,5	8,8	8,8	8,7

	Ålder	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Utrikes född									
Samtliga	16-19	9,8	9,9	10,3	7,4	7,3	7,9	7,6	8,2
	20-24	20,9	21,2	23,7	22,3	21,0	21,3	20,4	19,7
	16-24	16,9	17,3	19,1	17,3	16,4	16,5	15,6	15,2
	25-29	24,3	24,0	26,1	26,3	24,7	25,0	24,8	24,2
Tjejer	16-19	10,0	10,4	11,1	8,2	8,0	8,8	8,3	8,3
	20-24	22,6	23,1	24,2	23,5	22,5	22,9	22,2	21,4
	16-24	18,2	18,9	19,9	18,6	17,8	18,3	17,3	16,6
	25-29	26,0	25,7	27,2	27,8	26,7	26,9	26,9	26,3
Killar	16-19	9,6	9,5	9,6	6,7	6,8	7,1	7,1	8,1
	20-24	19,1	19,2	23,2	21,0	19,5	19,6	18,5	18,0
	16-24	15,6	15,7	18,4	16,0	14,9	14,9	14,0	14,0
	25-29	22,6	22,4	25,1	24,9	22,8	23,2	22,8	22,1

Källa: Ungidag.se och Temagruppen unga i arbetslivet.

Andelen uvas störst bland unga som gått ut gymnasiesärskolan

Myndighetens nyligen publicerade rapport *Det stora steget* av övergången från olika skolformer till arbete visar att unga som gått ut gymnasiesärskolan möter stora etableringssvårigheter i jämförelse med elever från andra skolformer. Bland före detta gymnasiesärskoleelever i ålderskohorten född 1984 tillhörde en överväldigande majoritet, 71 procent, unga som varken arbetade eller studerade vid 25 års ålder (*Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017a*). Andelen unga som ingick i uvas-gruppen minskade något med åldern. Vid 27 års ålder var andelen uvas drygt 68 procent, medan andelen som arbetade i samma ålder var 18 procent.

Unga nyanlända möter stora utmaningar på arbetsmarknaden

Rapporten *Det stora steget* visar också att för unga som nyligen kommit till Sverige är möjligheterna att etablera sig på arbetsmarknaden förknippade med stora utmaningar. Till exempel har nyanlända, det vill säga de som har bott i Sverige i fyra år eller mindre, mycket lägre sannolikhet att studera jämfört med de som är inrikes födda. Gruppen nyanlända har också betydligt lägre sannolikhet att arbeta än inrikes födda och mycket högre sannolikhet att hamna i uvas-gruppen. Vi ser också att det finns skillnader i etableringsgrad mellan könen i gruppen nyanlända. I regel har nyanlända tjejer svårare att etablera sig än nyanlända killar. Det kan bland annat bero på att tjejerna i regel har lägre utbildning och mindre arbetslivserfarenhet från hemlandet (*Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017a*).

Uvas i olika underkategorier

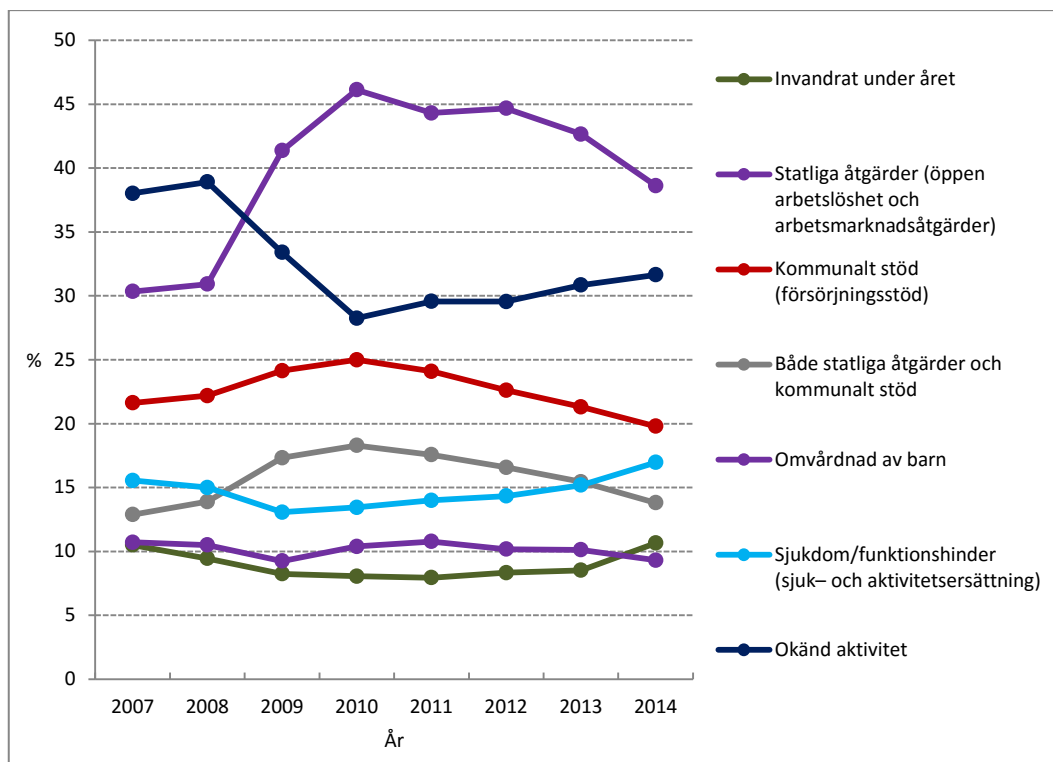
Unga som varken arbetar eller studerar består av en heterogen grupp av individer som befinner sig i olika situationer. För att få en bättre bild av vilka situationer dessa ungdomar befinner sig i kommer vi att ta en närmare titt på olika underkategorier av uvas-gruppen. Vi använder oss av de sju underkategorierna som Temagruppen unga i arbetslivet har utarbetat:

1. invandrat under året
2. statliga åtgärder (öppen arbetslöshet och arbetsmarknadsåtgärder)
3. kommunalt stöd (försörjningsstöd)
4. omvårdnad av barn (inklusive föräldraledighet på bas- och garantinivå)
5. sjukdom/funktionsnedsättning (sjuk- och aktivitetsersättning)
6. både statliga åtgärder och kommunalt stöd
7. okänd aktivitet.

Endast kategorierna invandrat under året och okänd aktivitet är ömsesidigt uteslutande. Resterande kategorier är inte ömsesidigt uteslutande, vilket helt enkelt innebär att en individ kan förekomma i mer än en kategori.

Figur 3.3 visar andelen unga i olika uvas-kategorier över tid. Som framgår av figuren utgör kategorierna okänd aktivitet och statliga åtgärder tillsammans en majoritet av hela gruppen unga som varken arbetar eller studerar. Dessa två kategorier avspeglar varandra och visar större förändringar över tid jämfört med övriga underkategorier. Av figuren framgår till exempel att andelen unga i uvas-kategorin statliga åtgärder ökar från drygt 31 procent 2008 till 46 procent 2010, för att därefter minska till cirka 39 procent 2014. Under samma period visar kategorin okänd aktivitet en motsatt utveckling – andelen minskar från drygt 39 procent 2008 till 28 procent 2010, för att sedan öka till cirka 32 procent 2014. De övriga kategorierna är förhållandevis stabila över åren. Sammantaget visar alltså figuren att det finns skillnader i storlek mellan de olika underkategorierna och hur de utvecklas över tid.

Vi undersökte också fördelningen mellan könen inom olika kategorier (bilaga 1). Av uppgifterna framgår att inom underkategorierna (1) statliga åtgärder, (2) både statliga åtgärder och kommunalt stöd samt (3) okänd aktivitet är andelen unga män som varken arbetar eller studerar något högre jämfört med andelen unga kvinnor. I övriga kategorier är andelen kvinnor högre. Den största skillnaden mellan könen finns i kategorin omvårdnad av barn (inklusive föräldraledighet på bas- och garantinivå). Inom den kategorin utgör andelen unga män mindre än 1 procent medan andelen unga kvinnor ligger mellan 19 och 21 procent under hela undersökningsperioden.

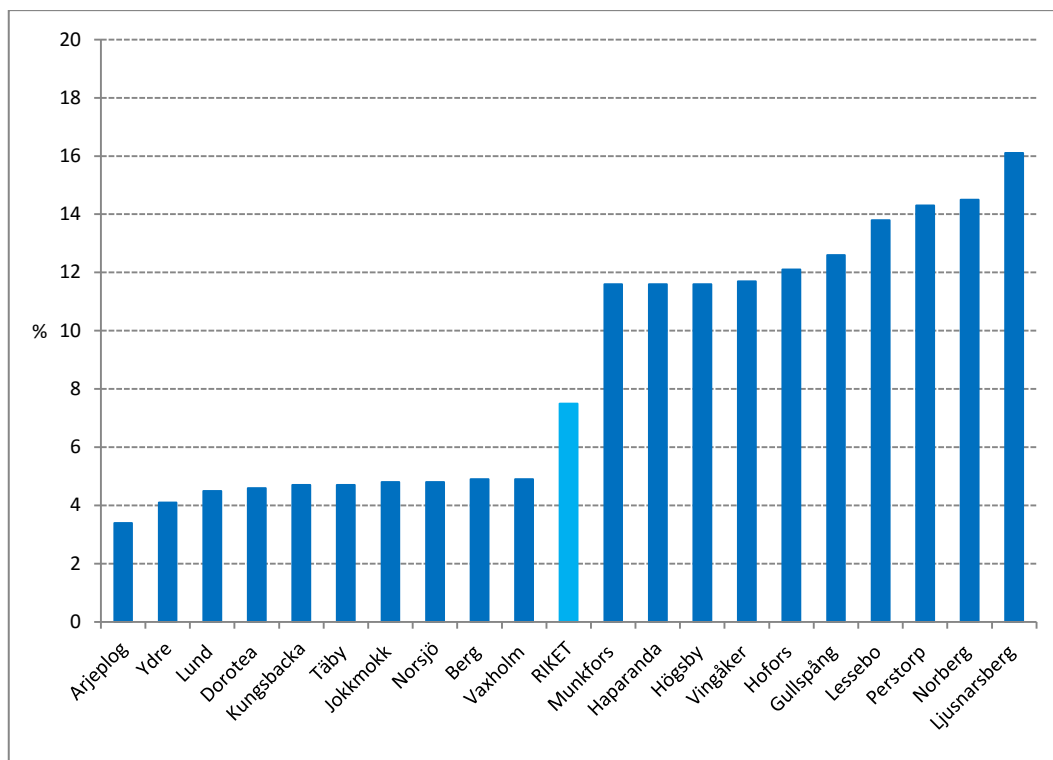

Figur 3.3 Andel unga som varken arbetar eller studerar i olika underkategorier, 16–24 år, 2007–2014. Procent.

Källa: Ungdag.se och Temagruppen unga i arbetslivet.

Uvas i ett regionalt och lokalt perspektiv

I detta avsnitt tar vi en titt på variationen mellan kommunerna och länen när det gäller andelen unga som varken arbetar eller studerar. Av figur 3.4 som fokuserar på de tio kommunerna med högst respektive lägst andel unga som varken arbetar eller studerar i förhållande till riksgenomsnittet, framgår att det finns en stor variation mellan kommunerna. Ljusnarsbergs kommun har med 16,1 procent landets högsta andel i förhållande till kommunens befolkning i samma ålder, medan Arjeplogs kommun har landets lägsta andel (3,4 procent) unga som varken arbetar eller studerar.

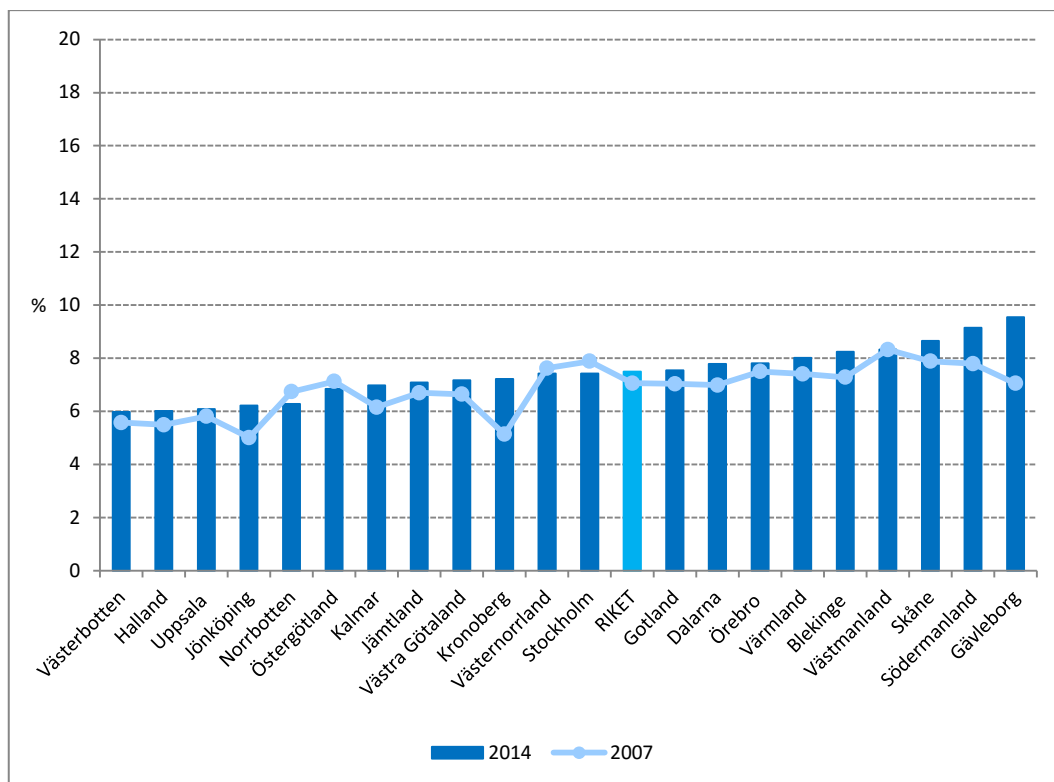

Figur 3.4 Andelen unga som varken arbetar eller studerar bland 10 kommuner med högst respektive lägst andel, 16–24 år, 2014. Procent.

Källa: Ungdag.se och Temagruppen unga i arbetslivet.

I nästa steg undersökte vi variationen i andelen unga som varken arbetar eller studerar i olika län. Som framgår av figur 3.5 finns en variation i andelen uvas mellan de olika länen i Sverige. Siffrorna från 2014 visar att Gävleborgs och Södermanlands län hade högst andel unga som varken arbetade eller studerade i förhållande till länets befolkning i samma ålder, 9,5 respektive 9,2 procent, och att Stockholms län låg strax under riksgenomsnittet med 7,4 procent. Lägst andel hade Västerbottens och Hallands län med 6,0 procent.

Siffrorna som presenteras av linjen i figur 3.5 visar andelen uvas för 2007. Där framgår till exempel att andelen unga som varken arbetar eller studerar i Gävleborgs län var 2,4 procentenheter högre 2014 jämfört med 2007. I Stockholms och Norrbottens län har andelen däremot minskat med drygt 0,4 procentenheter. Överlag visar dock statistiken att förändringarna över tid i uvas-gruppen är relativt små.

Figur 3.5 Andelen unga som varken arbetar eller studerar, efter län, 16–24 år, 2007 och 2014. Procent.

Källa: Ungidag.se och Temagruppen unga i arbetslivet.

Sammantaget visar alltså statistiken att det finns stora eller relativt stora variationer mellan landets olika kommuner och län i andelen unga som varken arbetar eller studerar. Vad dessa skillnader beror på och vad som ligger bakom att vissa unga hamnar både utanför arbetsmarknaden och utbildningssystemet kommer vi att undersöka och beskriva närmare i nästa avsnitt.

Faktorer med betydelse för att hamna i uvas-gruppen

Det finns flera olika faktorer som anses förklara eller påverka varför unga varken arbetar eller studerar. Många av dessa faktorer är väl undersökta, i synnerhet i internationella studier. Trots att det finns olika sätt och metoder för att definiera denna grupp finns en samstämmighet i resultaten och slutsatserna. I allmänhet är många forskare överens om att ett komplext samspel av olika institutionella, strukturella och individuella faktorer ökar risken för en individ att hamna i målgruppen (Bynner 2005, Hodkinson 1996, Hodkinson & Sparkes 1997). Utan att göra anspråk på att vara heltäckande och uttömmande försöker vi i detta avsnitt att kortfattat redogöra för några centrala förklaringsfaktorer.

Utbildningsnivå och skolresultat

Sambandet mellan utbildningsnivå och att varken arbeta eller studera finns kartlagt såväl i Sverige som internationellt. Studier bland svenska ungdomar visar till exempel att unga som har avbrutit sina gymnasiestudier eller inte alls påbörjat en gymnasieutbildning löper en större risk att senare varken arbeta eller studera. Unga män och unga kvinnor som har hoppat av gymnasieskolan löper fyra till fem gånger högre risk att hamna i gruppen unga som varken arbetar eller studerar jämfört med dem som har avslutat en studieförberedande inriktning (Bäckman 2010, Socialstyrelsen 2010). Internationella studier visar också att det finns ett samband mellan utbildningsnivå och att varken arbeta eller studera. I linje med de svenska resultaten visar till exempel studier genomförda bland unga i OECD-länder att avsaknaden av gymnasieutbildning ökar sannolikheten för att unga i åldern 20–24 år varken arbetar eller studerar (OECD 2012, 2016).

Det framgår dessutom av en brittisk studie att ungdomar från resursstarka familjer som har låga betyg löper en högre risk att hamna i uvas-gruppen jämfört med unga som har höga betyg (Britton, Gregg, Macmillan & Mitchell 2011). Utöver de faktiska skolresultaten kan också de ungas egna förväntningar på framtiden påverka risken att varken arbeta eller studera. Ungdomar, särskilt unga män med svaga utbildningsresultat, som hade osäkra förväntningar på sin framtida sysselsättning och karriär hade högre sannolikhet att senare tillhöra gruppen som varken arbetar eller studerar (Yates, Harris, Sabates & Staff 2011). Resultaten från ett flertal studier bekräftar alltså att ungas utbildningsnivå och skolresultat, men också individens egna förväntningar, är viktiga för deras framtida etableringsmöjligheter på arbetsmarknaden.

Socioekonomiska faktorer och uppväxtförhållanden

Föräldrarnas socioekonomiska status och ungas uppväxtvillkor har betydelse för deras framtida etableringsmöjligheter på arbetsmarknaden. Bland dessa har bland annat föräldrarnas utbildningsbakgrund och familjens ekonomi visat sig påverka risken att hamna i uvas-gruppen. Till exempel löper unga från familjer med låg inkomst och utbildningsnivå samt med föräldrar som har erfarenhet av arbetslöshet en större risk att varken arbeta eller studera (Bynner & Parsons 2002, Eurofound 2012). Vidare innebär utländsk bakgrund och fattigdom i uppväxtfamiljen (indikerat av socialbidragstagande) en ökad risk att tillhöra uvas-gruppen (Nilsson & Bäckman 2014).

En underliggande hypotes till varför resursbrister under ungas uppväxt och andra ogynnsamma uppväxtvillkor förväntas påverka de ungas framtidsmöjligheter har kallats för *sociala avtryck* (social imprint) (se Bäckman & Palme 1998). Enligt denna hypotes kan ogynnsamma uppväxtförhållanden sätta avtryck hos individen, vilka senare kan försvåra individens förmåga att hantera olika svårigheter, till exempel arbetslöshet. Enligt en annan hypotes utlöser bristande resurser under barndomen en ogynnsam livskarriär, men också exkludering på arbetsmarknaden på lång sikt (jfr Franzén & Kassman 2005).

Förutom de ovan beskrivna faktorerna på familjenivå har den tidigare forskningen visat att bland annat följande egenskaper på individnivå är överrepresenterade bland unga som varken arbetar eller studerar:

- låg akademisk prestation och skolmisslyckanden (Meadows 2001, Nilsson & Bäckman 2014)
- föräldraskap i tonåren och ensamstående föräldraskap (Coles et al. 2002)
- särskilda utbildningsbehov och inlärningssvårigheter (Cassen & Kingdon 2007)
- brottlighet i tonåren, låg motivation samt låg självkänsla (Social Exclusion Task Force 2008, Strelitz 2003).

Sammantaget finns alltså en hel del forskningslitteratur kring hur olika socioekonomiska faktorer, ogynnsamma uppväxtförhållanden samt diverse individuella faktorer påverkar individens livschanser och ökar risken för att höra till gruppen uvas.

Ohälsa och funktionsnedsättning

Ett flertal studier har också visat att det finns samband mellan sjukdom och att tillhöra gruppen unga som varken arbetar eller studerar. Att ha psykiska besvär och sjukdomsfall i barndomen samvarierar med att varken arbeta eller studera när en blir äldre. En femtedel av unga som har lidit av en psykisk sjukdom i barndomen hamnar i gruppen som varken arbetar eller studerar vid 22 års ålder.

Vidare framkommer att det är vanligare bland unga med funktionsnedsättning att vara arbetslösa jämfört med bland övriga unga. Det finns också ett samband mellan att varken arbeta eller studera och upplevd ohälsa. Eurofound visar till exempel att unga som lider av någon form av funktionsnedsättning eller hälsoproblem har en 40 procent högre sannolikhet att tillhöra gruppen unga som varken arbetar eller studerar jämfört med unga som har god hälsa (Eurofound 2012).

Strukturella förutsättningar

Förutom olika faktorer på såväl individ- som familjenivå har den tidigare forskningen konstaterat att även en rad strukturella förutsättningar påverkar ungas etablering i samhället. Till dessa hör bland annat olika aspekter av välfärdssystemet (till exempel lönenivåer, lagstiftningen om anställningsskydd och stöd till uvas-gruppen) samt diverse strukturella förutsättningar på arbetsmarknaden och inom utbildningssystemet. Många av dessa strukturella förutsättningar används vid jämförelser mellan olika länder (jfr Eurofound 2012). En studie i femton EU-länder visar till exempel att sysselsättningen bland ungdomar är högre i de länder som har välutvecklade lärlingssystem jämfört med i de länder som saknar detta eller som tillämpar lärlingsutbildning i mindre utsträckning (Van Der Verlden & Wolbers 2001).

Förklaringar på kommunal nivå

Som framgått tidigare visar aggregerade uppgifter på förhållandevis stora skillnader mellan kommunerna i andelen unga som varken arbetar eller studerar. Det kan säkert finnas flera förklaringar till detta. Här undersöker vi, med utgångspunkt i de ovan redovisade förklaringsfaktorerna, i vilken utsträckning variationerna i andelar uvas på kommunal nivå hänger samman med ett antal faktorer relaterat till ungas levnadsförhållanden, folkhälsa samt olika arbetsmarknadsåtgärder.

Som vi tidigare konstaterat har de ungas uppväxtvillkor och hälsa samt föräldrarnas utbildningsbakgrund stor betydelse för de ungas framtidschanser. Det är därför angeläget att undersöka om liknande effekter förekommer även på kommunal nivå. Här tar vi också en titt på effekterna av olika kommunala arbetsmarknadsåtgärder. I dag spelar kommunerna en stor roll i organisering och samordning av arbetsmarknadsrelaterade insatser för sina invånare, inklusive arbetslösa ungdomar. Det finns dock begränsad kunskap om vilka effekter dessa åtgärder har för de arbetslösa (jfr SOU 2013:74). Ambitionen är därför att med hjälp av statistik från Kolada.se undersöka om det finns någon samvariation mellan olika kommunala arbetsmarknadsåtgärder och andelar uvas i kommunerna.

Till att börja med kan vi konstatera att det finns en förhållandevis stark positiv korrelation mellan andelen unga som varken arbetar eller studerar och andelen invånare, 0–19 år, med minst en långtidsarbetslös förälder vid alla tre mätpunkterna. Ju högre andelen individer med minst en långtidsarbetslös förälder är i en kommun, desto högre är andelen unga som varken arbetar eller studerar (tabell 3.2). Variationerna i uvas-gruppens storlek mellan kommunerna visar som väntat positiva korrelationer med andelen invånare, 0–19 år, som bor i ett ekonomiskt utsatt hushåll och som har föräldrar med högst grundskoleutbildning, med andelen invånare som någon gång under året fått ekonomiskt bistånd samt med andelen som fått sjuk- eller aktivitetsersättning. Korrelationerna är genomgående starka.

Vidare framgår av tabell 3.2 att höga andelar unga som varken arbetar eller studerar i kommunerna samvarierar med högre andelar ohälsotal som är ett mått på utbetalda dagar med sjukpenning, arbetsskadesjukpenning, rehabiliteringspenning samt aktivitets- och sjukersättning från socialförsäkringen. Dessa är naturligtvis inga oväntade korrelationer, givet att tidigare studier visat på långsiktiga samband mellan sjukdom och att befinna sig i en situation av att varken arbeta eller studera (jfr Nilsson & Bäckman 2014).

När det gäller olika kommunala arbetsmarknadsåtgärder och andelen uvas i kommunerna är korrelationerna obefintliga eller mycket svaga. Den förhållandevis starkare korrelationen gäller arbetstiden inom arbetsmarknadsverksamheten som går till arbetsprövning och träning. Ju högre andel av den totala arbetstiden inom arbetsmarknadsfrågor i en kommun som går till att ge den arbetssökande stöd för att på en arbetsplats systematiskt få pröva, och träna sina förmågor i, konkreta arbetsuppgifter, desto lägre är andelen uvas.

Beträffande arbetsmarknadsåtgärderna är det dock viktigt att understryka ett par saker. Först och främst bör det påpekas att olika arbetsmarknadsåtgärder kan variera mellan kommunerna. Detta innebär att en insats i form av exempelvis jobbcoaching kan utformas på olika sätt från kommun till kommun. För det andra undersöker vi inte insatser som enbart riktas till unga som varken arbetar eller studerar. Här ligger fokus på kommunala arbetsmarknadsåtgärder i stort, det vill säga att åtgärder riktas till *samtliga* arbetssökande i kommunen. Tolkningen av resultaten bör därför göras med dessa brister i åtanke.

Tabell 3.2 Samvariationen mellan andelen uväs och lokala levnadsförhållanden, folkhälsa samt olika arbetsmarknadsåtgärder, kommunal nivå, 2014. Korrelationer

	Andelen uväs – 2014		
	2012	2013	2014
Levnadsförhållanden			
Invånare 0–19 år med minst en långtidsarbetslös förälder (%)	0,50**	0,53**	0,59**
Invånare 0–19 år i ekonomiskt utsatta hushåll (%)	0,47**	0,50**	0,49**
Invånare 0–19 år med föräldrar som har högst grundskoleutbildning (%)	0,40**	0,46**	0,50**
Invånare som någon gång under året erhållit ekonomiskt bistånd (%)	0,32**	0,37**	0,45**
Invånare 0–19 år med minst en förälder med sjuk- eller aktivitetsersättning (%)	0,33**	0,34**	0,35**
Folkhälsa			
Ohälsotal, 16–19 år, dagar	0,22**	0,27**	0,24**
Ohälsotal, 20–29 år, dagar	0,37**	0,39**	0,43**
Arbetsmarknadsåtgärder			
Arbetstid inom arbetsmarknadsverksamheten som går till arbetsprövning eller -träning (%)	-	-0,15*	-0,15*
Arbetstid inom arbetsmarknadsverksamheten som går till jobbsökaraktivitet inklusive coachning (%)	-	0,06 ^{ns}	0,02 ^{ns}
Arbetstid inom arbetsmarknadsverksamheten som går till matchning (%)	-	0,09 ^{ns}	0,04 ^{ns}
Arbetstid inom arbetsmarknadsverksamheten som går till kurser	-	0,06 ^{ns}	0,13 ^{ns}
Arbetstid inom arbetsmarknadsverksamheten som går till studie-, yrkes- och arbetsvägledning	-	-0,02 ^{ns}	-0,05 ^{ns}

Källa: Temagruppen unga i arbetslivet och Kolada.se.

Kommentar: En mer utförlig beskrivning av indikatorerna från Kolada.se finns i bilaga 2.

Korrelationsmättet som vi har använt är Pearsons r , vilket kan variera mellan -1 (fullständig negativ korrelation) och $+1$ (fullständig positiv korrelation), 0 betyder att de olika indikatorerna inte relaterade till varandra alls. * = $p < .05$, ** = $p < .001$, ns = inte statistiskt signifikant. P står för probability- sannolikhet. P -värdet går mellan 0 och 1 och anger sannolikheten för att observera ett samband minst så starkt som det som observerat i ett slumpmässigt stickprov, under förutsättningen att det i population inte finns något samband alls.

Resultaten i korthet

- Andelen som varken arbetar eller studerar (uvas) är lägre bland unga i åldern 16–19 år än bland unga i äldre åldersgrupper. År 2014 uppgick andelen uvas bland unga i åldern 16–19 år till 2,4 procent, att jämföra med 12,3 procent bland unga i åldern 25–29 år.
- Förändringarna i andelen uvas inom olika åldersgrupper är marginella över tid. Den stora förändringen sker under 2009, då andelen unga som varken arbetar eller studerar ökar i samtliga åldersgrupper, för att sedan avta.
- Det är ungefär lika stor andel tjejer som killar i åldern 16–24 år som varken arbetar eller studerar. Med åldern ökar också könsskillnaderna. Genomgående är det en högre andel tjejer än killar som ingår i gruppen uvas bland unga i åldern 25–29 år. Över 13,5 procent av tjejerna i åldern 25–29 år varken arbetade eller studerade 2014, medan motsvarande siffra för killarna var 11,7 procent.
- Utvecklingen av andelen unga som varken arbetar eller studerar ser ungefär densamma ut för tjejer som för killar i olika åldersgrupper.
- Det är vanligare bland utrikes födda än bland inrikes födda att tillhöra gruppen som varken arbetar eller studerar. År 2014 uppgick den totala andelen uvas bland utrikes födda i åldern 16–24 år till 15,2, medan motsvarande andel bland inrikes födda låg på 6,2 procent.
- Andelen uvas var som högst under 2009 bland samtliga unga, oavsett ålder, kön och födelseland. Detta anses vara en effekt av den globala finanskrisen som började redan 2007.
- Unga som varken arbetar eller studerar är en heterogen grupp, vilket tydligt framgår när vi studerar olika underkategorier av gruppen. En stor majoritet unga i uvas-gruppen hamnar i kategorierna *okänd aktivitet* och *statliga åtgärder*, som bland annat inbegriper arbetslöshetsersättning vid öppen arbetslöshet.
- Det finns betydande geografiska skillnader i landet för andelen uvas. Ljusnarsbergs kommun har med 16,1 procent landets högsta andel i förhållande till kommunens befolkning i samma ålder, medan Arjeplogs kommun har landets lägsta andel (3,4 procent) unga som varken arbetar eller studerar.

Faktorer som påverkar att unga hamnar i uvas-gruppen

- Svenska såväl som internationella studier visar att unga som har avbrutit eller inte alls påbörjat en gymnasieutbildning löper en större risk att varken arbeta eller studera.
- Unga från familjer med låg inkomst och utbildningsnivå samt med föräldrar som har erfarenhet av arbetslöshet löper en större risk att varken arbeta eller studera.
- Utländsk bakgrund och fattigdom i uppväxtfamiljen (indikerat av socialbidragstagande) innebär en ökad risk att tillhöra gruppen unga som varken är i arbete eller studier.
- Föräldraskap i tonåren och ensamstående föräldraskap är ytterligare faktorer som ökar risken att hamna i gruppen uvas.
- Unga med funktionsnedsättning, hälsoproblem eller psykiska besvär löper större risk att hamna i gruppen unga som varken arbetar eller studerar.
- Andelen uvas i olika kommuner samvarierar med en rad olika levnadsförhållanden och omständigheter i hemmet. Kommuner med en högre andel invånare mellan 0 och 19 år som (1) har minst en långtidsarbetslös förälder, (2) har föräldrar som har högst grundskoleutbildning, (3) har minst en förälder med sjuk- eller aktivitetsersättning eller (4) bor i ekonomiskt utsatta hushåll, har också en högre andel unga som varken arbetar eller studerar.
- Kommuner som har höga ohälsotal (som är ett mått på utbetalda dagar med sjukpenning, arbetsskadesjukpenning, rehabiliteringspenning, aktivitets- och sjukersättning från socialförsäkringen) bland sina invånare i åldersgrupperna 16–19 år och 20–29 år, också har höga andelar unga som varken arbetar eller studerar.

Samvariationen mellan andelen uvas i olika kommuner och olika arbetsmarknadsåtgärder är obefintliga eller svaga. Den förhållandevis starkare korrelationen hittar vi mellan arbetstiden inom arbetsmarknadsverksamheten som går till arbetsprövning och -träning. Ju högre andel av den totala arbetstiden inom arbetsmarknadsfrågor i en kommun som går till att ge den arbetssökande stöd för att på en arbetsplats systematiskt pröva, och träna sina förmågor i, konkreta arbetsuppgifter, desto lägre är andelen uvas.

4 Mediantid i arbetslöshet

Enligt artikel 23 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna har var och en rätt till arbete och skydd mot arbetslöshet. Att arbete värderas så högt har många orsaker. Arbete möjliggör för människor att bredda sitt sociala nätverk, skapar delaktighet och strukturerar vardagen, men bidrar också till att skapa en känsla av mening, status och identitet (FN 1948). I Sverige och i många andra välfärdsstater innebär tillgången till ett arbete dessutom att en inkluderas i de olika sociala trygghetssystemen som arbetslöshetsersättning och sjukpenning (Mulinari & Selberg 2011, Olofsson 2014). Att ha ett arbete är alltså en grundläggande förutsättning för enskildas etableringsmöjligheter, inte bara på arbetsmarknaden, utan också i samhällslivet i stort.

Givet arbetets centrala betydelse för individens etableringsmöjligheter i samhällslivet och dess effekter för samhället i stort har arbetslösheten, inte minst ungdomsarbetslösheten, fått en alltmer framträdande roll i de politiska diskussionerna, såväl internationellt som nationellt och lokalt (Olofsson 2014). Samtidigt har specifika målsättningar och strategier utarbetats för att minska arbetslösheten, inte minst bland mer utsatta grupper i samhället som unga.

Den svenska regeringen har till exempel som mål att Sverige ska ha lägst arbetslöshet i EU 2020. Detta mål ska uppnås genom att antalet personer som arbetar och antalet arbetade timmar i ekonomin ökar. Dessutom har regeringen sedan 2014 tillsatt en delegation, *Delegationen för unga till arbete* (Dua)³, med uppdraget att verka för att arbetsmarknadspolitiska insatser mot ungdomsarbetslösheten får större genomslag på lokal nivå. Delegationen ska genomföra sitt uppdrag genom att främja statlig och kommunal samverkan och utveckling av nya samarbetsformer. Målet för delegationens verksamhet är att ingen ung ska vara arbetslös längre än 90 dagar, vilket är detsamma som regeringens mål inom området (dir. 2014:157).

Trots många arbetsmarknadspolitiska och andra insatser visar statistiken att andelen unga som varken förvärvsarbetar eller studerar (uvas) utgör en betydande grupp i många länder och även i Sverige. Andelen unga i åldern 16–24 år som räknades in i uvas-gruppen 2014 var, som redovisades tidigare, 7,5 procent eller drygt 82 000 ungdomar. Vidare visar arbetskraftsundersökningarna i november 2016 att 88 000 ungdomar i åldern 15–24 år var arbetslösa, varav 48 000 var heltidsstuderande. Detta motsvarar drygt 15 procent.

Statistiken från såväl Arbetsförmedlingen som SCB visar dock att arbetslösheten bland unga i Sverige har minskat över tid. Unga arbetslösa utgör också en signifikant grupp även i andra länder inom EU. Enligt Eurostat var arbetslösheten för unga i åldern 15–24 år inom EU drygt 20 procent 2015. I länder som Italien, Kroatien, Spanien och Grekland låg ungdomsarbetslösheten på mellan 40 och 50 procent. Ungdomsarbetslösheten drabbar alltså många ungdomar runt om i Europa, om än med varierande utbredning och grad i olika länder.

Utöver andelen och antalet arbetslösa är det dessutom viktigt att undersöka hur länge ungdomarna blir kvar i arbetslöshet. Detta kapitel ger därför en översikt över mediantiden i arbetslöshet bland unga tjejer och unga killar i olika åldrar. Ambitionen är dessutom att studera utvecklingen och trenderna i denna indikator i förhållande till andra relevanta indikatorer i syfte att erhålla en fördjupad förståelse för ungas situation på arbetsmarknaden.

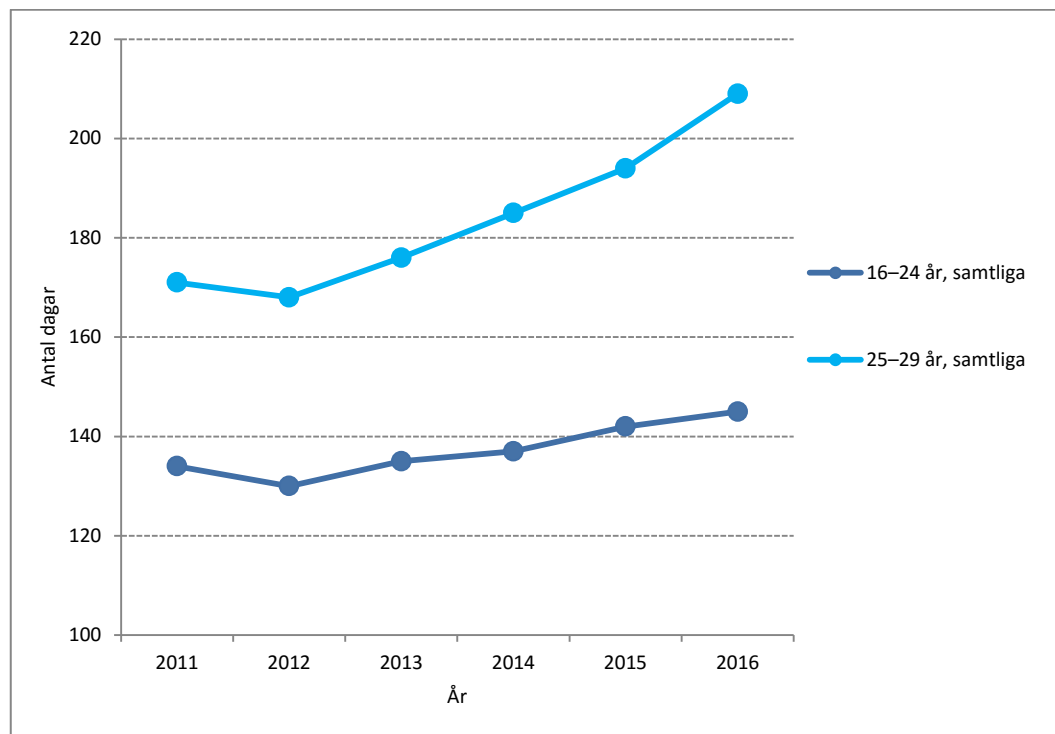
³ Numera *Delegationen för unga och nyanlända till arbete* (Dua).

Utvecklingen av mediantid i arbetslöshet över tid

Figur 4.1 beskriver utvecklingen av mediantid i arbetslöshet bland inskrivna arbetslösa i olika åldersgrupper. Uppgifterna kommer från Arbetsförmedlingens registerdatabas.

Det framgår av figur 4.1 att mediantiden, räknat i antal dagar, har ökat sedan 2012, bland såväl 16–24-åringar som bland 25–29-åringar. Till exempel ökade mediantiden för samtliga inskrivna arbetslösa 16–24-åringar från 134 till 145 dagar mellan 2011 och 2016. Vi ser samma utvecklingstrender bland 25–29-åringar. Mediantiden i arbetslöshet för inskrivna arbetslösa unga i åldern 25–29 år har sedan 2012 ökat med 38 dagar (171 till 209 dagar), vilket är en betydlig kraftigare ökning jämfört med ökningen bland 16–24-åringar under samma period.

Totalt sett ser vi alltså negativa tendenser i mediantiden för inskrivna arbetslösa bland unga i olika åldersgrupper. Det förekommer också stora skillnader mellan unga i åldern 16–24 år och 25–29 år.

Figur 4.1 Mediantid i arbetslöshet bland inskrivna arbetslösa, efter åldersgrupp, 2011–2016. Antal dagar.

Källa: ungidag.se och Arbetsförmedlingens registerdata.

Skillnader mellan tjejer och killar samt mellan utrikes och inrikes födda

Det förekommer relativt små skillnader mellan könen över tid, bland såväl 16–24-åringar som bland 25–29-åringar (tabell 4.1). Medianen för arbetslöshetstiden i åldern 16–24 år var under 2016 i genomsnitt 144 dagar bland killar och 149 dagar bland tjejer. Bland 25–29-åringar var skillnaden i mediantid för arbetslöshet 7 dagar mellan könen under 2016.

Mediantiden i arbetslöshet för inskrivna arbetslösa har dock ökat för båda könen i samtliga åldersgrupper. Mediantiden för killar i åldern 16–24 år ökade från 136 till 144 dagar mellan 2011 och 2016, och för tjejer i samma ålder från 133 till 149 dagar. Vi ser samma utvecklingstrender bland 25–29-åringarna. För inskrivna arbetslösa 25–29-åringar har mediantiden ökat med 26 dagar bland killar och 52 dagar bland tjejer under samma period.

Tabell 4.1 Mediantid i arbetslöshet bland inskrivna arbetslösa, efter kön och åldersgrupp, 2011–2016. Antal dagar

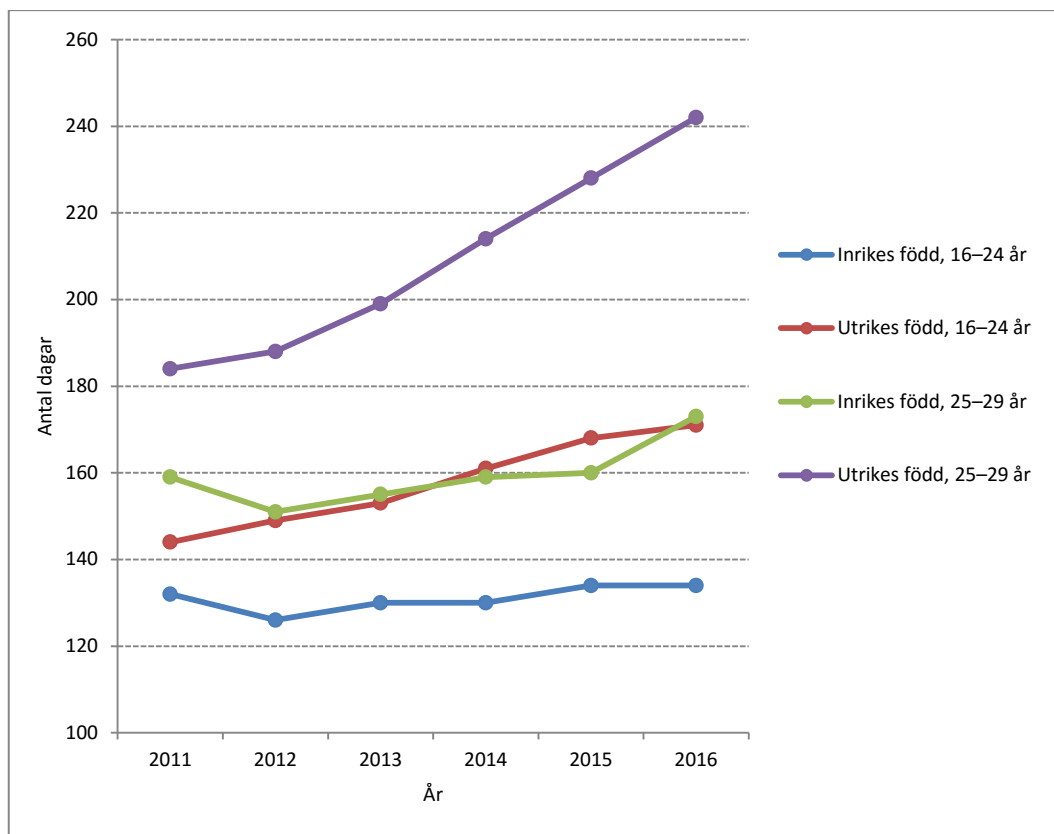
		2011	2012	2013	2014	2015	2016
16–24-åringar	Killar	136	130	136	136	142	144
	Tjejer	133	131	133	137	143	149
25–29-åringar	Killar	180	172	179	183	193	206
	Tjejer	161	162	170	187	194	213

Källa: *ungdag.se* och Arbetsförmedlingens registerdata.

I ett nästa steg undersökte vi mediantiden i arbetslöshet utifrån födelseland och ålder. Som framgår av figur 4.2 finns det en relativt stor variation mellan utrikes och inrikes födda ungdomar. Mediantiden i arbetslöshet är högre bland utrikes födda unga jämfört med bland inrikes födda. Detta gäller över tid och oavsett ålder. Skillnaderna är störst i åldern 25–29 år. År 2016 var mediantiden i arbetslöshet för utrikes födda i åldern 25–29 år 242 dagar, medan motsvarande siffra för inrikes födda låg på 173 dagar.

Skillnaderna till trots, uppvisar grupperna likartade utvecklingsmönster och trender över tid. Mediantiden i arbetslöshet ökar för samtliga undergrupper, men ökningen är störst bland utrikes födda i åldern 25–29 år. Mellan 2011 och 2016 ökade antalet dagar från 184 till 242, vilket motsvarar en ökning på nästan 32 procent.

Sammantaget visar alltså de beskrivande resultaten att mediantiden i arbetslöshet endast skiljer sig marginellt mellan tjejer och killar, men att den är längre bland utrikes födda unga än bland inrikes födda unga.

Figur 4.2 Mediantid i arbetslöshet bland inskrivna arbetslösa, efter födelseland och ålder, 2011–2016. Antal dagar.

Källa: *ungidag.se* och Arbetsförmedlingens registerdata.

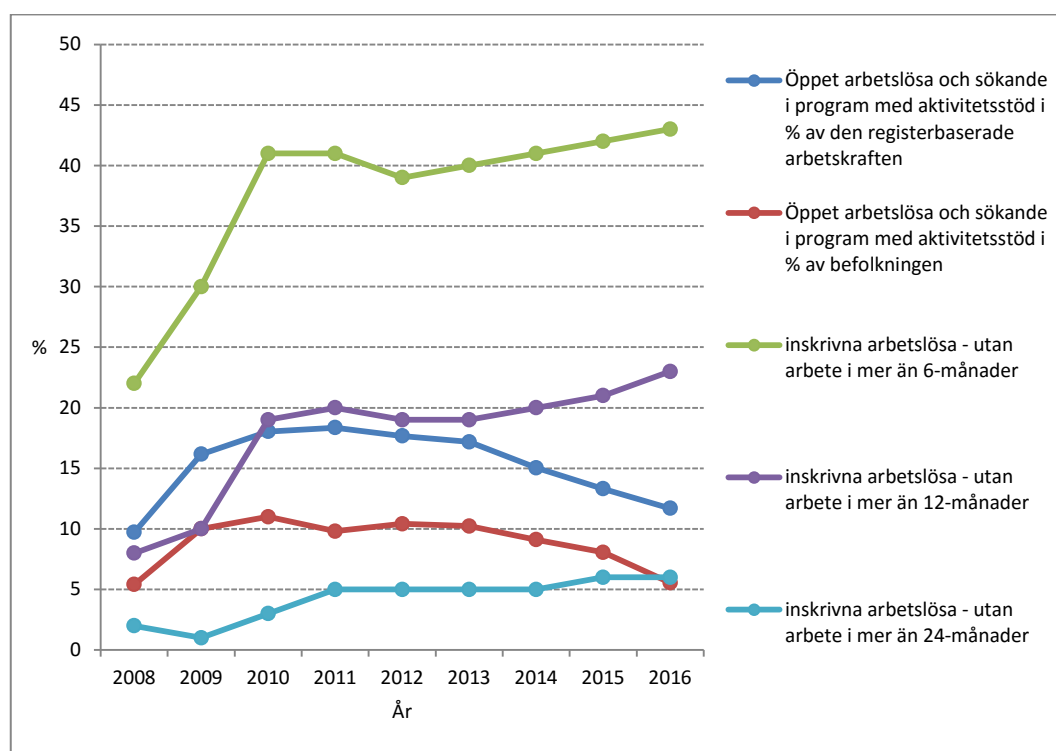
Sjunkande arbetslöshet, men allt längre arbetslöshetstider

Uppgifter från Arbetsförmedlingen visar att andelen inskrivna arbetslösa i åldern 18–24 år, det vill säga öppet arbetslösa och sökande i program med aktivitetsstöd, gradvis har minskat sedan 2012 och nu ligger på sin lägsta nivå sedan 2009. Figur 4.3 visar att andelen öppet arbetslösa och sökande i program med aktivitetsstöd var 11,7 procent av den registerbaserade arbetskraften i slutet av 2016, vilket innebär en minskning med drygt 34 procent sedan 2012 (Arbetsförmedlingen 2016). Samtidigt visar SCB:s nationella arbetsmarknadsundersökningar (AKU) att sysselsättningsgraden var 22,5 procent 2016 bland 15–19-åringar och 62,1 procent bland unga i åldern 20–24 år. Dessa siffror är de högsta sedan 2008.

Det förbättrade arbetsmarknadsläget verkar dock inte ha gynnat alla ungdomar. Parallellt med den sjunkande arbetslösheten bland unga ökar såväl mediantiden i arbetslöshet som arbetslöshetstiderna. År 2008 hade 8 procent av de inskrivna arbetslösa ungdomarna inskrivningstider på 12 månader eller längre, 2016 var motsvarande andel 23 procent.

Så vilka är dessa ungdomar som trots det förbättrade konjunkturläget har svårt att etablera sig arbetsmarknaden? Arbetsförmedlingen identifierar ett antal grupper av inskrivna arbetslösa ungdomar som har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden och som löper en större risk att fastna i långa perioder av arbetslöshet. Bland dessa finns unga som saknar en fullständig gymnasieutbildning, är födda utanför Europa eller har en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Unga som tillhör en eller flera av dessa grupper utgör en allt större andel av de inskrivna arbetslösa ungdomarna och återfinns i större utsträckning bland de med långa arbetslöshetstider (Arbetsförmedlingen 2016, Olofsson 2014). Till exempel utgör unga med nedsatt arbetsförmåga drygt 15 procent av samtliga inskrivna arbetslösa ungdomar, men svarar samtidigt för 29 procent av de med arbetslöshetstider på 12 månader eller mer och utgör 42 procent av dem med arbetslöshetstider på 24 månader eller mer.

Vidare visar statistiken från Arbetsförmedlingen att antalet inskrivna arbetslösa ungdomar tillhörande någon av de utsatta grupperna på arbetsmarknaden har ökat med 2 000 individer sedan 2012 (från 33 000 till 35 000), samtidigt som antalet inskrivna som står närmare arbetsmarknaden minskat med drygt 39 procent, från drygt 61 000 till 37 000 personer.

Figur 4.3 Inskrivna arbetslösa samt öppet arbetslösa och sökande i program med aktivitetsstöd, 18–24 år, 2008–2016. Procent.

Källa: Arbetsförmedlingens verksamhetsstatistik.

Resultaten i korthet

- Mediantiden för inskrivna arbetslösa stiger under perioden 2011–2016, bland såväl 16–24-åringar som bland unga i åldern 25–29 år. Till exempel ökade mediantiden för samtliga inskrivna arbetslösa 16–24-åringar från 134 till 145 dagar mellan 2011 och 2016.
- Det förekommer stora skillnader mellan unga i åldern 16–24 år och 25–29 år. År 2016 uppgick mediantiden för arbetslösa mellan 25–29 år till 209 dagar och till 145 dagar för 16–24-åringar.
- Mediantiden i arbetslöshet skiljer sig endast marginellt mellan tjejer och killar i olika åldersgrupper.
- Mediantiden i arbetslöshet är längre bland utrikes födda än bland inrikes födda unga. År 2016 var mediantiden i arbetslöshet för utrikes födda i åldern 25–29 år 242 dagar, medan motsvarande siffra för inrikes födda låg på 173 dagar.
- Mediantiden i arbetslöshet ökar bland såväl inrikes födda som bland utrikes födda, men ökningen är störst bland utrikes födda i åldern 25–29 år.
- Samtidigt som arbetslösheten sjunker bland unga ökar såväl mediantiden i arbetslöshet som arbetslöshetstiderna. År 2008 hade 8 procent av de inskrivna arbetslösa ungdomarna inskrivningstider på 12 månader eller längre – 2016 var den andelen 23 procent.
- Unga som saknar en fullständig gymnasieutbildning, är födda utanför Europa eller har en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga, har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden och löper större risk att fastna i långa perioder av arbetslöshet. Antalet inskrivna arbetslösa ungdomar som tillhör någon av dessa grupper ökar gradvis, samtidigt som antalet övriga inskrivna arbetslösa ungdomar minskar.

5 Ungas bostadssituation

Tillgången till bostad påverkar många aspekter av den enskildes liv. Personer som inte har en egen bostad eller inte lever under drägliga boendeförhållanden har generellt sett också svårigheter med att klara övriga aspekter av livet som utbildning och arbete. Att inte ha egen bostad har också negativa effekter på människors sociala och mentala välbefinnande. Samtidigt är tillgången på en egen bostad en viktig del av en ung persons vuxenblivande och etablering i vuxenvärlden (jfr SOU 2006:77, Ungdomsstyrelsen 2011b). Sammantaget beskrivs tillgången till en bostad ha avgörande betydelse för ungas etableringsmöjligheter i samhället och deras välfärd.

Läget på bostadsmarknaden är mer ansträngt än på mycket länge enligt Boverkets årliga Bostadsmarknadsenkät 2016, där landets kommuner besvarar en rad frågor angående bostadsmarknaden på lokal nivå. Rapporten visar till exempel att av landets 290 kommuner bedömer 240 att det råder underskott på bostäder på marknaden. Detta är en ökning med 54 kommuner jämfört med 2015 års undersökning. Bostadssituationen bedöms vara särskilt ansträngd för grupper som är nya på bostadsmarknaden, till exempel unga och nyanlända. Av landets kommuner uppger 84 procent att de har ett underskott på bostäder för ungdomar, vilket är en ökning med 8 procentenheter jämfört med 2015.

Vidare visar bostadsmarknadsenkäten att underskottet på bostäder för ungdomar bland annat anses bero på att det generellt finns få lediga bostäder i kommunen, att det finns få små lägenheter, att hyrorna är höga och att de lediga lägenheterna ligger i områden som inte är attraktiva för ungdomar. Detta leder till att vissa ungdomar väljer att bo kvar hemma länge, medan andra väljer att dela på större lägenheter (jfr SOU 2015:48).

För att möta bostadsbristen har regeringen som målsättning att det ska byggas minst 250 000 nya bostäder fram till 2020. Denna insats är ett led i arbetet med att uppnå det nationella målet för bostadspolitiken som syftar till en långsiktigt väl fungerande bostadsmarknad där konsumenternas efterfrågan möter ett utbud av bostäder som svarar mot behoven.

Detta kapitel handlar om ungas bostadssituation. Fokus ligger huvudsakligen på att redovisa utvecklingen av andelen unga (20–24 år) som bor kvar hos sina föräldrar. Ambitionen är också att fördjupa kunskapen om huruvida utvecklingen av denna indikator hänger samman med andra relevanta faktorer.

Unga som bor kvar i föräldrahemmet, trender och skillnader

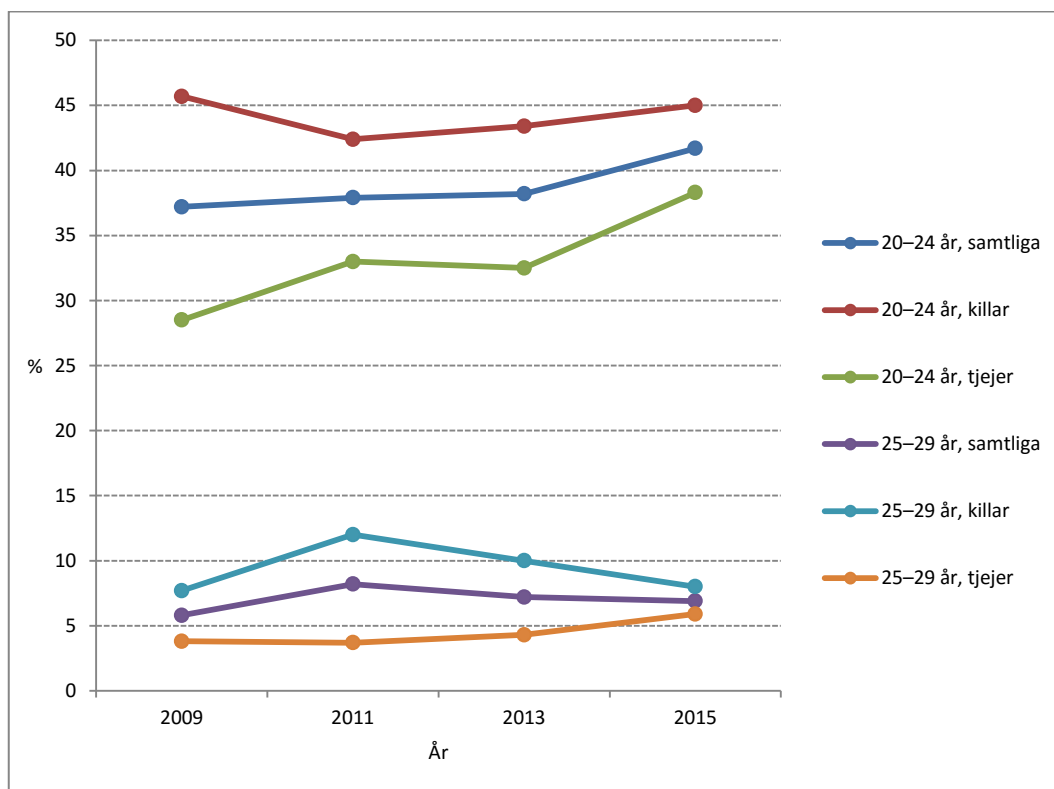
I figur 5.1 redovisar vi utvecklingen av andelen unga som bor kvar i föräldrahemmet efter ålder och kön. I den framträder ett antal tydliga mönster. Först och främst illustrerar figuren att andelen kvarboende i föräldrahemmet varierar något över tiden, men trenden visar på en svag minskning bland unga i gruppen 25–29 år och en stadig ökning bland 20–24-åringar under perioden 2009–2015.

Av figuren framgår dessutom att *unga i åldern 20–24 år i betydligt större utsträckning bor hemma hos sina föräldrar än unga i åldern 25–29 år*. Åren 2014–2015 bodde drygt 42 procent av unga i åldern 20–24 år kvar hos sina föräldrar, medan motsvarande andel bland 25–29-

åringar uppgick till 7 procent. Bland kvinnorna i åldern 25–29 år var andelen som bodde kvar 6 procent jämfört med 38 procent av kvinnorna i åldern 20–24 år. Även bland männen i åldern 25–29 år var det en lägre andel som bodde kvar i familjehemmet, 8 procent. Dessa skillnader mellan åldersgrupperna är statistiskt säkerställda både på totalnivå och för respektive kön.

En rimlig förklaring till att många i den yngre gruppen stannar hemma jämfört med individer i äldre grupper är förstås att en större andel av dem fortfarande studerar på gymnasial nivå och inte har förutsättningar att finansiera en egen bostad. Siffror från Statistiska centralbyrån visar till exempel att bland kvarboende unga i åldern 18–24 år befinner sig i genomsnitt fyra gånger så stor andel i studier jämfört med bland kvarboende i åldern 25–34 år. Ett annat skäl är att yngre ungdomar inte har ett lika stort behov av egen bostad som äldre ungdomar, då många inte har hunnit skaffa barn, sambo eller ingå äktenskap (jfr Statistiska centralbyrån 2015).

Vidare visar figuren att *killar i större utsträckning är kvarboende i föräldrahemmet än tjejer*. Till exempel var andelen i åldersgruppen 20–24 år som bodde kvar hemma 45 procent bland killarna jämfört med 38 procent bland tjejerna under 2014–2015. Under 2008–2009 bodde 46 procent av killarna och 29 procent av tjejerna kvar hos sina föräldrar. Även i åldersgruppen 25–29 år är andelen killar som bor kvar hos sina föräldrar högre jämfört med andelen tjejer. Skillnaderna mellan könen inom respektive åldersgrupp eller förändringarna över tid för tjejer eller killar är dock inte statistiskt säkerställda. Tendensen under de senaste undersökningsåren visar samtidigt på svagt minskade skillnader mellan könen.

Figur 5.1 Andelen unga som bor kvar i föräldrahemmet, efter ålder och kön, 2009–2015. Procent.

Källa: ungidag.se och Statistiska centralbyrån.

Vi undersökte också variationen mellan unga med svensk respektive utländsk bakgrund. *En något större andel unga med utländsk bakgrund än andel unga med svensk bakgrund bor hemma hos sina föräldrar.* Åren 2014–2015 bodde 40 procent av unga med svensk bakgrund i åldern 20–24 år kvar hos sina föräldrar jämfört med 49 procent av unga med utländsk bakgrund. Skillnaden mellan dessa två grupper är dock inte statistiskt säkerställd. Nivåerna är högre för båda grupperna jämfört med 2008–2009, men förändringarna är inte signifikanta. Uppgifterna om unga kvinnor respektive unga män födda i ett annat land är alltför osäkra för att redovisas på grund av för få svarande.

Ungas bostadssituation har också uppmärksammats i våra tidigare rapporter. Till exempel i *Fokus 11 – En analys av ungas bostadssituation* beskrev Ungdomsstyrelsen hur unga med funktionsnedsättning generellt har svårare att flytta hemifrån jämfört med andra unga. I åldersgruppen 18–30 år hade 28 procent i gruppen flyttat hemifrån jämfört med 69 procent bland alla i motsvarande ålder. Vidare konstaterar rapporten att det förekommer brister i tillgänglighet och diskriminering kopplat till gruppens boendesituation (Ungdomsstyrelsen 2011a).

Sammanfattningsvis visar de ovan redovisade resultaten att det inte sker några snabba eller stora förändringar när det gäller andelen unga som bor kvar hos sina föräldrar över tid. Överlag är skillnaderna mellan olika undergrupper relativt små. Den stora skillnaden finns mellan unga i åldern 20–24 år och 25–29 år.

Förklaringar till varför unga bor kvar i föräldrahemmet

Enligt de senaste siffrorna från Hyresgästföreningen uppger 60 procent av personer som bor hos sina föräldrar att de absolut skulle vilja flytta hemifrån det närmaste året (Hyresgästföreningen 2015). Samtidigt uppger 70 procent att de absolut skulle vilja ha en egen bostad nu om de hade råd. Men endast 33 procent av dessa skulle ha råd med en egen bostad. Siffrorna visar alltså att många fler skulle vilja flytta hemifrån än de som uppger sig ha råd med en egen bostad. Det finns ett mängd olika faktorer som påverkar att unga väljer eller tvingas att bo kvar med sina föräldrar.

I detta avsnitt redogör vi för några av de tänkbara och centrala förklaringarna. Ett särskilt fokus riktas mot olika individuella faktorer. Utbudet på bostäder i förhållande till efterfrågan samt kulturella normer och andra omständigheter på mer strukturell nivå, som självfallet är viktiga för benägenheten att flytta hemifrån, kommer dock att vara svåra att ta hänsyn till och diskuteras därför inte vidare i avsnittet.

Ambitionen med avsnittet är också att, där data finns tillgängliga, analysera de olika faktorernas betydelse för huruvida de unga bor hemma eller inte. Det statistiska underlaget kommer huvudsakligen från MUCF:s egna enkätundersökningar på individnivå.

Bakgrundsfaktorer som har betydelse

Studier har visat att en rad olika bakgrundsfaktorer har betydelse för hur länge unga stannar kvar i familjehemmet. *Kön* är en av dessa faktorer. Som har visats i detta kapitel, men också i andra studier, är det en högre andel killar än tjejer som stannar hemma under längre tid. Generellt sett flyttar alltså kvinnor hemifrån tidigare än män (Boverket 2010, Statistiska centralbyrån 2015). Orsakerna till dessa könsskillnader är många. Det handlar bland annat om att kvinnor flyttar ihop med en partner

tidigare än vad män gör och att tjejer i större utsträckning börjar studerar vid universitet och högskolor, något som ofta kräver att en måste flytta hemifrån.

I enlighet med ovan beskrivna resultat visar våra analyser från myndighetens Ungdomsenkät 2015 att sannolikheten att bo kvar i föräldrahemmet är större bland killarna ($OR=1,81$)⁴, jämfört med bland tjejerna. Detta är något som också visas av procenttalen, där drygt 60 procent av killarna uppgav att de bodde med sina föräldrar, jämfört med drygt 46 procent av tjejerna (tabell 5.1).

Födelselandet påverkar också när unga flyttar hemifrån. Tidigare studier visar att individer med utländsk bakgrund har sämre förutsättningar att flytta från sina föräldrar än personer med svensk bakgrund. Också den här studien visar att en större andel unga med utländsk bakgrund bor kvar hos föräldrarna än unga med svensk bakgrund. Förklaringen till denna skillnad beror bland annat på att personer med utländsk bakgrund oftast har svårare att etablera sig på arbetsmarknaden och bland dem som har ett arbete är inkomsterna lägre än bland personer med svensk bakgrund. Allt detta innebär i sin tur att personer med utländsk bakgrund inte har samma möjligheter att till exempel få hjälp från sina föräldrar för att finansiera ett eget boende. Utöver dessa kan också kulturella variationer i normer och synsätt kring att bo med föräldrarna spela en central roll för när unga väljer att flytta hemifrån (jfr Statistiska centralbyrån 2015).

Med hjälp av *Ungdomsenkäten 2015* undersökte vi betydelse av både de *ungas och föräldrarnas födelseland* för benägenheten att bo kvar hemma. Resultaten i tabell 5.1 visar att en något högre andel (drygt 58 procent) unga som var födda utomlands uppgav att de bodde kvar hemma, jämfört med unga som var födda i Sverige (51 procent). Däremot har unga med två *utrikes födda föräldrar* betydligt större sannolikhet att bo kvar i föräldrahemmet ($OR=1,85$), jämfört med unga med två föräldrar födda i Sverige. Bland unga med två utrikes födda föräldrar angav drygt 65 procent att de bodde kvar hos sina föräldrar, medan motsvarande siffra bland unga med båda föräldrarna födda i Sverige var drygt 50 procent.

Boendeort eller *kommuntyp* är ytterligare en faktor som har betydelse för när unga flyttar från föräldrahemmet. Uppgifter från bland andra Statistiska centralbyrån (2015) visar att kvinnor och män i storstäder och storstädernas förorter flyttar hemifrån senare, jämfört med unga i övriga kommuntyper. Kvinnorna i denna grupp lämnar hemmet vid 22 års ålder och männen vid drygt 23 års ålder. Unga från glesbefolkade kommuner flyttar däremot när de är omkring ett år yngre. Dessa skillnader har bland annat sin grund i bostadsbristen i storstäderna, men också i närheten till universitet och högskolor. Storstadsbor behöver alltså inte lämna hemkommunen för att studera på samma sätt som unga från mindre kommuner behöver göra.

Sysselsättning är en viktig faktor

Arbetslöshet är en annan viktig förklaring till varför många unga tvingas bo kvar hemma hos sina föräldrar. Att inte ha ett arbete försämrar ungas förutsättningar att flytta hemifrån och skaffa ett eget boende. Men att ha en *varaktig anställning* är en minst lika viktig förutsättning som innehavet av ett arbete för att kunna ha ett eget boende på lång sikt. Kortare anställningar i form av praktik eller projektanställningar kan skapa en osäker ekonomisk situation för många unga människor och försämra deras chanser att blir ekonomiskt oberoende av sina föräldrar. Enligt uppgifter från Statistiska centralbyrån har över 50 procent av individerna i åldern 18–34 år som bor hemma ännu inte lyckats få en fast anställning (Statistiska centralbyrån 2011). Avsaknaden av ett arbete och en varaktig anställning bidrar alltså till att många unga väljer att bo hos sina föräldrar.

⁴ Oddsquoter som är större än 1 indikerar att oddset att bo kvar hos föräldrarna ökar, medan oddsquoter som är mindre än 1 innebär att oddset för att bo kvar minskar.

Resultaten som presenteras i tabell 5.1 visar vilken påverkan sysselsättning och anställningsform har på ungas benägenhet att på kvar hos föräldrarna. Där framgår att unga som går på gymnasiet odiskutabelt har störst sannolikhet ($OR=31,60$) att vara bland unga som är kvarboende i föräldrahemmet, jämfört med unga som arbetar heltid eller deltid. Drygt 94 procent av unga som går på gymnasiet bor hemma, att jämföra med drygt 32 procent av unga som arbetar.

Vidare visar resultaten att unga som är *arbetslösa eller deltar i något arbetsmarknadsprogram* ($OR=4,06$) också har större sannolikhet att bo kvar hemma, jämfört med de som arbetar. Drygt 66 procent av dessa unga uppgav att de bodde kvar hos sina föräldrar, jämfört med 32 procent bland unga som arbetar.

Unga som *studerar på universitet och högskola* har däremot en lägre sannolikhet ($OR=0,60$) att bo kvar i föräldrahemmet, jämfört med de som arbetar. Det skiljer 10 procentenheter mellan andelen studerande (22 procent) och andelen arbetande ungdomar (32 procent) i åldern 16–25 år.

Unga som går någon annan form av *eftergymnasial utbildning* (än på universitet eller högskola), till exempel yrkesutbildning, sfi, folkhögskola eller komvux, har däremot större sannolikhet att bo kvar hos sina föräldrar ($OR=2,14$), jämfört med unga som arbetar. Varannan av dessa ungdomar uppgav att de bodde kvar i föräldrahemmet.

I enlighet med tidigare studier visar våra analyser att också *anställningsformen* har betydelse för ungas kvarboende i föräldrahemmet. Unga som uppgav att de har en tillfällig anställning har större sannolikhet ($OR=2,10$) att bo kvar hemma, jämfört med unga som har en fast anställning (tabell 5.1). Drygt 45 procent av unga med en tillfällig anställning rapporterade att de bodde hemma, att jämföra med 28 procent bland unga med en fast anställning.

Situationen i föräldrahemmet och familjens förutsättningar spelar roll

Föräldrarnas socioekonomiska status är en central faktor som påverkar ungas förutsättningar att etablera sig på bostadsmarknaden. Föräldrar som har goda ekonomiska förutsättningar hjälper många gånger sina barn att få en bostad, till exempel genom att ta ett banklån (Ungdomsstyrelsen 2011a).

Vi använde *föräldrarnas utbildningsnivå*, som angetts av ungdomarna, som en proxyvariabel⁵ för föräldrarnas socioekonomiska status. Som framgår av tabell 5.1 verkar inte föräldrarnas utbildningsnivå ha någon statistiskt signifikant inverkan på ungas benägenhet att bo kvar i föräldrahemmet. Det är ungefär lika vanligt oavsett vilken utbildningsnivå ens föräldrar har. Till exempel hade drygt 51 procent flyttat hemifrån bland unga som har minst en förälder med minst tre års utbildning på högskole- eller universitetsnivå, medan motsvarande andel bland unga med föräldrar som gått högst grundskolan eller motsvarande var drygt 53 procent.

Familjeförhållandet påverkar också när unga kvinnor och unga män lämnar hemmet. Studier visar till exempel att unga med separerade föräldrar flyttar hemifrån tidigare, jämfört med unga som bor med båda sina föräldrar (jfr Statistiska centralbyrån 2015). Detta har i forskningen bland annat förklarats med förekomsten av eventuella konflikter i hemmet. Konflikter i familjen fungerar alltså som en pådrivande faktor för unga att lämna hemmet (Bernhardt, Gähler & Goldscheider 2005, Dribe & Stanfors 2002).

⁵ En variabel som ersätter en annan variabel när denna inte kan observeras eller då data saknas.

Tabell 5.1 Relationen mellan benägenhet att bo kvar i föräldrahemmet och ett antal förklaringsfaktorer på olika nivåer, 16–25 år, 2015. Oddskvoter

	Oddskvoter för att bo kvar hemma	Andel kvarboende i föräldrahemmet
Bakgrundsfaktorer		
Kön		
Tjej (referens)	1,00	45,8
Kille	1,81***	60,4
Ungas födelseland		
Född i Sverige (referens)	1,00	51,1
Född utomlands	1,31 ^{ns}	57,7
Föräldrarnas födelseland		
Båda föräldrarna födda i Sverige (referens)	1,00	49,5
En förälder är född i Sverige	0,95 ^{ns}	48,3
Båda föräldrarna födda utomlands	1,85***	64,5
Föräldrarnas utbildningsnivå		
Högst grundskolan eller motsvarande (referens)	1,00	52,7
Gymnasieskolan eller motsvarande	0,91 ^{ns}	50,4
Utbildning efter gymnasiet kortare än 3 år	0,99 ^{ns}	52,4
Högskola eller universitet i minst 3 år	0,92 ^{ns}	50,7
Sysselsättningssituation		
Sysselsättningsform		
Arbetar heltid/deltid (referens)	1,00	31,9
Går på gymnasiet	31,60***	93,7
Går på en eftergymnasial utbildning/annan motsvarande utbildning	2,14***	50,0
Studerar på universitet och högskola	0,60**	21,9
Är arbetslös/deltar i arbetsmarknadsprogram/åtgärd	4,06***	65,5
Anställningsform		
Fast anställning (referens)	1,00	28,2
Tillfällig anställning	2,10***	45,3

Källa: MUCF:s Ungdomsenkät 2015, Nupp.

Kommentar: Föräldrarnas högsta utbildningsnivå, * = $p < .05$, ** $p < 0,01$, *** = $p < .001$, ns= inte statistiskt signifikant.

Resultaten i korthet

- Andelen *kvarboende i föräldrahemmet* varierar något över tiden, men trenden visar på en svag minskning i åldersgruppen 25–29 år och en ökning bland 20–24-åringar. Förändringar över tid är dock inte statistiskt säkerställda.
- *Unga i åldern 20–24 år* bor i betydligt större utsträckning hemma hos sina föräldrar än unga i åldern 25–29 år (drygt 42 procent jämfört med cirka 7 procent under 2014 och 2015).
- *Killar* är i större utsträckning kvarboende i föräldrahemmet än tjejer, såväl bland 20–24-åringar som bland 25–29-åringar. Men trenden under de senaste åren visar på en svag minskning av könsskillnaden.
- Något större andel unga med *utländsk bakgrund* än unga med svensk bakgrund bor kvar i föräldrahemmet.
- *Föräldrarnas födelseland* påverkar ungas flytt hemifrån. Bland unga med två utrikes födda föräldrar angav drygt 65 procent att de bodde kvar hos sina föräldrar, medan motsvarande siffra bland unga med båda föräldrarna födda i Sverige var drygt 50 procent.
- *Sysselsättning* har betydelse för ungas kvarboende. Unga som *går på gymnasiet* har odiskutabelt störst sannolikhet att vara bland unga som är kvarboende i föräldrahemmet, jämfört med unga som arbetar hel- eller deltid. Drygt 94 procent av unga som gick på gymnasiet bodde hemma, att jämföra med drygt 32 procent av unga som arbetade.
- Unga som *studerar på universitet och högskola* bor i mindre utsträckning hemma hos sina föräldrar jämfört med de som arbetar. Det skiljer 10 procentenheter mellan andelen studerande (22 procent) och andelen arbetande ungdomar (32 procent) i åldern 16–25 år som bodde kvar hemma.
- Det var betydligt vanligare bland unga som var *arbetslösa eller som deltog i något arbetsmarknadsprogram* att bo kvar hemma hos föräldrarna, jämfört med unga som arbetade. Drygt 66 procent av dessa unga uppgav att de bodde kvar hos sina föräldrar, jämfört med 32 procent bland dem som arbetar.
- *Anställningsformen* påverkar benägenheten att bo kvar i föräldrahemmet. Drygt 45 procent av unga med en tillfällig anställning rapporterade att de bodde hemma, att jämföra med 28 procent bland unga med en fast anställning.
- *Föräldrarnas utbildningsnivå*, som angetts av ungdomarna, hade ingen inverkan på huruvida de unga bodde kvar hemma hos föräldrarna eller hade flyttat hemifrån.

6 Ungas allmänna hälsotillstånd

Hälsa och välbefinnande är viktiga för individers etablering i samhället och för inträdet på arbetsmarknaden. Hälsan, definierad som fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande, påverkar många aspekter av ungas liv som möjligheter till skolframgång, framtida utbildningsplaner och sociala relationer (Folkhälsomyndigheten 2014).

Enligt den senaste folkhälsorapporten från Folkhälsomyndigheten har hälsan i befolkningen som helhet förbättrats under de senaste decennierna. Rapporten visar bland annat att dödligheten i hjärt- och kärlsjukdomar samt cancer minskar och att det totala antalet självmord sjunker, samtidigt som medellivslängden fortsätter att öka.

Rapporten visar dock att det finns stora skillnader i hälsa, och förutsättningar för att ha god hälsa, mellan olika grupper i samhället. En sådan skillnad är till exempel att människor som har lägst utbildning i stort sett också har sämst hälsa. I dag är det större skillnader i livslängd mellan personer med olika utbildningsbakgrund än mellan könen (Folkhälsomyndigheten 2016). I tidigare rapporter visas dessutom att mindre resursstarka grupper i samhället, som de med lägre inkomst, sämre boende och sämre förutsättningar att vara delaktiga i samhället, generellt sett har sämre hälsa (jfr Folkhälsomyndigheten 2014, Socialstyrelsen 2009).

Inom den svenska folkhälsopolitiken ses hälsans ojämlika fördelning mellan och inom olika grupper i samhället som ett centralt och angeläget problem. Detta är något som också tydligt avspeglar sig i det övergripande målet med Sveriges folkhälsopolitik som syftar till *”att skapa samhällsliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen”* (prop. 2002/03:35, s. 24).

Vidare framgår att det är särskilt angeläget att hälsan förbättras för de grupper i samhället som är mest utsatta för ohälsa (prop. 2002/03:35, prop. 2007/08:110, SOU 2000:91). Regeringen skriver dessutom att barn och unga samt äldre är särskilt angelägna målgrupper för det hälsofrämjande folkhälsoarbetet (prop. 2007/08:110). Utgångspunkten för detta folkhälsoarbete bör, enligt regeringen, ha människans behov av integritet och valfrihet i fokus.

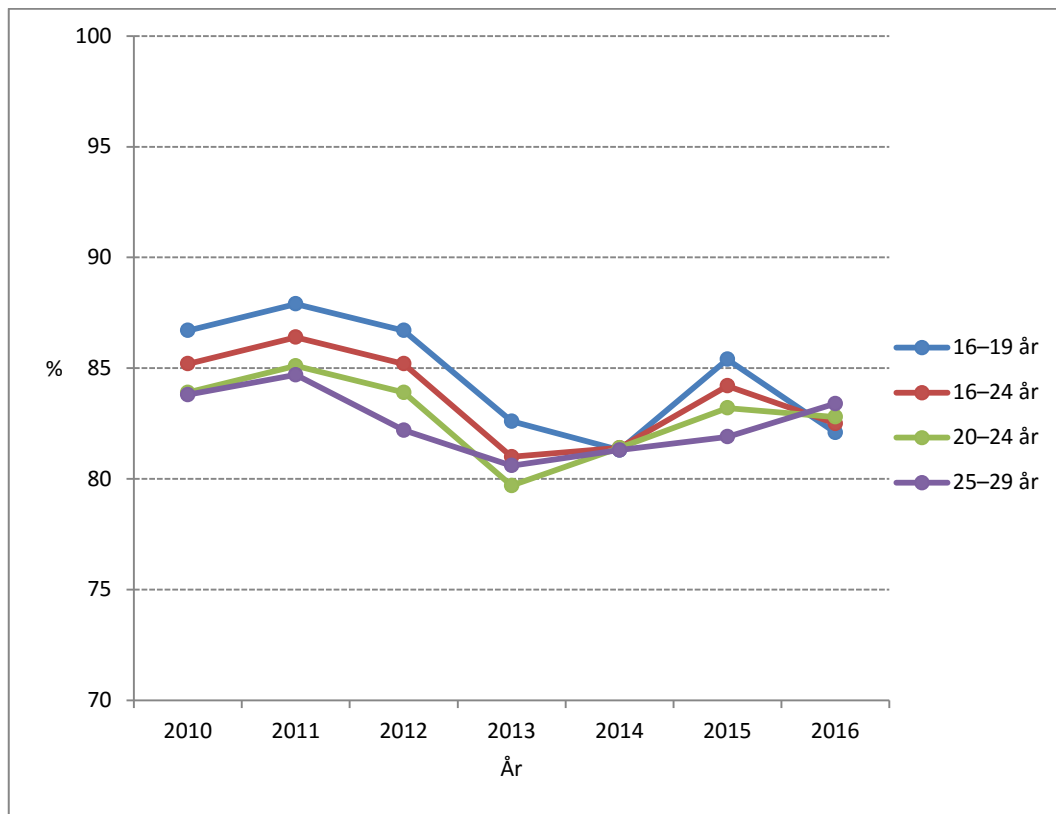
Detta kapitel redovisar utvecklingen av ungas självskattade allmänna hälsotillstånd och utgår från inrapporterad statistik från Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät *Hälsa på lika villor* till webbportalen ungidag.se. Ambitionen är också att belysa och undersöka betydelsen av olika bestämningsfaktorer, det vill säga olika faktorer i människors levnadsvillkor och vanor som har betydelse för hälsan.

Utvecklingen av ungas allmänna hälsotillstånd över tid

Utvecklingen av ungas egen bedömning av sitt allmänna hälsotillstånd över tid visas i figur 6.1. Som framgår av figuren skattar de allra flesta unga i olika åldersgrupper sitt allmänna hälsotillstånd som bra. Till exempel uppgick andelen i åldern 16–19 år som 2016 bedömde sitt allmänna hälsotillstånd som bra eller mycket bra till drygt 82 procent. Sett över tid är det en större andel i åldern 16–19 år som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra jämfört med i övriga åldersgrupper.

År 2016 visade andelen unga som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra ingen statistiskt signifikant skillnad mellan åldersgrupperna 16–24 år och 25–29 år. Tidigare år har de yngsta, 16–19 år, i större utsträckning än de äldre, 25–29 år, haft en bra hälsa, men inte 2016.

Vidare visar figur 6.1 att de olika åldersgrupperna följer ett liknande trendmönster över tid. Andelen unga som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra är hög i samtliga åldersgrupper 2010, för att sedan avta under 2013 och 2014. Därefter ökar åter andelen unga som bedömer sin hälsa som bra, dock inte till samma nivåer som 2011.

Figur 6.1 Andel unga som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra, efter åldersgrupp, 2010–2016. Procent.

Källa: *ungidag.se* och nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor – Nationella urvalet + Landstingens tilläggsurval.

Killar skattar sin hälsa som bättre än vad tjejer gör

Bland killarna i åldern 16–24 år var andelen som skattade sitt allmänna hälsotillstånd som bra över 86 procent 2010–2012, men minskade till 84 procent 2013 och 2014 för att åter öka till knappt 87 procent 2016 (tabell 6.1). Bland tjejerna i samma åldersgrupp skattade 84 procent sin hälsa som bra 2010, under 2012 till 2016 varierade andelen mellan 78 och 84 procent. Över tid skattar alltså killarna sitt allmänna hälsotillstånd högre än vad tjejerna gör, oavsett ålder.

Tabell 6.1 Andel unga som skattar sitt allmänna hälsotillstånd som bra, efter kön och åldersgrupp, 2010–2016. Procent

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
16–19-åringar	Killar	90,7	91,3	88,1	87,7	86,0	92,2	86,2
	Tjejer	82,2	83,9	85,1	78,4	76,2	76,8	77,6
16–24-åringar	Killar	88,7	90,0	86,6	83,6	84,1	87,2	86,6
	Tjejer	84,4	82,4	83,5	78,3	78,5	80,7	78,2
20–24-åringar	Killar	87,0	88,8	85,6	80,9	82,7	83,0	87,0
	Tjejer	80,7	81,2	82,2	78,3	80,0	83,4	78,7
25–29-åringar	Killar	87,1	85,8	82,3	83,8	85,7	85,4	84,0
	Tjejer	80,3	83,6	82,0	77,1	76,7	78,7	82,7

Källa: Nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor – Nationella urvalet + Landstingens tilläggsurval.

Vidare visar statistiken från ungidag.se att andelen 16–24-åringar som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra var betydligt större bland utrikes födda än bland inrikes födda 2015, 92 respektive 83 procent (tabell 6.2). År 2016 var däremot andelen 16–24-åringar som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra något större bland inrikes födda än bland utrikes födda (83 respektive 79 procent).

Siffrorna från 2015 visar att bland inrikes födda var andelen högre bland killarna än bland tjejerna (87 respektive 79 procent), bland utrikes födda fanns däremot ingen statistiskt signifikant skillnad mellan könen.⁶

Över tid visar statistiken att utvecklingstrenderna för hur man bedömer sitt allmänna hälsotillstånd ser ungefär likadana ut för utrikes som för inrikes födda unga. Andelen sjunker för samtliga grupper, utom för utrikes födda i åldern 16–24 år, mellan 2011 och 2013 för att sedan åter öka något.

⁶ Statistiken för 2016 kan inte redovisas uppdelat på kön på grund av för små svarsgrupper.

Tabell 6.2 Andel unga som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra, efter ålder och födelse land, 2010–2016. Procent

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
16–24-åringar	Inrikes född	84,7	86,3	84,4	80,7	81,7	82,9	83,2
	Utrikes född	88,9	87,4	92,4	82,8	78,8	91,6	78,7
25–29-åringar	Inrikes född	83,8	84,0	82,8	80,8	80,9	81,8	82,5
	Utrikes född	83,8	88,8	79,3	79,8	83,5	82,4	88,5

Källa: *ungdag.se* och nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor – Nationella urvalet + Landstingens tilläggsurval.

Sammanfattningsvis visar alltså resultaten att merparten av de olika åldersgrupperna bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra. Överlag är andelen något högre bland utrikes födda jämfört med bland inrikes födda. Killarna anger i högre grad bättre hälsa än tjejerna. Förändringarna över tid är relativt små.

Bi- och homosexuella uppger sämre självskattad hälsa än övriga grupper

Tidigare studier från myndigheten visar även att unga med funktionsnedsättning och unga hbtq-personer mår betydligt sämre än den unga befolkningen som helhet. Detta utöver skillnader i psykisk hälsa och välmående baserat på kön och bakgrund (Ungdomsstyrelsen 2010, 2012).

Analysen av *Ungdomsenkäten 2015* som vi genomfört för denna rapport visar att unga som identifierar sig som bi- eller homosexuella skattar sitt allmänna hälsotillstånd som sämre, jämfört med unga som identifierar sig som heterosexuella. De deskriptiva analyserna visar till exempel att drygt 78 procent av unga som identifierade sig som bi- eller homosexuella uppgav att de mår bra eller mycket bra, medan motsvarande andel bland unga heterosexuella i samma ålder var 93 procent.

Unga med funktionsnedsättning uppger sämre självskattad hälsa än övriga grupper

Tidigare studier från myndigheten visar att unga med funktionsnedsättning som grupp har betydligt sämre levnadsvillkor än andra unga. De har lägre utbildningsnivå än andra unga och det är betydligt vanligare att individer i denna grupp känt sig otrygga eller rädda i skolan. Tjejer med funktionsnedsättning är också i större utsträckning utsatta för sexuellt våld (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2015, 2016e).

Våra analyser från *Ungdomsenkäten 2015* visar dessutom att unga med funktionsnedsättning skattar sitt allmänna hälsotillstånd som sämre jämfört med unga som rapporterar att de inte har någon funktionsnedsättning. Bland unga med funktionsnedsättning bedömde drygt 48 procent sin allmänna hälsa som bra eller mycket bra, medan motsvarande andel bland unga utan funktionsnedsättning var drygt 80 procent.

Faktorer som påverkar hälsan

Det finns en rad olika bestämningsfaktorer på olika nivåer i samhället som antas påverka människors hälsa och hälsotillstånd. En analysmodell som ofta används för att beskriva dessa faktorer har utvecklats av Dahlgren och Whitehead (1992). Forskarna delar in faktorerna i fyra övergripande nivåer, vilka kan ses som olika lager, ett ovanpå det andra:

1. *strukturella faktorer* som samhällsekonomi, kultur och miljö
2. *livsvillkor* som boendemiljö, arbetsmiljö och psykosocial miljö
3. *levnadsvanor och individuella val* som fysisk aktivitet, matvanor, tobaksanvändning, alkoholbruk och narkotikaförbrukning
4. sociala nätverk och relationer.

Utöver dessa fyra nivåer påverkas också hälsan av faktorer som individen själv bär på, det vill säga ålder, kön och arv.

Med utgångspunkt i analysmodellen ovan är ambitionen i detta avsnitt att undersöka ett antal faktorer som har betydelse för eller inverkan på ungas självskattade allmänna hälsotillstånd. Analyserna i detta avsnitt baseras på datamaterial från Ungdomsenkäten 2015.

För att närmare undersöka sambanden mellan ungas självskattade hälsotillstånd och bestämningsfaktorerna kommer vi att använda oss av en serie bivariata⁷ logistiska regressioner. Av denna anledning har den aktuella beroendevariabeln (*Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?*) som mäter ungas självskattade hälsotillstånd kodats om till en kategorisk dummyvariabel ($0 = \text{ganska/mycket dåligt}$, $1 = \text{ganska/mycket bra}$). Ungefär 76 procent av de unga angav att de bedömer sin hälsa som ganska eller mycket bra, medan cirka 9 procent uppgav att de skattar sin hälsa som ganska eller mycket dålig.

När resultaten från dessa regressioner redovisas används så kallade oddskvoter (odds ratio, *OR*), vilka i vårt fall indikerar sannolikheten för att en person ska skatta sitt allmänna hälsotillstånd som ganska eller mycket bra, jämfört med personer i referenskategori, det vill säga de som skattar sitt hälsotillstånd som dåligt. Eller annorlunda uttryckt, oddskvoter som är större än 1 indikerar att oddset att bedöma sitt hälsotillstånd som bra ökar, medan oddskvoter som är mindre än 1 innebär att oddset för att må bra minskar.

Faktorer på strukturell nivå

Till att börja med undersökte vi relationen mellan ungas självskattade hälsa och två variabler på strukturell nivå: *demokratisk delaktighet* och *inflytande*. Att vara delaktig och ha inflytande i samhället har bedömts som två grundläggande faktorer för folkhälsan och utgör därför ett särskilt målområde inom den nationella folkhälsopolitiken (prop. 2002/03:35, prop. 2007/08:110). Tidigare studier har till exempel visat att grupper med ett lågt valdeltagande också anger en låg självskattad hälsa (jfr Blakely, Kennedy & Kawachi 2001, Statens folkhälsoinstitut 2010, Ungdomsstyrelsen 2007).

⁷ Med hjälp bivariata analyser undersöks, som också framgår av namnet, relationen eller sambandet mellan två variabler.

Våra resultat är i linje med resultaten i dessa studier. Tabell 6.3 visar att unga som uppgav att de röstade i riksdagsvalet i september 2014 har högre sannolikhet att uppskatta sin hälsa som bra jämfört med dem som valde att inte rösta ($OR=2,17$). Dessa skillnader återspeglas också i andelen unga som uppger att de mår bra. Bland unga som har deltagit i riksdagsvalet uppskattar drygt 92 procent sin hälsa som bra, att jämföra med 83 procent bland dem som valde att inte rösta.

Samtidigt visar resultaten att unga som tyckte att de har stora möjligheter att själva framföra sina åsikter till dem som bestämmer i kommunen har högre sannolikhet att skatta sin hälsa som bra ($OR=1,42$). Delaktighet och känsla av inflytande samvarierar med ungas självskattade hälsa.

Ungas levnadsvillkor är av betydelse

I nästa steg undersöktes relationen mellan självskattad hälsa och faktorer relaterade till olika aspekter av ungas livsvillkor och levnadsförhållanden. Som vi konstaterade inledningsvis i detta kapitel har det sammanhang och det samhällssystem som individen lever och verkar i, som boendemiljö och arbetsmiljö, stor betydelse för individens hälsa och hälsotillstånd.

Unga med bättre ekonomiska förutsättningar skattar sin hälsa som bättre

Människors *inkomstnivåer och ekonomiska situation* är en av många faktorer som påtagligt påverkar förutsättningarna för en god hälsa. Studier visar till exempel att välbeställda individer är friskare och lever längre än de med knappa ekonomiska resurser (Fritzell, Neremo & Lundberg 2004, Mackenbach et al. 2005). Samtidigt finns studier som visar att orsakssambandet kan vara omvänt, där en sämre hälsa eller ett sämre hälsotillstånd kan leda till en sämre ekonomi (jfr Smith 1999).

I syfte att undersöka betydelsen av ungas ekonomiska situation för deras självskattade hälsotillstånd använde vi oss av följande fråga från ungdomsenkäten: ”Har det under de senaste 12 månaderna hänt att du haft svårigheter att klara de löpande uppgifterna för mat, hyra, räkningar med mera?”. Som framgår av tabellen är sannolikheten för att må bra större för unga som svarade ”nej” ($OR=3,17$) på frågan jämfört med för dem som svarade ”ja, vid ett/flera tillfällen”. Unga som har ekonomiska svårigheter bedömer alltså sin hälsa som sämre. Detta framgår också tydligt av procenttalen, där 94 procent av dem som uppger att de inte haft ekonomiska svårigheter bedömer sin hälsa som bra jämfört med 83 procent av dem som har haft svårigheter att klara de löpande uppgifterna för mat, hyra med mera.

Lagom med fritid och ett meningsfullt vardagsliv har positiv inverkan på hälsan

Med utgångspunkt i tidigare studier undersökte vi också betydelsen av ungas *fritid och ett meningsfullt vardagsliv*. Fritiden är viktig ur många perspektiv. En meningsfull och varierande fritid kan bland annat bidra till ungas identitetsutveckling, ge unga möjligheter att träffa likasinnade, men också skapa en känsla av gemenskap och erbjuda möjligheter att pröva olika aktiviteter, vid sidan av skolan eller arbetet.

Fritiden är viktig också ur ett demokrati- och inflytandeperspektiv, då den kan erbjuda unga möjligheter att se hur samhället fungerar, uppleva att de kan påverka och ge träning i att uttrycka sina åsikter (jfr prop. 2004/05:2, Ungdomsstyrelsen 2007). Vidare har

studier visat att många fritidsaktiviteter kan bidra till en god fysisk och psykisk hälsa. Till exempel konstaterar den tidigare forskningen att de som är aktiva på sin fritid har lägre blodtryck och lägre nivåer av stresshormonet kortisol, de är mer nöjda med sina liv och sitt välbefinnande samt mer stresståliga (se Iwasaki, Mackay, Mactavish, Ristock & Bartlett 2006, Pressman et al. 2009).

Våra resultat för relationen mellan ungas självskattade hälsa, fritid och ett *meningsfullt vardagsliv* är i linje med slutsatserna från tidigare studier. Som framgår av tabell 6.3 är sannolikheten att må bra större för unga som i högre grad uppger att deras vardagsliv har varit fyllt av sådant som har intresserat dem ($OR=2,36$).

Även *fritiden* har betydelse. Unga som känner att de har lagom med fritid och hinner med det de vill göra har större sannolikhet att må bra jämfört med referensgruppen ($OR=1,93$), det vill säga de som känner att de har lite fritid. Ett annat intressant och viktigt resultat är att unga som känner att de har så mycket fritid att de inte vet vad de ska göra med sin tid har lägre sannolikhet att må bra jämfört med dem som har lite fritid ($OR=0,31$). En rimlig förklaring till detta resultat är att en förhållandevis stor andel unga med för mycket fritid är arbetslösa, något som i sin tur är kopplat till ungas självskattade hälsa (se nedan). Rapporten *Unga med attityd 2013* visade till exempel att 55,5 procent av unga med för mycket fritid var arbetslösa, medan 10,0 procent studerade och enbart 5,0 procent arbetade.

Vidare visar resultaten i tabell 6.3 att drygt 91 procent av unga som uppger att de har lite fritid skattar sitt hälsotillstånd som bra, att jämföra med 74 procent av dem som uppger att de har så mycket fritid att de inte vet vad de ska göra med sin tid. Dessa resultat indikerar alltså att mycket fritid inte självklart betyder att en mår bra. Fritiden måste fyllas med meningsfulla aktiviteter och intressen för att den ska bidra till en positiv hälsoutveckling.

Unga som är nöjda med sin arbets-/skol- och bostadssituation mår bättre än de som inte är det

Arbets-/skol- och bostadssituationen är en ytterligare faktor som vi har undersökt i denna rapport. Olika miljöer i människors vardag som skol-, arbets- och boendemiljö har stor betydelse för hälsan och välbefinnandet (Folkhälsomyndigheten 2016). Ett växande antal studier visar till exempel att människor som lever i goda sociala miljöer samt har drägliga boendeförhållanden generellt sett också mår bättre (Cubbin, Egerter, Braveman & Pedregon 2008, Macintyre & Ellaway 2003, Mohnen, Groenewegen, Völker & Flap 2011).

I enlighet med slutsatserna från tidigare studier visar våra resultat i tabell 6.3 att det finns ett positivt samband mellan ungas nöjdhet med sin *arbets-/skol- och bostadssituation* och deras självskattade hälsa, där unga som i allmänhet är mer nöjda med dessa aspekter av sitt liv har också har större sannolikhet att bedöma sin hälsa som bra. Till exempel är oddskvoten för nöjdheten med bostadssituation 1,77, vilket indikerar att unga som är mer nöjda med sin bostadssituation också har större sannolikhet att skatta sin hälsa som bra.

Unga som känner sig trygga i hemmet och närmiljön mår bättre

Trygghet är en ytterligare faktor eller förutsättning för god hälsa. Att människor upplever trygghet och säkerhet i sitt hem, på allmänna platser, i sitt bostadsområde, i samband med sin fritidsaktivitet och på sin arbetsplats samt inte minst i skolan, påverkar hur vi mår. Ett grundantagande bakom betydelsen av trygghet för hälsan är att tryggheten bland annat anses bidra till ökad fysisk aktivitet och sociala kontakter, vilka i sin tur har positiva effekter på hälsan (jfr Piro, Næss & Claussen 2006, Stamblewski 2008). Med utgångspunkt i liknande teoretiska resonemang har flera studier visat att den upplevda tryggheten i grannskapet har ett positivt samband med såväl den fysiska som den psykiska hälsan, där individer som har en mer positiv uppfattning om grannskapets säkerhet också rapporterar bättre hälsa (Harrison, Gemmell & Heller 2007, Ziersch, Baum, MacDougall & Putland 2005).

Med utgångspunkt i resultaten från tidigare studier undersökte vi relationen mellan ungas upplevda trygghet och självskattade hälsa. Ungdomarna fick besvara följande fråga om trygghet: "*Känner du dig trygg på följande ställen?*". Alternativen var bland annat: "*utomhus i mitt bostadsområde på dagen*", "*i hemmet*", "*i skolan/på arbetsplatsen*", och "*på min fritidsaktivitet*". Svartalternativen var "*ja, alltid*", "*ja, ofta*" och "*nej*". Utifrån denna fråga skapade vi ett additivt index för att mäta ungas upplevda trygghet. I linje med den tidigare forskningen visar resultaten i tabell 6.3 att unga som känner sig mer trygga i hemmet och närmiljön också har större sannolikhet ($OR=5,56$) att rapportera bättre hälsa.

Unga som arbetar skattar sin hälsa som bättre än unga som är arbetslösa

Slutligen tog vi en titt på om ungas *sysselsättning* var relaterad till deras självskattade hälsa. Från tidigare studier vet vi att det finns ett starkt statistiskt samband mellan dessa två indikatorer. Studier visar att arbetslösa personer uppvisar en sämre hälsa (jfr Romero, Chavkin, Wise, Smith & Wood 2002), samtidigt som personer med dålig hälsa löper en större risk att bli arbetslösa (se Arrow 1996) och har sämre förutsättningar att åter etablera sig på arbetsmarknaden (jfr Edin 1989). Sambandet mellan hälsa och sysselsättning verkar alltså vara dubbelriktat.

I likhet med mycket av den tidigare forskningen visar våra resultat att unga som arbetar har betydligt större sannolikhet att skatta sin hälsa som bra, jämfört med de som är arbetslösa ($OR=5,09$). Procentalen visar att drygt 94 procent av unga som arbetade heltid eller deltid skattade sin hälsa som bra, jämfört med 74 procent bland unga som var arbetslösa.

Levnadsvanor är viktiga för hälsan

Som framgått tidigare påverkas individens förutsättningar för en god hälsa också av de egna valen och levnadsvanorna. En av dessa levnadsvanor som har stor betydelse för individens hälsa är *fysisk aktivitet* som dessutom utgör ett ytterligare målområde inom folkhälsopolitiken. Regelbunden motion har länge ansetts vara viktigt för att skapa och bevara hälsosamma levnadsvanor. Den tidigare forskningen har visat att det finns ett starkt samband mellan olika typer av fysiska aktiviteter och självskattad hälsa. Ett flertal studier visar till exempel att människor som är fysiskt aktiva (Engström & Lindgärde 2004), har en högt uppmätt konditionsnivå (Eriksen, Curtis, Grønbæk, Helge & Tolstrup 2013), ägnar sig åt regelbunden träning (Södergren, Sundquist, J., Johansson &

Sundquist, K. 2008) samt har en högre träningsintensitet (Galán, Meseguer, Herruzo & Rodriguez-Artalejo 2010), också har en större sannolikhet att skatta sin hälsa som bättre än vad andra människor skattar sin hälsa.

Studier visar dessutom att det finns ett tydligt samband mellan bristande motion och en rad olika sjukdomar som hjärt- och kärlsjukdomar, diabetes, benskörhet och värk i rygg och nacke. Till exempel har personer med stillasittande livsstil en fördubblad risk att dö i hjärt- och kärlsjukdomar jämfört med mer fysiskt aktiva eller tränade jämnåriga (jfr Bjärås & Kanström 2009, Statens folkhälsoinstitut 2006).

I enlighet med den tidigare forskningen visar resultaten från våra analyser att unga som *idrottar eller motionerar* så att de blir andfådda och svettiga oftare har en större sannolikhet att bedöma sitt allmänna hälsotillstånd som bra. Till exempel har unga som uppger att de tränar mer ofta än andra ungefär dubbelt så stor sannolikhet ($OR=1,99$) att bedöma sin hälsa som bra. Dessutom visar resultaten att unga som idrottar eller motionerar har större sannolikhet att skatta sin hälsa som bra, detta oavsett om den äger rum i en idrottsförening/klubb eller någon annanstans (tabell 6.3).

Sociala nätverk och relationer är centrala

Slutligen analyserade vi betydelsen av olika faktorer relaterade till ungas sociala nätverk och relationer. Den tidigare forskningen pekar på att det *stöd och den uppskattning* som vi får i olika former har stor inverkan på hur vi mår. Människor som ingår i olika sociala nätverk har oftast tillgång till värdefulla resurser som socialt och materiellt stöd, kunskap och kontakter (jfr Bourdieu 1986). Dessa fördelar med sociala nätverk är oftast breda och långsiktiga (Berkman, Glass, Brissette & Seeman 2000). Att delta i sociala nätverk främjar också på lång sikt demokratin och det allmännas bästa, då det underlättar samarbeten och den sociala tilliten mellan människor (Putnam 1993, 2000).

Sociala nätverk som familj, vänner och släktingar är särskilt betydelsefulla (jfr prop. 2007/08:110). Vi har därför tagit en titt på relationen mellan ungas nöjdhet med sina *kompis- och föräldrarelationer* och deras självskattade hälsa. I enlighet med tidigare forskning visar våra resultat att unga som är mer nöjda med sina kompis- och föräldrarelationer också har en större sannolikhet att skatta sin hälsa som bra än övriga grupper av unga.

Dessutom visar resultaten att unga som uppger att de *pratar med båda sina föräldrar* när de är bekymrade eller oroar sig för något har en större sannolikhet att också rapportera att de mår bra jämfört med unga som inte brukar prata med någon av sina föräldrar ($OR=2,63$). Intressant nog visar resultaten också att unga som uppger att de endast pratar med en av sina föräldrar inte har en signifikant större sannolikhet att må bra jämfört med de som inte alls pratar med sina föräldrar.

Dessa resultat avspeglas också av procenttalen. Som framgår av tabell 6.3 bedömer drygt 86 procent av dem som inte alls brukar prata med sina föräldrar sin hälsa som bra, jämfört med 94 procent bland unga som pratar med båda sina föräldrar. Sammantaget visar våra resultat alltså att ungas relationer med vänner och familj samt att få stöd från båda sina föräldrar är viktiga faktorer för hälsan.

Vidare undersökte vi hur ungas *sociala deltagande* påverkar deras självskattade hälsa. Likt de sociala nätverken och relationerna anses olika sociala aktiviteter vara centrala för många människors hälsa (Agahi, Lennartsson, Österman & Wånell 2010). Svenska studier visar till exempel att individer som i lägre grad deltar i olika typer av sociala

aktiviteter, till exempel studiecirklar, kvällskurser, gudstjänster, bio eller teater, har en ökad risk för hjärtinfarkt (Sundquist, K., Lindström, Malmström, Johansson, & Sundquist, J. 2004), är mindre fysiskt aktiva (Lindström, Hanson & Östergren 2001) och löper högre risk att förbli en dagligrökare (Lindström, Isacsson & Elmståhl 2003).

I syfte att undersöka grad av social delaktighet fick de unga frågor om hur ofta de gjorde olika saker på sin fritid. Två av frågorna gällde hur ofta de unga gick på ”konsert/teater/musikal/dansuppvisning/museum/utställning” och på ”ungdomens hus/fritidsgård eller liknande”. Baserat på dessa två alternativ skapade vi ett socialt deltagandeindex. I enlighet med tidigare studier visar våra resultat i tabell 6.3 att unga som i störst utsträckning uppger att de deltar i de ovan nämnda aktiviteter har en större sannolikhet att bedöma sin hälsa som bra ($OR=1,48$).

Slutligen undersökte vi betydelsen av diskriminering, eller *upplevd kränkande behandling*, för ungas självskattade hälsa. Forskningen pekar på att det föreligger ett samband mellan olika hälsoproblem och diskriminering i olika former (se Harrell, Merritt & Kalu 1998, Karlsen & Nazroo 2002, Krieger 2000). Diskriminering och orättvis eller kränkande behandling kan tänkas påverka människors hälsa genom olika mekanismer. Diskriminerande händelser kan till exempel utlösa stressreaktioner, vilka i sin tur påverkar det psykologiska välbefinnandet och den psykiska hälsan (Williams & Williams-Morris 2000). Dessutom kan de ge upphov till fysiologiska och psykologiska reaktioner, vilka kan leda till negativa förändringar i den psykiska hälsan som i sin tur kan påverka den fysiska hälsan (se Wamala & Bildt 2006). I Ungdomsenkäten 2015 fick ungdomarna besvara följande fråga: ”Har du det senaste halvåret upplevt att du blivit orättvist behandlad på ett sätt så att du känt dig kränkt?”

Resultatet i tabell 6.3 visar att unga som upplevt kränkande behandling någon gång eller flera gånger har lägre sannolikhet att skatta sitt hälsotillstånd som bra jämfört med referensgruppen, det vill säga de som aldrig upplevt att de har blivit orättvist behandlade. Detta resultat återspeglas också i procenttalen, där drygt 94 procent av unga som aldrig upplevt kränkande behandling uppger att de mår bra, medan motsvarande siffror bland dem som upplevt kränkande behandling *vid flera tillfällen* eller *någon gång* är 74 respektive 86 procent. Dessa resultat indikerar alltså att risken för dålig självskattad hälsa hänger samman med antalet gånger som unga har upplevt kränkande behandling – ju fler gånger, desto sämre självskattad hälsa.

Tabell 6.3 Relationen mellan ungas självskattade hälsa och olika bestämningsfaktorer, 16–25 år, 2015. Oddskvoter

Indikatorer på olika nivåer		Bivariata analyser	Andelen som skattar sin hälsa som bra/mycket bra (%)
Strukturell nivå	1) Demokratisk delaktighet (deltagande i riksdagsvalet)		
	Nej, jag valde att inte rösta (<i>referens</i>)	1,00	83,4
	Ja	2,17**	91,8
Livsvillkor Levnadsförhållanden	2) Inflytande – möjlighet att påverka lokalt		
		1,42*	-
	Ekonomiska svårigheter		
	Ja, vid ett/ flera tillfällen (<i>referens</i>)	1,00	83,2
	Nej	3,17***	94,0
	Ett meningsfullt vardagsliv – mitt vardagsliv har varit fyllt av sådant som intresserar mig		
		2,36***	-
	Fritid – hur mycket fritid har du?		
	Jag känner ofta att jag har så lite fritid att jag inte vet hur jag ska hinna med det jag vill (<i>referens</i>)	1,00	90,5
	Jag känner att jag har lagom med fritid och att jag hinner med att göra det jag vill	1,93***	94,9
	Jag känner ofta att jag har så mycket fritid att jag inte vet vad jag ska göra med min tid	0,31**	74,4
	Nöjd med sin bostadssituation		
		1,77***	-
	Nöjd med sin arbets-/skolsituation		
		2,32***	-
Upplevd trygghet			
	5,56***	-	
Sysselsättning			
Arbetslös (<i>referens</i>)	1,00	74,1	
Arbetar deltid/heltid	5,09***	93,6	
Levnadsvanor			
Idrottar/motionerar i klubb eller förening	1,53***	-	
Idrottar/motionerar men inte i klubb eller förening	1,40***	-	
Tränar så att jag blir andfädd och svettig	1,99***	-	
Sociala nätverk och relationer			
Nöjd med familjrelationer			
	2,00***	-	
Nöjd med kompisrelationer			
	1,96***	-	
Socialt stöd			
Brukar inte prata inte med någon av föräldrarna	1,00	85,7	
Brukar prata med en förälder	1,17 ^{ns}	87,6	
Brukar prata med båda föräldrarna	2,63**	94,0	
Socialt deltagande	1,48*	-	
Upplevd kränkande behandling			
Nej, aldrig (<i>referens</i>)	1,00	93,6	
Ja, någon gång	0,43***	86,3	
Ja, flera gånger	0,20***	74,2	

Källa: MUCF:s Ungdomsenkät 2015, Nupp.

Kommentar: * = $p < .05$, ** $p < 0,01$, *** = $p < .001$, ns = inte statistiskt signifikant.

Ovan har vi analyserat sambanden mellan hälsa och en rad olika bestämningsfaktorer på olika nivåer. I syfte att ge en tydlig beskrivning av respektive faktors inverkan på ungas hälsa genomförde vi bivariata analyser. Verkligheten är dock mer komplicerad, då många av bestämningsfaktorerna ofta samvarierar med varandra och då det oftast krävs ett framgångsrikt samspel mellan flera faktorer på olika nivåer för att anse sig ha en god hälsa.

Våra bivariata analyser i detta kapitel gör därför inte anspråk på att undersöka hur samspelet mellan olika faktorer ser ut. Vi har däremot kunnat konstatera att flera faktorer och förutsättningar i och kring de ungas liv har betydelse för deras självskattade hälsa. Detta innebär bland annat att insatser som syftar till att förbättra ungas hälsa, såväl fysiska som psykiska, kräver sektorövergripande samverkan och mångfacetterade insatser. Slutligen bör det nämnas att resultaten i tabell 6.3 kvarstår även när vi tar hänsyn till eller kontrollerar för de ungas kön och födelseland.

Resultaten i korthet

- De allra flesta unga i olika åldersgrupper bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra. År 2016 var andelen unga som skattade sin hälsa som bra drygt 82 procent i åldern 16–19 år och 83 procent i åldern 25–29 år.
- Sett över tid är det något större andel i åldern 16–19 år som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra jämfört med i övriga åldersgrupper (20–24 år och 25–29 år). Skillnaderna mellan olika åldersgrupper är dock inte statistiskt säkerställda.
- En större andel killar än tjejer bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra. En jämförelse mellan könen 2016 visar att i åldern 16–24 år bedömer 87 procent av killarna och 78 procent av tjejerna sin hälsa om bra.
- Andelen 25–29-åringar som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra var 2016 större bland utrikes födda än bland inrikes födda, drygt 89 respektive 83 procent.
- Unga bi- och homosexuella bedömer sin hälsa som sämre än vad heterosexuella gör. Drygt 78 procent av unga som identifierar sig som bi- eller homosexuella uppger att de mår bra eller mycket bra jämfört med 93 procent bland unga heterosexuella.
- Unga med funktionsnedsättning uppger sämre hälsa än övriga grupper. Bland unga med funktionsnedsättning bedömer drygt 48 procent sin allmänna hälsa som bra eller mycket bra, medan motsvarande andel bland unga utan funktionsnedsättning är drygt 80 procent.

Faktorer på strukturell nivå

- *Delaktighet och känsla av inflytande* samvarierar med ungas självskattade hälsa. Unga som deltagit i riksdagsval och som tyckte att de hade stora möjligheter att själva framföra sina åsikter till dem som bestämmer i kommunen har större sannolikhet att skatta sin hälsa som bra.

Ungas levnadsvillkor

- Unga som har *ekonomiska svårigheter* bedömer sin hälsa som sämre. Andelen som uppskattar sin hälsa som bra är 94 procent bland dem som uppger att de inte hade haft ekonomiska svårigheter, att jämföra med 83 procent bland dem som hade haft svårigheter att klara de löpande uppgifterna för mat, hyra, räkningar med mera.
- Ett *meningsfullt vardagsliv* påverkar ungas hälsotillstånd. Unga som i större utsträckning uppgav att deras vardagsliv är varit fyllt av sådant som intresserar dem, har också större sannolikhet att bedöma sin hälsa som bra.
- Även *fritiden* har betydelse. Unga som känner att de har lagom med fritid och hinner med det de vill göra, har större sannolikhet att må bra jämfört med dem som känner att de har lite fritid. Våra resultat visar också att mycket fritid inte självklart behöver betyda att man mår bra. Fritiden behöver fyllas med meningsfulla aktiviteter och intressen för att den ska bidra till en positiv hälsoutveckling.

- Unga som är mer nöjda med sin arbets-/skol- och bostadssituation har också större sannolikhet att bedöma sin hälsa som bra. Unga som känner sig mer trygga i hemmet och närmiljön har också större sannolikhet att rapportera en bättre hälsa.
- *Sysselsättningen* har betydelse för hälsan. Unga som arbetar har också betydligt större sannolikhet att skatta sin hälsa som bra jämfört med unga som inte arbetar. Drygt 94 procent av unga som arbetar heltid eller deltid skattar sin hälsa som bra, att jämföra med 74 procent bland unga som är arbetslösa.

Levnadsvanor

- Unga som *idrottar eller motionerar* har större sannolikhet att skatta sin hälsa som bra, detta oavsett om den äger rum i en idrottsförening/klubb eller någon annanstans.

Sociala nätverk och relationer är centrala

- Unga som är mer nöjda med sina *kompis- och föräldrarelationer* har också en större sannolikhet att skatta sin hälsa som bra.
- *Socialt stöd* från föräldrarna är viktigt för ungas hälsa. Unga som uppger att de pratar med *båda* sina föräldrar när de var bekymrade eller oroade sig för något har en större sannolikhet att också rapportera att de mår bra jämfört med unga som inte brukar prata med någon av sina föräldrar.
- *Socialt deltagande* är också av betydelse för ungas självskattade hälsa. Unga som i större utsträckning uppger att de deltar i olika sociala aktiviteter har en högre sannolikhet att bedöma sin hälsa som bra.
- Unga som *upplevt kränkande behandling* har en lägre sannolikhet att skatta sitt hälsotillstånd som bra jämfört med unga som aldrig upplevt att de hade blivit orättvist behandlade. Risken för att skatta sin hälsa som sämre hänger samman med antalet gånger som unga har upplevt kränkande behandlingar – ju fler gånger, desto sämre självskattad hälsa.

7 Avslutande diskussion

Syftet med den här rapporten är att ge fördjupade kunskaper om ungas levnadsvillkor över tid. Särskilt fokus har riktats mot ett urval av indikatorer som på olika sätt belyser ungas möjlighet till etablering i arbets- och samhällslivet, något som utgör en viktig beståndsdel i ungdomspolitikens övergripande mål att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen (prop. 2013/14:191).

Vid en granskning av ett urval av olika indikatorer ser vi generellt både positiva och negativa tendenser inom olika områden. Inom området *utbildning och lärande* ligger andelen unga i åldern 16–24 år som inte studerar och som saknar gymnasieutbildning stabilt kring 7 procent mellan 2011 och 2015. Andelen utan gymnasieutbildning är dock genomgående betydligt högre bland killar, unga födda i ett annat land än Sverige och de som har utländsk bakgrund än bland tjejer och inrikes födda. Det finns dessutom stora skillnader mellan landets olika kommuner i andelen unga utan gymnasieutbildning.

Inom området *arbete och boende* visar siffrorna, trots det förbättrade arbetsmarknadsläget de senaste åren, att andelen unga som varken arbetar eller studerar är förhållandevis stabil över tid inom olika åldersgrupper. Andelen uvas ökar dock successivt med åldern. En jämförelse mellan olika åldersgrupper 2014 visar att andelen uvas bland unga i åldern 25–29 år uppgår till drygt 12 procent, att jämföra med 2,4 procent bland 16–19-åringar.

Det är fortsatt en större andel utrikes än inrikes födda som hamnar i gruppen uvas. Samtidigt förekommer det stora skillnader mellan landets kommuner och län i andelen uvas. En finfördelning av uvas i olika undergrupper visar att unga som inte hade någon känd aktivitet eller ingick i statliga arbetsmarknadsåtgärder tillsammans utgjorde en majoritet i uvas-gruppen. Samtidigt visar siffrorna att det finns stora könsskillnader inom underkategorin *omvårdnad av barn*, där andelen tjejer är väsentligt större än andelen killar. Denna skillnad är ett tydligt uttryck för en systematisk ojämlikhet som bottnar i såväl ekonomiska som politiska strukturer i samhället. Slutligen visar våra resultat att familjens socioekonomiska utsatthet samvarierar med andelen uvas i kommunen.

Bland de redovisade indikatorerna inom området arbete och boende noterar vi den mest negativa tendensen för mediantiden i arbetslöshet. Våra resultat visar att samtidigt som andelen öppet arbetslösa och sökande i program med aktivitetsstöd minskar bland unga, stiger mediantiden för inskrivna arbetslösa ungdomar, oavsett kön, ålder och födelseland, om än i varierande grad.

Sett över tid är mediantiden i arbetslöshet ungefär densamma för både killar och tjejer, men den är längre bland utrikes födda än bland inrikes födda. Arbetslöshetstiden är särskilt lång bland unga i åldern 25–29 år, i genomsnitt 209 dagar under 2016. Dessa resultat redogör för en oroväckande utveckling som indikerar att en väsentlig andel unga kommer allt längre från arbetsmarknaden och riskerar att hamna i ett mer permanent tillstånd av utanförskap.

Statistiken för ungas boende visar att andelen unga som bor kvar i föräldrahemmet är förhållandevis stabil över tid, knappt 42 procent under 2015. En större andel killar och unga med utländsk bakgrund bor i kvar hos sina föräldrar än tjejer och unga med svensk bakgrund. Våra egna analyser visar dessutom att unga som går på gymnasiet, är arbetslösa, deltar i något arbetsmarknadsprogram eller har en tillfällig anställning också

har större sannolikhet att rapportera att de bor kvar i föräldrahemmet. En rad olika faktorer verkar således ha betydelse för och påverkar ungas möjligheter att flytta hemifrån.

Inom området *hälsa* ser vi slutligen att de allra flesta unga i olika åldersgrupper bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra. År 2015 var andelen unga som skattade sin hälsa som bra drygt 82 procent i åldern 16–19 år och 83 procent i åldern 25–29 år. En större andel killar än tjejer bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som bra. Våra egna analyser visar samtidigt att unga bi- och homosexuella och unga med funktionsnedsättning skattar sin hälsa som sämre än vad heterosexuella och unga utan funktionsnedsättning gör. Till exempel bedömer drygt 48 procent av unga med funktionsnedsättning sin allmänna hälsa som bra eller mycket bra, medan motsvarande andel bland unga utan funktionsnedsättning är drygt 80 procent.

Vidare visar våra analyser att ungas allmänna hälsotillstånd påverkas av en rad faktorer på olika samhällsnivåer. Det handlar om såväl strukturella förutsättningar som ungas levnadsvillkor, levnadsvanor samt sociala nätverk och relationer. Allt som allt indikerar dessa resultat att insatser som syftar till att förbättra det allmänna hälsotillståndet hos unga, inte minst hos de mest utsatta grupperna, bör vara samordnade och mångfacetterade, såtillvida att de spänner över olika aspekter av de ungas liv och involverar olika samhällsaktörer som arbetar med frågor som berör unga.

Sammanfattningsvis visar resultaten i den här rapporten att ungdomsgruppen utgörs av en heterogen grupp av individer med varierande levnadsförhållanden, villkor och behov. Våra egna analyser och resultaten från andra studier visar dessutom att vissa ungdomsgrupper möter större utmaningar än andra, till exempel vid etableringen på arbetsmarknaden och i samhället i stort. De löper därmed större risk att hamna i ett djupt och varaktigt utanförskap. Det handlar bland annat om unga som saknar en fullföljd gymnasieutbildning, unga som är utrikes födda, unga med en funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga samt unga hbtq-personer.

Samtidigt tyder resultaten på förekomsten av vissa systematiska ojämlikheter, inte minst i skillnader mellan tjejers och killars villkor. I detta avseende har samhället ett viktigt ansvar att med hjälp av genomtänkta åtgärder på såväl individnivå som strukturell nivå underlätta för dessa mer utsatta ungdomsgrupper att etablera sig i arbets- och samhällslivet som övriga unga. De förslag på förbättringar och bedömningar som vi redogör för i nästa avsnitt tar därför sin utgångspunkt i ungas ojämna levnadsvillkor och i de systematiska skillnader som förekommer inom ungdomsgruppen.

Förbättringsområden och förslag

Den här rapporten visar att ungdomspolitik i stor utsträckning handlar om viktiga och generella välfärdssatsningar inom flera politikområden, som skolan, folkhälsa- och sjukvård, familj, jämställdhet, social omsorg, arbetsmarknad med mera. Det behövs därför en förstärkning av arbetet för ökad välfärd bland alla unga, som en viktig förutsättning för att unga ska kunna ha god hälsa samt forma sina liv och få inflytande över samhällsutvecklingen. Förutom behovet av en god generell välfärd visar följande avsnitt förbättringsområden där det finns behov av ytterligare insatser och åtgärder för att ge alla unga en jämlik möjlighet att etableras i arbets- och samhällsliv.

1. Tidiga och förebyggande insatser krävs för gruppen unga nyanlända **Regeringen bör rikta särskild uppmärksamhet mot unga nyanländas situation och** **satsa på tidiga och förebyggande insatser för att minimera risken för deras framtida** **etableringssvårigheter på arbetsmarknaden och i samhällslivet.**

Under hösten 2015 ökade antalet asylsökande i Sverige markant. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har därför i ett antal studier särskilt belyst villkoren och situationen för unga nyanlända. Den övergripande bilden som träder fram i dessa studier är att unga nyanlända möter betydligt större etableringssvårigheter på arbetsmarknaden och i samhällslivet än unga med svensk bakgrund och unga som har bott i Sverige en längre tid.

Studien *Det stora steget* (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017a) visar till exempel att unga nyanlända har mycket större sannolikhet att tillhöra unga som varken arbetar eller studerar (uvas) jämfört med inrikes födda. Etableringssvårigheterna märks även i nyanländas betydligt lägre sannolikhet att arbeta, men också att studera.

Det finns också skillnader i etableringsgrad mellan könen i gruppen nyanlända. I regel har nyanlända tjejer svårare att etablera sig än nyanlända killar. Därtill visar myndighetens *Fokus 16*, som är en kartläggning och analys av unga nyanländas villkor för etablering i arbets- och samhällslivet med inriktning mot unga mellan 18 och 25 år som tar del av insatser i etableringsuppdraget, att det ungdomspolitiska målet inte får tillräckligt genomslag för unga nyanlända inom ramen för uppdraget (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016b).

Studien visar att unga inom etableringsuppdraget är en bortglömd grupp i betydelsen att de sällan betraktas som just unga, med de behov som unga har och med den möjlighet till individuella bedömningar, delaktighet och inflytande som unga bör ha. Den visar vidare att i många fall får unga nyanlända heller inte tillgång till de insatser som utvecklats för andra unga som behöver stöd i sin etablering.

Samtidigt visar studien att av unga nyanlända i etableringsuppdraget saknar 29 procent utbildning motsvarande avslutad svensk grundskola. Totalt 50 procent saknar utbildning motsvarande avslutat gymnasium. Få unga deltar i vuxenutbildning under sin tid med etableringsplan och få går vidare till studier efter utträde ur etableringsuppdraget.

Nyanländas särskilda svårigheter att etablera sig kan ha flera orsaker. Sämre skolresultat, diskriminering, sämre sociala nätverk och begränsad hjälp i vägledningssituationer är några förklaringar till utrikes föddas etableringssvårigheter. Unga som nyligen kommit till Sverige har i regel också bristande språkkunskaper, eventuella psykiska och fysiska trauman från sitt hemland och kan ofta uppleva en osäkerhet kring hur saker och ting fungerar i det nya landet. Dessutom kan utbildningsbakgrunden i gruppen variera kraftigt – en del kommer från eftergymnasiala studier medan andra kan vara analfabeter (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017a). Allt detta visar att tidiga och förebyggande insatser är avgörande för att förhindra att unga nyanlända hamnar utanför djupt och varaktigt utanförskap i framtiden. Med utgångspunkt i myndighetens olika rapporter presenterar vi några förslag för vad som kan göras för att stärka unga nyanländas förutsättningar att etablera sig i samhället:

- det civila samhällets kompetens bör tas tillvara genom att involvera dem i etableringsinsatser. Det kan till exempel göras genom kurser i etableringsplanen som är språk- eller hälsofrämjande eller som stärker de nyanländas sociala nätverk.
- alla relevanta insatser för unga inom etableringsuppdraget bör ha fokus på att de unga ska lära sig svenska. Alla arbetspraktiker, prova-på-platser, arbetsträningar och liknande insatser bör ge deltagarna möjlighet att öva sin svenska.
- möjliggör för studieförbunden och andra civilsamhällesaktörer att erbjuda undervisning i svenska inom ramen för etableringsuppdraget som komplement till kommunernas svenska för invandrare.
- utgå från att de nyanlända ungdomarna själva är en resurs och att deras inflytande över insatserna kan avgöra hur lyckosamma de blir. Ungas egna erfarenheter och berättelser är viktiga startpunkter då stödet ska utformas.
- ställ tydliga krav på samverkan, individanpassning och helhetsperspektiv i insatser för unga generellt och för unga nyanlända i synnerhet hos beslutsfattare inom arbetsförmedlingar, arbetsmarknadsförvaltningar och i annan kommunal eller regional verksamhet.

2. Behov av en mångfald av insatser som är tidiga och samordnade

Det finns ett fortsatt behov av åtgärder för att stärka samverkan mellan olika samhällsaktörer och av en mångfald av tidiga insatser för att underlätta ungas etablering i samhället. Det behövs bland annat betydande satsningar över tid i skolan för att skapa en trygg skolmiljö och ge alla elever goda förutsättningar att lyckas.

Resultaten från den här rapporten visar att det finns en uppsjö av faktorer på olika samhällsnivåer som, oftast i samspel, har betydelse för och påverkar de ungas förutsättningar och möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden och i samhället i stort. Av den här rapportens resultat framgår exempelvis att ungas sysselsättningssituation påverkar deras allmänna hälsotillstånd och deras möjligheter att flytta från föräldrahemmet samt att långvarig fysisk och psykisk sjukdom är en av de vanligaste orsakerna bakom ungas studieavhopp. Olika aspekter av ungas vardagsliv är alltså sammankopplade och ömsesidigt beroende av varandra. Det krävs därför samordnade och koordinerade insatser från flera samhällssektorer för att underlätta för unga, i synnerhet för de som lever under svårare förhållanden, att etablera sig i samhällslivet och inte riskera att hamna i utanförskap.

Behovet och vikten av samordnade insatser och stöd är något som även betonas både av den *Nationella samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar* och av *Delegation för unga och nyanlända till arbete* (Dua). Dua understryker till exempel att en välfungerande samverkan mellan staten, kommunerna och landstingen, men också mellan det civila samhällets organisationer och sociala företag, är viktiga förutsättningar för att fler ungdomar snabbare ska komma ut på arbetsmarknaden eller i studier. Detta gäller inte minst unga med funktionsnedsättning och andra som befinner sig långt borta från arbetsmarknaden (jfr SOU 2017:19). Även i regeringens strategi för unga som varken

arbetar eller studerar identifieras behovet av ökad samverkan mellan olika aktörer mot bakgrund av att många unga annars riskerar att hamna mellan olika aktörers ansvar (regeringens strategi 2015). För att ge unga bättre förutsättningar att etablera sig i arbets- och samhällslivet finns alltså ett fortsatt behov av att bättre samordna stödet och de arbetsmarknadspolitiska insatserna.

Om varaktiga förändringar ska åstadkommas krävs också en mångfald av insatser. Resultaten från den här rapporten indikerar att ungas levnadsvillkor påverkas av en rad olika interrelaterade faktorer och förändringar som äger rum på en allmän samhällslig nivå, om än i varierande grad. Unga behöver därför erbjudas en mångfald av insatser och stöd på olika nivåer i samhället och inom olika områden där det förekommer exkluderande mekanismer och utmaningar som hindrar deras etablering i arbets- och samhällslivet.

Men varaktiga förändringar kräver också tidiga insatser. Analyser i rapporten *Det stora steget* från MUCF visar att resultaten i grundskolan och gymnasieskolan har stor betydelse för ungas etableringsmöjligheter senare i livet. Till exempel hamnar en betydligt större andel unga som gått ut grundskolan utan behörighet till gymnasiet bland unga som varken arbetar eller studerar, jämfört med unga som har behörighet. I rapporten betonas därför vikten av tidiga insatser i skolan för att kunna påverka ungas möjligheter att etablera sig senare i livet (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017a).

Samtidigt visar resultaten i den här rapporten att kommuner med ett högre antal elever per lärare har också en högre andel unga utan fullföljd gymnasieutbildning. Därtill visar resultaten från våra tidigare rapporter att brister och omständigheter i skolmiljön, som mobbning, kränkningar, dåligt bemötande från personalen och bristande pedagogiskt stöd, ökar risken för studieavbrott (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017a).

Sammantaget pekar dessa resultat på behovet av betydande satsningar över tid i skolan, bland annat i form av ökad lärartäthet och pedagogisk kompetens, för att förebygga skolavhopp och skapa bättre förutsättningar för ungas framtida etablering på arbetsmarknaden. Det behövs också insatser för att skapa en trygg och lärande skolmiljö som ger alla elever goda förutsättningar och motivation att lyckas.

Därutöver indikerar erfarenheter från olika arbetsmarknadsprojekt för unga inom Europeiska socialfonden, som Temagruppen Unga i arbetslivet har samlat in, att tidiga insatser är att föredra såväl ur ett individperspektiv som ur ett samhällsekonomiskt perspektiv (Temagruppen Unga i arbetslivet 2016). Sammanfattningsvis är vår bedömning att sena ad hoc- och punktinsatser som saknar långsiktighet och ett helhetsperspektiv inte kommer att kunna skapa tillräckligt goda levnadsförhållanden för unga som befinner sig i utsatthet, i alla fall inte på lång sikt.

3. Ökad kunskap krävs om ungas levnadsvillkor på individnivå **Det behövs fler studier med data på individnivå för att bättre kunna följa** **utvecklingen av ungas levnadsvillkor. Studier på individnivå kan ge fler aktörer** **bättre beslutsunderlag för utvecklingen av mer träffsäkra och tillgängliga insatser** **för unga att komma i arbete, studier eller annan meningsfull sysselsättning.**

Som framgått tidigare möter vissa grupper av unga större utmaningar än andra grupper och är i högre grad i behov av stöd och riktade insatser för att lyckas komma i studier, arbete eller annan meningsfull sysselsättning. I nuläget behöver vi ytterligare kunskap om vilka särskilda omständigheter som omger dessa mer utsatta grupper av unga. Det finns till exempel ett behov av ytterligare fördjupade studier på individnivå om gruppen unga som varken arbetar eller studerar, där flera av de särskilt utsatta grupperna, som unga utan gymnasieutbildning och unga med funktionsnedsättning, är överrepresenterade.

Behovet av statistik på individnivå är något som också den *Nationella samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar* uppmärksammar i sitt senaste delbetänkande (SOU 2017:9). Där betonas till exempel att det finns begränsade möjligheter att följa upp etableringen för unga som har gått grundskolan och gymnasieskolan på grund av att det saknas nationell statistik om dessa unga.

De uppgifter som har redovisats i den här rapporten och i en del andra studier om unga som varken arbetar eller studerar, som oftast visar på små förändringar i andelen uvas över tid, ger en bild av och visar på de stora tendenserna för dessa ungas sysselsättningssituation över tid. Analyser på denna aggregerade nivå kan däremot inte synliggöra eventuella förändringar som äger rum på individnivå från ett år till ett annat i ungas etableringssituation. Det är alltså möjligt att motsatta förändringar som framträder på individuell nivå tar ut varandra och blir osynliga på en aggregerad nivå (jfr Madsen 2004).

Genom att enbart fokusera på övergripande tendenser på en aggregerad nivå riskerar vi därför att förbise väsentliga förändringar som äger rum i människors vardagsliv och som exempelvis kommit till stånd tack vare viktiga insatser på lokal nivå. Vår bedömning är därför att det finns ett behov av att *komplettera* analyser på aggregerad nivå med studier på individnivå som fokuserar på utvecklingen av samma individers villkor och etableringssituation under en längre tidsperiod.

Ökade möjligheter att på individnivå följa upp och analysera levnadsvillkoren för unga skulle till exempel ge svar på vilka individer som löper en högre risk att bli kvar i uvasgruppen under en längre period och vilka som lyckas ta sig ur gruppen och etablera sig i samhället. Det skulle också stärka möjligheterna att analysera vilka insatser och åtgärder som är effektiva och underlättar ungas etablering på arbetsmarknaden och i samhällslivet. Svaren på dessa och andra relaterade frågor ger praktiker och berörda aktörer, inte minst de på lokal nivå, bättre förutsättningar att adressera de utmaningar som vissa grupper av unga möter i vardagen, bland annat genom att utforma mer träffsäkra och sammanhållna insatser.

MUCF har redan inlett ett arbete för att analysera och redovisa utvecklingen av ungas övergång mellan skola och arbetsliv på individnivå. Analysen utgår från samtliga unga och har ett särskilt fokus på de grupper som identifierats ha stora problem vid etableringen på arbetsmarknaden (se Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017a). Detta arbete är ett viktigt steg i att öka kunskapen om levnadsvillkoren för vissa utsatta ungdomsgrupper i samhället.

Det finns dock ett fortsatt behov av att, på liknande sätt som i arbetet med övergången från skolan till arbete, analysera villkoren och situationen för unga inom de områden som har redogjorts för i den här rapporten och som är av betydelse för ungas etablering i arbets- och samhällslivet. Detta kan bland annat möjliggöras genom att regeringen uppmuntrar till utökad samverkan mellan olika statistikansvariga myndigheter som ansvarar för officiell statistik inom sina respektive områden och andra myndigheter, däribland MUCF som har i uppdrag skapa en helhetsbild av utvecklingen för ungas levnadsvillkor samt att ta fram fördjupad kunskap om dessa. Det bedöms också finnas ett behov av att se över regelverket som reglerar statistiksekretessen i syfte att utöka möjligheterna att kombinera olika register och få avidentifierade uppgifter på mikrodatanivå.

Slutligen ser MUCF ett behov av att regeringen avsätter resurser för att säkerställa att statistik även i fortsättningen tas fram om unga som varken arbetar eller studerar. Myndigheten har under flera år stärkt sin förmåga att arbeta med ungas etablering genom det myndighetsövergripande samarbetet i Temagruppen Unga i arbetslivet, ett projekt som till huvuddelen finansieras av medel från Europeiska socialfonden.

Inom ramen för Temagruppens arbete har myndigheten haft möjlighet att årligen ta fram statistik om unga som varken arbetar eller studerar. En del av den statistiken finns tillgänglig på myndighetens webbplats ungidag.se och uppdateras årligen. Uvas-måttet är unikt då det bygger på hela befolkningen samt utgår från registerdata på unga i åldern 16–29 år. Uvas-siffrorna används av kommuner, myndigheter och andra aktörer som jobbar med unga i sin vardag.

Under 2016 har ett utvecklingsarbete bedrivits för att ytterligare öka kvaliteten i statistiken och få tillgång till data på individnivå. Under 2018 upphör dock finansieringen för Temagruppen, vilket innebär att myndighetens arbete med att ta fram uvas-statistik inte längre är finansierat. Givet behovet av långsiktighet i arbetet att underlätta ungas etablering på arbetsmarknaden och i samhället ser MUCF det som särskilt angeläget att regeringen säkerställer resurser för att tillhandahålla statistik om unga som varken arbetar eller studerar.

4. Stärk civilsamhällets möjligheter att bidra till ungas etablering i samhället **Nödvändiga åtgärder behöver vidtas för att förenkla och undanröja hinder i det** **befintliga upphandlingsregelverket i syfte att stärka det civila samhällets** **möjligheter att delta i etableringsinsatser som riktar sig till unga.**

Myndighetens rapporter kring det civila samhällets roll i samhällsutvecklingen visar att det civila samhällets organisationer utgör en viktig aktör som kan komplettera och ge ett mervärde åt de insatser som det offentliga genomför inom olika verksamhetsområden (jfr Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016a, d, f). Vid sidan av att ha en roll att representera medborgarnas intressen och behov, vara en kritisk och granskande röst i samhällsdebatten och fostra demokratiska medborgare, har civilsamhället också visat sig vara en viktig kraft att räkna med i akuta och svåra samhällsöskanden, till exempel vid flyktingsituationen hösten 2015 och våren 2016 (jfr SOU 2016:13).

Studier visar dessutom att civilsamhället är en viktig arena för arbete och sysselsättning. Det civila samhällets organisationer kan i rollen som arbetsgivare vara en resurs för människor på deras väg till eller tillbaka till arbetsmarknaden. Civilsamhället fungerar också som en viktig länk mellan arbetsmarknadens aktörer och utgör en arena för kontakt, gemenskap och språkträning (se Hedin & Laurelii 2016). Civilsamhället har således en rad olika funktioner i relation till arbetsmarknaden, som bör tas tillvara bättre i arbetet med att underlätta ungas etablering på arbetsmarknaden.

Civilsamhället och föreningslivet kan också spela en viktig roll i att etablera och integrera unga nyanlända i det svenska samhället. Att delta i civilsamhället kan öppna möjligheter för nyanlända att bygga olika sociala nätverk som kan ha stor betydelse för såväl deras språkinläring som etablering på arbets- och bostadsmarknaden (Ahmad 2011).

Våra tidigare rapporter inom politiken för det civila samhället visar dock att flera organisationer upplever en rad svårigheter, såväl strukturella som praktiska, som påverkar deras möjligheter att kunna bidra mer i samhällsutvecklingen och ta mer plats som en inkluderande kraft i samhället. Bland annat upplever organisationerna att det finns bristande kunskaper om och förståelse för civilsamhället hos den offentliga sektorn samt att det saknas långsiktiga ekonomiska förutsättningar att utveckla den egna verksamheten och organisationen (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016a, f).

Hinder och oklarheter i befintliga regelverk för upphandling är exempel på ytterligare utmaningar. I våra tidigare rapporter och i kontakter med det civila samhällets organisationer framgår att den rådande regleringen kring upphandling av olika välfärdstjänster inneburit begränsade möjligheter för civilsamhället att vinna kontrakt och delta i offentliga upphandlingar (se SOU 2013:12, SOU 2016:13).

Orsakerna till detta anses vara många. Det handlar i första hand om att regelverken inte är anpassade för civilsamhällets organisationsformer, på det sättet att de inte ger utrymme för att lyfta fram och argumentera för det civila samhällets unika särart och mervärden. För det andra konstaterar organisationerna att politiker och tjänstepersoner kan vara osäkra på och okunniga om hur man ska tolka regelverken kring offentliga upphandlingar. Enligt organisationerna väljer vissa upphandlande myndigheter att tolka EU-direktivet om offentlig upphandling på ett väldigt strikt sätt, vilket anses gynna de kommersiella aktörerna på bekostnad av det civila samhället.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har sedan 2012 i uppdrag att ge stöd till regeringen för att förverkliga målet att förbättra villkoren för det civila samhället. Inom ramen för uppdraget ska myndigheten årligen följa upp och redovisa villkoren för det civila samhället utifrån de sex principerna som finns beskrivna inom politikområdet. MUCF har också ansvaret för att

administrera ett partsgemensamt forum för dialog och samråd mellan regeringen och det civila samhällets organisationer samt att genomföra konferensen *Forum för det civila samhället*.

Därutöver har myndigheten i uppgift att sprida kännedom om den europeiska koden för idéburna organisationers medverkan i beslutprocesser som antagits av Europarådets samverkansorgan för det civila samhället. Koden är ett viktigt verktyg som myndigheter, kommuner och föreningar kan använda för att planera och utvärdera sitt samarbete. Den listar goda exempel på hur organisationer kan medverka på olika sätt vid olika tillfällen i den demokratiska och politiska processen (Överenskommelsens uppföljningskansli 2011).

Sammantaget finns det alltså mycket kunskap om det civila samhället och det existerar olika forum och verktyg för samverkan mellan det offentliga och civilsamhället. Det finns emellertid hinder och svårigheter inom upphandlingsregelverket som försvårar civilsamhällets möjligheter att delta i och vinna kontrakt i offentliga upphandlingar.

Mot bakgrund av detta är vår bedömning att det finns ett behov av förändringar i upphandlingsregelverken som underlättar och ökar lagutrymmet för det civila samhällets organisationer att i större utsträckning delta i insatser som syftar till att underlätta ungas etablering i samhället. MUCF har därför ställt sig positiv till förslagen som finns i Valfärdsutredningens delbetänkande *Ordning och reda i välfärden* (SOU 2016:78) som syftar till att öka lagutrymmet för idéburen sektor att verka som utförare av offentligt finansierad välfärd och att samverka med offentlig sektor. Förslagen handlar mer specifikt om att öka flexibiliteten inom ramen för lagen om upphandling samt om en ny lag om valfrihetssystem (LOV), att bättre utnyttja utrymmet för undantag från lagen om offentlig upphandling (LOU) och för reserverade kontrakt, att förbättra stödet för att använda krav om social hänsyn eller för att beakta särskilda behov.

Myndigheten ser också ett behov av ökad kunskap om olika samverkansmodeller, inte minst idéburet offentligt partnerskap (IOP) som är en samverkansform mellan det offentliga och civilsamhället (jfr Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016a). Behovet av ökad kunskap om IOP är särskilt angeläget givet det faktum att det saknas praxis samt att samarbetsmodellen upplevs som riskabel och ”oprövad”, något som bland annat har uppmärksammats i utredningen för ett stärkt civilsamhälle (jfr SOU 2016:13). Det finns därför behov av att genomföra en fördjupad kartläggning i syfte att få en samlad bild av IOP och andra modeller för samverkan samt för att identifiera eventuella hinder och brister som kommunsektorn och civilsamhället upplever med dem.

En ökad kunskap om vilka brister kommunsektorn och det civila samhället upplever med olika avtals- och samarbetsformer kan vara ett viktigt underlag för förslag och åtgärder som förbättrar förutsättningarna för samverkan. Myndighetens bedömning är också att kartläggningen kan fylla en viktig funktion för organisationer från det civila samhället som överväger att delta i upphandling eller inleda andra former av samarbete med det offentliga. Kartläggningen kommer även att vara ett minst lika viktigt verktyg för kommunerna och andra offentliga aktörer i deras arbete att stärka samverkan med det civila samhällets aktörer. Sammantaget är MUCF:s bedömning att en kartläggning av olika avtals- och samarbetsformer skulle vara en viktig del i arbetet med att stärka samverkan och dialogen mellan det civila samhällets organisationer och olika aktörer på den offentliga nivån.

5. Låt unga vara med och forma sin framtid

Ytterligare åtgärder behöver vidtas för att öka medvetenheten kring heterogeniteten i ungdomsgruppen och stärka de ungas inflytande på lokal nivå i såväl planering som genomförande av insatser som syftar till att underlätta deras etablering i arbets- och samhällslivet.

I det nationella målet för ungdomspolitikerna betonas att unga är en heterogen grupp individer som är olika utifrån kön, könsidentitet eller könsuttryck, ålder, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, socioekonomisk och psykosocial bakgrund, med mera (prop. 2013/14:191). Trots detta förekommer det ibland en föreställning om att unga är en homogen grupp av individer. Analyserna i den här rapporten visar dock att verkligheten är mycket mer komplicerad och att ungdomsgruppen utgörs av en heterogen grupp av individer med skilda förutsättningar och behov. Heterogeniteten bland de unga framträder tydligast när vi studerar olika underkategorier av unga som varken arbetar eller studerar. En del av dessa ungdomar befinner sig i denna situation ofrivilligt på grund av sjukdom, funktionsnedsättning eller omvårdnad av barn, medan andra gör det frivilligt.

Det finns också indikationer på att det förekommer en stor variation i uvas-gruppens socioekonomiska situation. Medan en del unga är socioekonomiskt utsatta, bor en del kvar hos sina föräldrar med förhållandevis goda ekonomiska förutsättningar (jfr SOU 2017:9). Liknade variation i förutsättningar återfinns även bland unga utan gymnasieutbildning, vilket framträder tydligast när vi studerar orsakerna till studieavhopp eller avbrott. För en del unga handlar det om avsaknad av motivation och om skoltrötthet, medan det för andra i högre grad handlar om bristande stödsystem hemifrån och i skolan. Om dessa ojämlikheter i villkor, förutsättningar, behov och sociala problembilder inte tas i beaktande är risken stor att de insatser och stöd som erbjuds de unga inte får förväntade effekter (jfr SOU 2017:19).

För att insatserna och stödet till unga ska vara verkningsfulla är det också väsentligt att de genomsyras av ungas perspektiv, det vill säga att ungas egna röster, önskemål, erfarenheter och motivation vägs in och tas tillvara. En föreställning som har varit och än i dag är dominerande i vissa kretsar är att unga människor är passiva mottagare av olika påverkansförsök från familjen, skolan, kompisar och föreningslivet samt av insatser från samhället. Inte minst har det framställts så i den tidigare socialisationsforskningen. Mycket av den senare forskningen visar dock att unga kan spela en viktig roll i sin egen socialisation och omgivning i rollen som aktiva aktörer med resurser och lösningar på utmaningar som berör dem (jfr Amnå, Ekström & Stattin 2016). Det är därför av vikt att unga betraktas som ansvarfulla och aktiva aktörer med rätt att vara med i planeringen, genomförandet och uppföljningen av olika insatser som berör dem. Här har aktörer som jobbar med frågor som berör unga ett ansvar att skapa goda förutsättningar för att lyssna till ungas synpunkter och att de görs delaktiga i planeringen, utformningen och genomförandet av olika aktiviteter.

Som ett led i MUCF:s uppdrag att stödja kommunerna i deras ungdomspolitiska arbete har myndigheten nyligen publicerat handboken *För och med unga* om hur ett ungdomsperspektiv kan integreras i olika delar av en ordinarie styrnings- och ledningsprocess (2016c). Handboken riktar fokus mot olika steg som är viktiga för att skapa en gemensam struktur och ett systematiskt och genomtänkt arbetssätt i de verksamheter som berör unga i kommuner, landsting och regioner.

Ungdomsenkäten *Lupp* (lokal uppföljning av ungdomspolitiken) är ett ytterligare verktyg som MUCF har för att stödja kommuner, stadsdelar eller regioner att få ökad kunskap om ungas situation, deras erfarenheter och synpunkter. Syftet med *Lupp* är att bidra till ett aktivt arbete med ungdomsperspektivet genom kunskap om och av unga. Därtill samarbetar MUCF med Barnombudsmannen kring hur kommuner kan arbeta med ett barnrätts- och ungdomsperspektiv och erbjuder metoder och vägledning för hur dialogen med unga kan genomföras lokalt.

Det finns emellertid ett fortsatt behov av liknande insatser i syfte att på ett mer praktiskt plan och på lokal nivå öka kunskapen om vikten av att lyssna på ungas egna röster och att utgå från deras individuella förutsättningar och behov. Detta arbete kan göras på många olika sätt. Ett sätt är att ta fram ett metodmaterial med efterföljande stöd och utbildningsinsatser i syfte att ge tjänstepersoner och politiker på lokal och regional nivå konkreta metoder för *hur* ungas inflytande kan stimuleras och stärkas i de beslutande processerna. Det övergripande målet med dessa insatser bör vara att öka delaktighet och inflytande på lokal nivå för alla unga, men särskilt för unga nyanlända, unga med funktionsnedsättning och unga som i dag står långt ifrån arbetsmarknaden.

8 Referenser

- Agahi, N., Lennartsson, C., Österman, J. & Wänell, S. (2010). Sociala relationer, socialt deltagande och hälsa bland äldre personer. *Socialmedicinsk tidskrift*, 87(3), 175.
- Ahmad, A. (2011). Connecting with work: The role of social networks in immigrants searching for jobs in Finland. *European Societies*, 13(5), 687–712.
- Amnå, E., Ekström, M. & Stattin, H. (2016). *Ungdomars politiska utveckling: Slutrapport från ett forskningsprogram*. Göteborg: Riksbankens jubileumsfond i samarbete med Makadam.
- Andersson, H. (2013). *En bro mellan högstadiets och gymnasieskolans nationella program: elever med erfarenheter av det individuella programmet berättar*. Malmö högskola.
- Angelin, A. (2009). Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna. *Dissertations in Social Work*, 38.
- Arbetsförmedlingen (2016). *Perspektiv på ungdomsarbetslösheten*.
- Arrow, J. O. (1996). Estimating the influence of health as a risk factor on unemployment: a survival analysis of employment durations for workers surveyed in the German Socio-Economic Panel (1984–1990). *Social science & medicine*, 42(12), 1 651–1 659.
- Berkman, L.F., Glass, T., Brissette, I., & Seeman, T.E. (2000). From social integration to health: Durkheim in the new millennium. *Social Science and Medicine* 51(6): 843–857.
- Bernhardt, E., Gähler, M. & Goldscheider, F. (2005). Childhood Family Structure and Routes Out of the Parental Home in Sweden. *Acta Sociologica*. Vol. 48(2): 99–115.
- Bjärås, G. & Kanström, L. (2009). *Folkhälsokunskap*. (2. uppl.) Stockholm: Liber.
- Blakely, T. A., Kennedy, B. P., & Kawachi, I. (2001). Socioeconomic inequality in voting participation and self-rated health. *American journal of public health*, 91(1), 99.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J.G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*. (pp 241-258). Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Boverket (2010). *Ungdomars boende – Lägesrapport 2010*. Stockholm: Boverket.
- Britton, J., Gregg, P., Macmillan, L. & Mitchell, S. (2011). *The early bird ... preventing young people from becoming a NEET statistic*. Report commissioned by Praxis.
- Bynner, J. (2005). Rethinking the youth phase of the life-course: The case for emerging adulthood? *Journal of youth studies*, 8(4), 367–384.
- Bynner, J. & Parsons, S. (2002). Social exclusion and the transition from school to work: The case of young people not in education, employment, or training (NEET). *Journal of vocational behavior*, 60(2), 289–309.
- Bäckman (2010). Anknytningen till arbetsmarknaden och ungas etablering. I *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Bäckman, O. & Palme, J. (1998). Social background and sickness absence: a study of a Stockholm cohort. *Acta Sociologica*, 41(4), 349–362.
- Cassen, R. & Kingdon, G. (2007). *Tackling low educational achievement*, Joseph Rowntree Foundation, York.
- Coles, B., Hutton S., Bradshaw, J., Craig, G., Godfrey, C. & Johnson, J. (2002). *Literature review of the costs of being 'not in education, employment or training' at age 16–18*, Research Report 347, Department of Education and Skills, Nottingham.
- Cubbin, C., Egerter, S., Braveman, P. & Pedregon, V. (2008). *Where we live matters for our health: Neighborhoods and health*.
- Dahlgren, G. & Whitehead, M. (1992). *Policies and strategies to promote equity in health*. Copenhagen: Regional Office for Europe. World Health Organization.
- Dribe, M. & Stanfors, M. (2002). Leaving Home in Post-War Sweden. A Micro-level Analysis of the Determinants of Leaving the Parental Home in Three Birth Cohorts. *Papers in Economic History*. Lund.
- Edin, P.A. (1989). Unemployment duration and competing risks: evidence from Sweden. *The Scandinavian Journal of Economics*, 639–653.
- Engström, L.M. & Lindgärde, F. (2004). Motion och upplevd hälsa bland medelålders män och kvinnor. Fysiskt aktiva mår bättre. *Läkartidningen*, 101(15–16), 1 387–1 393.
- Eriksen, L., Curtis, T., Grønbaek, M., Helge, J. & Tolstrup, J. (2013). The association between physical activity, cardiorespiratory fitness and self-rated health. *Preventive Medicine*, 57(6), 900-902. doi: 10.1016/j.ypmed.2013.09.024.
- Eurofound (2012). *NEETs Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- FN (1948). *FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna*.
- Folkhälsomyndigheten (2014). *Folkhälsan i Sverige*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.
- Folkhälsomyndigheten (2016). *Folkhälsan i Sverige 2016*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.

- Franzén, E. & Kassman, A. (2005). Longer-term labour Market Consequences of Economic Inactivity during Young Adulthood – A Swedish National Cohort Study. *Journal of Youth Studies*, Vol.8, No 4: 403–424.
- Fritzell, J., Neremo, M. & Lundberg, O. (2004). The impact of income: assessing the relationship between income and health in Sweden. *Scandinavian journal of public health*, 32(1), 6–16.
- Galán, I., Meseguer, C.M., Herruzo, R., Rodriguez-Artalejo, F. (2010). Self-rated health, according to amount, intensity and duration of leisure time physical activity. *Preventive Medicine*, 51(5), 378-83. doi: 10.1016/j.ypmed.2010.09.001.
- Gustafsson, B., Katz, K. & Österberg, T. (2016). Residential Segregation from Generation to Generation: Intergenerational Association in Socio-Spatial Context Among Visible Minorities and the Majority Population in Metropolitan Sweden. *Population, Space and Place*.
- Harrell, J.P., Merritt, M.M. & Kalu, J. (1998). Racism, stress, and disease. *African American mental health*, 247–280.
- Harrison, R.A., Gemmell, I. & Heller, R.F. (2007). The population effect of crime and neighbourhood on physical activity: an analysis of 15 461 adults. *Journal of epidemiology and community health*, 61(1), 34–39.
- Hedin, U.C. & Laurell, E. (2016). *Civilsamhället – arena för arbete och sysselsättning*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.
- Hodkinson, P. (1996). Careership: The individual, choices and markets in the transition to work. In J. Avis, M. Bloomer, G. Esland, D. Gleeson & P. Hodkinson (Eds.), *Knowledge and nationhood: Education, politics and work*, pp. 121–139, Cassell, London.
- Hodkinson, P. & Sparkes, A. (1997). Careership: a sociological theory of career decision making. *British Journal of Sociology and Education*, Vol. 18, pp. 29–44.
- Hyresgästföreningen (2015). *Unga vuxnas boende - Hur bor unga vuxna? Hur vill de bo?*
- Iwasaki, Y., Mackay, K. J., Mactavish, J. B., Ristock, J. & Bartlett, J. (2006). Voices from the margins: Stress, active living, and leisure as a contributor to coping with stress. *Leisure Sciences*, 28(2), 163–180.
- Karlsen, S. & Nazroo, J.Y. (2002). Relation between racial discrimination, social class, and health among ethnic minority groups. *American Journal of Public Health*, 92(4), 624–631.
- KOM (2010). *Europa 2020 – En strategi för smart och hållbar tillväxt för alla*.
- Kommittédirektiv (2014:157). *Större genomslag för arbetsmarknadspolitiska insatser mot ungdomsarbetslöshet på lokal nivå*.
- Kommittédirektiv (2015:31). *En attraktiv gymnasieutbildning för alla*.
- Kommittédirektiv (2015:70). *Samordnare för unga som varken arbetar eller studerar*.
- Kommittédirektiv (2015:82). *Tilläggsdirektiv till Gymnasieutredningen (U 2015:01)*.
- Kommittédirektiv (2015:141). *Tilläggsdirektiv till Gymnasieutredningen (U 2015:01)*.
- Krieger, N. (2000). Discrimination and health. In I. Kawachi & L. Berkman (Eds.), *Social Epidemiology*. New York: Oxford University Press.
- Lindström, M., Hanson, B.S. & Östergren, P.O. (2001). Socioeconomic differences in leisure-time physical activity: the role of social participation and social capital in shaping health related behaviour. *Social science & medicine*, 52(3), 441–451.
- Lindström, M., Isacson, S.O. & Elmståhl, S. (2003). Impact of different aspects of social participation and social capital on smoking cessation among daily smokers: a longitudinal study. *Tobacco control*, 12(3), 274–281.
- Mackenbach, J.P., Martikainen, P., Looman, C.W., Dalstra, J.A., Kunst, A.E., Lahelma, E. & SEdHA Working Group. (2005). The shape of the relationship between income and self-assessed health: an international study. *International journal of epidemiology*, 34(2), 286–293.
- Macintyre, S. & Ellaway, A. (2003). Neighborhoods and health: an overview. *Neighborhoods and health*, 20–42.
- Madsen, D. (2004). Stability Coefficient. In M.S. Lewis-Beck, A. Bryman & T.F. Liao (Eds.), *The SAGE Encyclopedia of Social Science Research Methods* (s. 1 064–1 065). Sage Publications, Thousand Oaks.
- Meadows, P. (2001). *Young men on the margins of work: An overview report*. York Pub. Services.
- Mohnen, S.M., Groenewegen, P.P., Völker, B. & Flap, H. (2011). Neighborhood social capital and individual health. *Social science & medicine*, 72(5), 660–667.
- Mulinari, P. & Selberg, R. (2011). *Arbete – Intersektionella perspektiv*. Gleerups Utbildning AB.
- Murray, Å. (2007). Genomströmningen i gymnasieskolan. Före och efter reformen. I J. Olofsson (Red.), *Utbildningsvägen – vart leder den*. Stockholm: SNS förlag.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2015). *Ung idag 2015 – Prioriterade indikatorer för ungas levnadsvillkor*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor.

- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016a). *Flyktningmottagandet-det civila samhällets roll och villkor*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016b). *Fokus 16, del 1 - Kartläggning av etableringsuppdraget*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016c). *För och med unga - Handbok om att integrera ett ungdomsperspektiv i verksamheten*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016d). *Samla kraft. En vägledning för kommuner och civilsamhället om samverkan kring insatser för nyanlända*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016e). *Ung idag 2016 - En beskrivning av ungdomars villkor*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016f). *Villkor för organisationer med social inriktning - Civila samhällets villkor 2015 med fokus på flyktningmottagande*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2017a). *Det stora steget - Delrapport om ungas övergång från skola till arbetsliv*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2017b). *För unga med unga - Handbok om att integrera ett ungdomsperspektiv i verksamheten*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Nilsson, A. & Bäckman, O. (2014). Unga vuxna som varken arbetar eller studerar: riskfaktorer och konsekvenser i fyra födelsekohorter. I J. Olofsson (Red.), *Den långa vägen till arbetsmarknaden: om unga utanför*. Lund: Studentlitteratur, 2014, 57-77.
- OECD (2012). *Education at a Glance 2012: OECD Indicators*, OECD Publishing.
- OECD (2016). *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris.
- Olofsson, J. (2014). *Den långa vägen till arbetsmarknaden: Om unga utanför*. Studentlitteratur.
- Piro, F.N., Noëss, Ø. & Claussen, B. (2006). Physical activity among elderly people in a city population: the influence of neighbourhood level violence and self perceived safety. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 60(7), 626-632.
- Pressman, S.D., Matthews, K.A., Cohen, S., Martire, L. M., Scheier, M., Baum, A. & Schulz, R. (2009). Association of enjoyable leisure activities with psychological and physical well-being. *Psychosomatic medicine*, 71(7), 725.
- Putnam, R.D. (1993). *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Regeringsbeslut (2015). *Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2015-12-18, U2014/07165/UF, U2015/00842/UF, U2015/01238/UF m.fl.*
- Regeringens proposition 2002/03:35 *Mål för folkhälsan*.
- Regeringens proposition 2004/05:2 *Makt att bestämma - rätt till välfärd*.
- Regeringens proposition 2007/08:110 *En förnyad folkhälsopolitik*.
- Regeringens proposition 2013/14:191 *Med fokus på unga - en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.
- Regeringens proposition 2016/17:1 *Budgetpropositionen för 2017. Förslag till statens budget för 2017, finansplan och skattefrågor*.
- Regeringens strategi (2015). *Vägar framåt - strategi för unga som varken arbetar eller studerar*. U2015/05478/UF. Stockholm: Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet.
- Romero, D., Chavkin, W., Wise, P.H., Smith, L.A., & Wood, P.R. (2002). Welfare to work? Impact of maternal health on employment. *American Journal of Public Health*, 92(9), 1 462-1 468.
- SKOLFS 2011:144 *Förordning om läroplan för gymnasieskolan*. Stockholm: Regeringen.
- Skolverket (2007). *Varför hoppade du av? En studie om orsakerna till att ungdomar byter studieinriktning eller hoppar av gymnasiet*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2012). *Gymnasial lärlingsutbildning de tre första åren 2008-2011. Deltagande, elevernas erfarenheter och studieresultat*. Rapport 373. Stockholm: Fritzes.
- Smith, J.P. (1999). Healthy bodies and thick wallets: the dual relation between health and economic status. *The journal of economic perspectives: a journal of the American Economic Association*, 13(2), 144.
- Social Exclusion Task Force (2008). *Think family: Improving the life chances of families at risk*, Cabinet Office, London.

- Socialstyrelsen (2009). *Folkhälsorapport 2009*.
- Socialstyrelsen (2010). *Social rapport. 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2000:91 *Hälsa på lika villkor – nationella mål för folkhälsan*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2006:77 *Ungdomar, stress och psykisk ohälsa – Analyser och förslag till åtgärder*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2013:12 *Goda affärer: en strategi för hållbar offentlig upphandling: slutbetänkande*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2013:74 *Unga som varken arbetar eller studerar – statistik, stöd och samverkan*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2015:48 *Bostadsmarknaden och den ekonomiska utvecklingen*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2016:13 *Palett för ett stärkt civillsamhälle. Betänkande av Utredningen för ett stärkt civillsamhälle*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- SOU 2016:77 *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- SOU 2017:9 *Det handlar om oss – unga som varken arbetar eller studerar*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- SOU 2017:19 *Uppdrag: Samverkan – Steg på vägen mot fördjupad lokal samverkan för unga arbetslösa*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Stamblewski, A.B. (2008). *Äldres miljöer för fysisk aktivitet: samhällsplanering för ökad fysisk aktivitet och ett hälsosamt åldrande*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Statens folkhälsoinstitut (2006). *Fysisk aktivitet och folkhälsa*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Statens folkhälsoinstitut (2010). *Folkhälsopolitisk rapport 2010. Framtidens folkhälsa–allas ansvar*. Statens Folkhälsoinstitut, Stockholm.
- Statistiska centralbyrån (2007). *Ungdomar utan fullföljd gymnasieutbildning*. Befolkning och Valfärd, Tema Utbildning, Befolkning & välfärd, 2007 nr 4, Stockholm, s. 3.
- Statistiska centralbyrån (2011). *Levnadsförhållanden rapport 121, Boendesituationen i Europa*.
- Statistiska centralbyrån (2015). *På egna ben. En beskrivning av ungas flytt från föräldrahemmet*.
- Strelitz, J. (2003). Tackling disadvantage: Place' in Darton, D. and Strelitz, J. (Eds.), *Tackling UK poverty and disadvantage in the twenty-first century: An exploration of the issues*, Joseph Rowntree Foundation, York.
- Sundquist, K., Lindström, M., Malmström, M., Johansson, S.E. & Sundquist, J. (2004). Social participation and coronary heart disease: a follow-up study of 6 900 women and men in Sweden. *Social Science & Medicine*, 58(3), 615–622.
- Södergren, M., Sundquist, J., Johansson, S.E. & Sundquist, K. (2008). Physical activity, exercise and self-rated health: a population-based study from Sweden. *BMC Public Health*, 8, 352. doi:10.1186/1471-2458-8-352.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2016). *Gräv där du står!* Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågor.
- Ungdomsstyrelsen (2007). *Ung idag 2007 – En beskrivning av ungdomars villkor*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2010). *Ung idag 2010*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2011a). *Fokus 11 – om ungas bostadssituation. En analys av ungas bostadssituation*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2011b). *Ung idag 2011*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2012). *Fokus 12 – om unga med funktionsnedsättning - Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2013). *10 orsaker till avhopp*. Temagruppen Unga i arbetslivet, rapport 2013:2.
- Utbildningsdepartementet (2014). *Vägar framåt: strategi för unga som varken arbetar eller studerar*. Stockholm: Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet.
- Van der Velden, R. & Wolbers, M.H. (2001). The integration of young people into the labour market within the European Union: the role of institutional settings. *Research Centre for Education and the Labour Market working paper* (2001/7E).
- Wamala, S. & Bildt, C. (2006). Svenska empiriska studier av sambandet mellan diskriminering och psykisk och fysisk ohälsa bland utlandsfödda. I A. Groglopo & B.M. Ahlberg (Red.), *Hälsa, vård och strukturell diskriminering. SOU 2006:78. Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Fritzes.
- Williams, D.R., & Williams-Morris, R. (2000). Racism and mental health: The African American experience. *Ethnicity and health*, 5(3/4), 243
- Yates, S., Harris, A., Sabates, R. & Staff, J. (2011). Early occupational aspirations and fractured transitions: a study of entry into 'NEET' status in the UK. *Journal of social policy*, 40(03), 513–534.
- Ziersch, A.M., Baum, F.E., MacDougall, C. & Putland, C. (2005). Neighbourhood life and social capital: the implications for health. *Social science & medicine*, 60(1), 71–86.

Överenskommelsens uppföljningskansli (2011).
*Europeisk kod för idéburna organisationers
medverkan i beslutsprocessen: antagen av INGO-
konferensen vid mötet den 1 oktober 2009:
Europarådets INGO-konferens
CONF/PLE(2009)CODE1*. Stockholm:
Överenskommelsens uppföljningskansli.

Elektronisk referens

Skolverket

<http://www.jmftal.artisan.se>

Bilaga 1

Andel unga som varken arbetar eller studerar i olika underkategorier, efter kön, 16–24 år, 2007–2014. Procent

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Invandrat under året								
Kvinnor	11,0	10,7	9,9	9,3	8,8	9,7	9,8	11,3
Män	10,0	8,2	6,8	6,9	7,1	7,0	7,4	10,1
Statliga åtgärder (öppen arbetslöshet och arbetsmarknadsåtgärder)								
Kvinnor	28,5	27,6	34,5	39,9	39,4	39,2	37,1	33,5
Män	32,3	34,2	47,3	51,9	49,0	49,7	47,7	43,1
Kommunalt stöd (försörjningsstöd)								
Kvinnor	22,0	22,4	24,1	25,2	24,4	23,0	21,7	20,1
Män	21,2	22,0	24,2	24,8	23,8	22,2	20,9	19,5
Både statliga åtgärder och kommunalt stöd								
Kvinnor	11,5	12,4	15,2	16,5	16,1	15,2	14,1	12,5
Män	14,3	15,4	19,1	19,9	18,9	17,9	16,7	14,9
Omvårdnad av barn								
Kvinnor	20,5	20,4	19,0	20,8	21,3	20,3	20,4	19,2
Män	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,7	0,6
Sjukdom/funktions-nedsättning (sjuk- och aktivitetsersättning)								
Kvinnor	16,6	16,0	14,4	14,3	14,5	14,9	16,2	18,3
Män	14,5	14,0	12,0	12,7	13,5	13,8	14,2	15,8
Okänd aktivitet								
Kvinnor	34,5	35,6	32,7	28,0	28,6	28,8	29,9	31,0
Män	41,6	42,2	34,0	28,5	30,5	30,3	31,7	32,2

Källa: Temagruppen unga i arbetslivet.

Bilaga 2

En beskrivning av indikatorer från Kolada

Levnadsförhållanden

Invånare 0–19 år i ekonomiskt utsatta hushåll

Antal invånare 0–19 år i ekonomiskt utsatta hushåll dividerat med totalt antal invånare 0–19 år, multiplicerat med 100. Med ekonomiskt utsatta avses hushåll med låg inkomst eller ekonomiskt bistånd (tidigare kallat socialbidrag). Med låg inkomst avses lägsta utgiftsnivå baserad på den socialbidragsnorm, som fastställdes på 1980-talet (med inflationsuppräknings) och en norm för boendeutgifter. Om inkomsterna understiger dessa normer definieras detta som låg inkomst. Med ekonomiskt bistånd menas att sådant erhållits minst en gång under året. Nyckeltalet beräknas på samma sätt som Rädda barnens Barnfattigdomsindex som dock använder åldersgruppen 0–17 år. Från och med 2011 framtaget med det nya hushållsbegreppet (tidigare familjer) samt ny populationsavgränsning: De som inkluderas ingår i helårshushåll vilket innebär att de vuxna i hushållet ska ha varit folkbokförda både 1 jan och 31 dec aktuellt år samt att hushållets disponibla inkomst ska vara skild från 0 kr.

Invånare 0–19 år med minst en långtidsarbetslös förälder

Antal invånare 0–19 år med minst en långtidsarbetslös förälder dividerat med totalt antal invånare 0–19 år, multiplicerat med 100. Med långtidsarbetslöshet avses helt utan arbete eller i arbetsmarknadspolitisk åtgärd i 90 eller fler dagar under året. Behöver ej vara 90 sammanhängande dagar. I de fall där både biologiska och adoptionsföräldrar finns så räknas båda med.

Invånare som någon gång under året erhållit ekonomiskt bistånd

Antal invånare som någon gång under året erhållit ekonomiskt bistånd, dividerat med antalet invånare den 31/12 multiplicerat med 100.

Invånare 0–19 år med minst en förälder med sjuk- eller aktivitetsersättning

Antal invånare 0–19 år med minst en förälder med sjuk- eller aktivitetsersättning dividerat med totalt antal invånare 0–19 år, multiplicerat med 100. Avser 31/12. Från och med 2011 skapad med det nya hushållsbegreppet (tidigare familjer).

Folkhälsa

Ohälsotal

Ohälsotalet är ett mått på utbetalda dagar med sjukpenning, arbetsskadesjukpenning, rehabiliteringspenning, aktivitets- och sjukersättning från socialförsäkringen. Ohälsotalet beräknas genom att summa dagar med sjukpenning, arbetsskadesjukpenning, rehabiliteringspenning samt dagar med aktivitets- och sjukersättning divideras med befolkningen i åldern 16–19 år.

Arbetsmarknadsåtgärder/arbetsmöjligheter

Arbets tid inom arbetsmarknadsverksamheten som går till arbetsprövning, -träning

Detta är ett utvecklingsnyckeltal, se frågor och svar på kolada.se för mer information. Andel (%) av total arbetstid inom arbetsmarknadsfrågor som går till arbetsprövning, -träning. Med detta avses arbetsuppgifter som syftar till att klarlägga/utreda en individs arbetsförutsättningar utifrån fysiska, psykiska och sociala funktioner. Insatsen kan innebära att den arbetssökande får stöd för att på en arbetsplats systematiskt pröva/träna sina förmågor i konkreta arbetsuppgifter. Syftet med insatsen kan ibland vara att individen ska få rätt ersättning.

Arbets tid inom arbetsmarknadsverksamheten som går till jobsökaraktivitet inkl. coachning

Detta är ett utvecklingsnyckeltal, se frågor och svar på kolada.se för mer information. Andel (%) av total arbetstid inom arbetsmarknadsfrågor som går till jobsökaraktiviteter. Med jobsökaraktiviteter avses arbetsuppgifter som syftar till att ge stöd till den arbetssökande utifrån konkreta uppgifter som CV, anställningsintervju, arbetssökning, information m.m. Dessutom kontinuerliga motiverande samtal med fokus på att individen ska komma fram till vad hon/han vill och formulera en handlingsplan.

Arbets tid inom arbetsmarknadsverksamheten som går till matchning

Detta är ett utvecklingsnyckeltal, se frågor och svar på kolada.se för mer information. Andel (%) av total arbetstid inom arbetsmarknadsfrågor som går till matchning. Matchning mot arbete sker utifrån individens intressen/färdigheter och arbetsgivares rekryteringsbehov. Arbetsuppgiften innebär också systematiska kontakter med privata och offentliga arbetsgivare.

Arbetstid inom arbetsmarknadsverksamheten som går till 3.

Kurs, andel (%) (U40005)

Detta är ett utvecklingsnyckeltal, se frågor och svar på kolada.se för mer information. Andel (%) av total arbetstid inom arbetsmarknadsfrågor som går till kurser. Med kurs avses arbetsuppgifter med syfte att öka individens förutsättningar att komma i arbete t.ex. orienterade/vägledande kurs, körkortsteori, datakurs, yrkessvenska. Ordinarie utbildningsutbud som t.ex. SFI eller CSN-berättigade utbildningar räknas inte hit.

Arbetstid inom arbetsmarknadsverksamheten som går till 6.

Studie-, yrkes- och arbetsvägledning

Detta är ett utvecklingsnyckeltal, se frågor och svar på kolada.se för mer information. Andel (%) av total arbetstid inom arbetsmarknadsfrågor som går till studie-/yrkes-/arbetsvägledning. Avser information och motiverande samtal som syftar till att ge arbetssökande underlag för beslut om val av yrkes- och arbetsinriktning.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2017

ISSN 1651-2855 ISBN 978-91-88455-17-8

projektledare **Ali Abdelzadeh**

språkgranskning **Ingrid Bohlin**

omslag **Christián Serrano**

distribution **MUCF, Box 17801, 118 94 Stockholm**

webbplats **www.mucf.se**

e-post **info@mucf.se**

tfn **08-566 219 00**

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Vi tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor och om det civila samhällets förutsättningar. Vi ger stöd till föreningsliv, kommuner och internationellt samarbete.

mucf | Myndigheten för ungdoms-
.se | och civilsamhällesfrågor